

HID

Irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

3

3

MÁRCIUS

HÍD
IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVIII. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ÁCS KÁROLY
(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)
BORI IMRE
MAJOR NÁNDOR
VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:
KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

243	JOVÁN VESELINOV ŽARKO VAJDASÁG, S NÉPEINEK MEG NEMZETISÉGEINEK HARCA
259	BURÁNY NÁNDOR IRTÁS
273	URBÁN JÁNOS IDŐMÉRÉS
279	GOBBY FEHÉR GYULA NAGYAPA LESZÁLL A TÓBA
315	BRASNYÓ ISTVÁN VERSEI
324	FELICIA MARINA MUNTEANU ÜDVÖZLÉGY SZOMORÚSÁGOM
327	HOLTI MÁRIA DADOGÁSOK
331	FÜLÖP GÁBOR NÉGY VERS
333	DUSAN VASILJEV A HOLNAP FIAI
337	DRÁŠKO REĐEP A HÁBORÚ UTÁN
341	BORI IMRE KRÚDY GYULA „NAGY ÉVTIZEDE”
349	SZÜCS IMRE KÖLTŐI PÁRHUZAMOK

a társadalom kérdez

a társadalmi kérdés

vajdaság, s népeinek meg nemzetiségeinek harca*

JOVAN VESELINOV ZARKO

Ahhoz, hogy teljes fényt vessünk a mai Vajdaság legújabb történetére, mindenképpen szükséges vizsgálódás alá vennünk fejlődésének egy hosszabb korszakát, helyzetét az újabb történelemben, az osztály- és nemzeti ellentéteket, az uralkodó körök és külső tényezők magatartását, a Vajdaság struktúrájában idővel létrejövő minőségi változásokat, a máig létező eszmei és politikai mozgalmakat ezen a területen, egészen Vajdaság demokratikus és forradalmi mozgalmának megteremtéséig a munkásosztálynak és élgárdájának vezetése alatt, a mai Vajdaság létrehozásáig.

Eddig sok dokumentum és több tudományos munka és cikk jelent meg Vajdaságról, különös tekintettel a munkásmozgalomnak és a népfelszabadító harcnak a fejlődésére. Megjelent néhány tanulmány olyan külön kérdésekről, mint amilyen a nemzeti és az agrárkérdés, továbbá a migrációs alakulások, az egyes népek kulturális fejlődése és élete, a polgári politikai mozgalom a szerbeknél stb. Így jutottunk hozzá nagyon jelentős művekhez és új megismerésekhez e vidék népének életére és harcára vonatkozóan egy hosszabb történelmi korszakban. Mindez megkönnyíti azokat az erőfeszítéseket, hogy Vajdaságra vonatkozó átfogó, tárgyilagos tudományos tanulmányhoz jussunk hozzá.

Ismert igazság, hogy a történelem nemcsak elviharzott múlt, hanem tanító is; nemcsak a poros könyvekben és a régiségek múzeumában van jelen, hanem bennünk magunkban is; a történelem, meghatározott módon, olykor elferdítetten, ott él a népben, s a jövő nemzedékek nézeteiben és felfogásában is tükröződni fog. Az eszmeileg és tudományosan képzetlen emberek megtehetik, bármilyen okból, hogy meg is szépítik a múltat, de el is torzítják. Az ilyen „tudományos” munkák csak árthat-

* Részlet a szerző *Egy párt vagyunk mi mindnyájan c.* könyvéből, amely hamarosan magyarul is megjelenik a Forum Könyvkiadó gondozásában.

nak. Ahhoz, hogy a történelem csakugyan tanító is legyen, hűen, igazul kell bemutatni.

Nem tartom azt, hogy képes vagyok mérvadón értékelni mindazt, amit mai tartományunkról mondtak vagy írtak, de bátorítkodom mégis mondani valamit erről, mert hosszabb ideig tevékenyen részt vettem Vajdaság politikai életében, épp a döntő forradalmi irányvevések és átalakulások napjaiban, s ez természetesen élteti érdeklődésemet mindaz iránt, amit Vajdaságról írnak.

Úgy tűnik, hogy némely szerzők, figyelmen kívül hagyva sok, még közismert tény is, igyekeznek túlságosan kikerekítve bemutatni a mai Vajdaság legújabb történetét, s elkerülik, hogy szóljanak a „kellemetlen dolgokról”. Miközben így írnak, valószínűleg szeretnének minél jobban megfelelni a mai politikai követelményeknek és szükségleteknek. Holott épp ezeket a „kellemetlen dolgokat” kell megmagyarázni mind az igazság, mind pedig a mai politikai követelmények és szükségletek érdekében. Mert ezek a múltbeli „kellemetlen dolgok” nem az emberi alkalmatlanságnak, ostobaságnak és tudatlanságnak az eredményei, bár ez is van, hanem túlnyomórészt súlyos és komplikált osztály- és nemzeti ellentmondásoké és összeütközéseké, melyek a megszállás és a népfelszabadító harc idején érték el csúcspontjukat. Csupán a mélyreható és merész marxista elemzése és értékelése mindannak, ami a mai Vajdaságban történt az Osztrák—Magyar Monarchia széthullásáig, a két háború között és a népfelszabadító harc idején — csak az világhatja meg teljesen a népek és nemzetiségek különféle társadalmi rétegeinek magatartását, s a különféle uralkodó központokét, amelyek Vajdaságot úgy kezelték, mint közönséges tartományukat. Meggyőződésem: ebben a valóságban, ezekben az összeütközésekben és ellentmondásokban kell keresni Pártunknak és a vajdasági pártszervezetnek is a helyét, szerepét és harcát, hogy helyes és tartós forradalmi megoldást találjunk erre a soknemzetiségű és sajtáságos területre.

Némely tudományos célzatú munkákban elégtelenül dolgozzák fel s elhanyagolják a valóságos viszonyokat és politikai körülményeket mozgalmakat a mai Vajdaság múltjából. Emiatt az olvasó azt a téves benyomást szerezheti, hogy ez a tartomány mindig is úgy létezett, mint külön közigazdasági, politikai és kulturális egész. Igaz, e terület a történelem folyamán bővelkedett specifikumokban és társadalmi, nemzeti és politikai összeütközésekben, melyek e sajtáságokból következtek. A haladó erők ellentmondásosságait és gyöngeségeit az uralkodó körök és központok ki tudták használni a Habsburg-monarchia idején, hogy megerősítsék hatalmukat, s ebben sikerük volt. Ezért e terület népei közt igazi béke és megértés egész napjainkig nem volt.

A mai Vajdaságban azelőtt nem létezett az összes népeknek és nemzetiségeknek olyan egységes politikai mozgalma, mely harcával azt szorgalmazta volna, hogy e vidéknek külön, autonóm helyzete legyen, s kivételes módon oldják meg a sajtáságos jellegéből adódó kérdéseket. A vajdasági magyarok és németek demokratikus mozgalmának sem voltak ilyen eszméi. Az itt élő magyarok és németek úgy tartották, hogy ez a vidék, az összes többihez hasonlóan, a császárság része — egyszerű tartománya az Osztrák—Magyar Monarchiának, illetve Magyarországnak.

A vajdasági szerbek nemzeti és társadalmi-politikai mozgalmának elég gyakran összvajdasági jelleget tulajdonítanak, noha annak, tudvalevően,

ilyen jellege nem volt. E mozgalom a nemzeti öntudat ébredésének idején jelentkezik, a szerb nép nemzeti megmaradásáért, valamint gazdasági és kulturális előrehaladásáért folytatott harc nehéz feltételei között. E mozgalmat a polgári osztály és az egyházi vezető körök irányították, s a mozgalom lényege nem módosult egész a Habsburg-monarchia szét-hullásáig.

A szerbek magyarországi külön jogait azokra a privilégiumokra vezették vissza, melyeket az 1690-es nagy vándorlás idején, Csernovics Arzén alatt kaptak. A temesvári kongresszuson, 1790-ben, előterjesztik követelésüket egy saját szerb autonóm területre vonatkozóan a Bánságban. Az 1848 májusában megtartott karlócai szerb nemzeti kongresszuson, az osztrák császárság tartozékként, s mint autonóm területet, kiáljtják a Szerb Vajdaságot (Bácska, Bánát, Baranya és Szerémség). Ezt a követelést megismétlik az 1861-i kongresszuson. Akkor is, amikor a szerb társadalom vezető erejét a Vajdaságban az egyházi hierarchia s a társadalom középkori osztályai képezték, s később is, amikor ezt a szerepet átvette a burzsoázia — a Szerb Vajdaság követelése a szerbek hegemoniájából indult ki, egy olyan soknemzetiségű tartományban, ahol a szerbek a kisebbséget képezték.

Bécs a monarchiában lejátszódó forradalmi események nyomására formálisan jóindulatúan viszonyult a májusi kongresszus határozataihoz, arra törekedvén, hogy megnyerje a maga számára a szerbeket a bécsi abszolutizmus és a magyar demokrata-forradalmi erők között folyó harcban. Ez a törekvés sikerült is. 1848 nyarán elkezdődött a heves magyar—szerb fegyveres összetűzés. Így vált a szerb mozgalom a bécsi abszolutizmus fegyverévé. Bécs támogatását nyújtotta, hogy könnyebben elfojthassa a magyar demokratikus forradalmat, amely az akkori Európa leghaladóbb mozgalmi közé tartozott.

A szerbek Béctől ugyanazt az „ajándékot” kapták magatartásukért, amit a levert magyar forradalmi mozgalom — a Habsburg abszolutizmus még szigorúbb diktatúráját és teljes hegemoniáját.

A szerb autonóm Vajdaságra irányuló követelés, ahogyan azt a májusi kongresszus proklamálta, sem történelmileg reális, sem politikailag igazolt nem lehetett, mert a megjelölt területen a szerbek kisebbségben voltak, az itt élő többi népekkel pedig sem azelőtt, sem később nem ke-restek semmiféle reális, egyenjogúságon és demokratikusságon alapuló megegyezést. A németek és a magyarok, mint a szerbek után legszámottevőbb lakosság, nem fogadhatták el az autonomitásnak ezt a szerb koncepcióját s ilyesféle jellegét, annál kevésbé sem, mert ők nem akarták azt, hogy Bácska, Baranya és Bánát, autonóm státussal, külön adminisztratív-területi egységként kiváljon.

Bécs, hogy „meghálálja” a szerbeknek 1848—49-es magatartásukat, 1851-ben adminisztratív területet hozott létre, a „szerb vajdaságot és a temesi bánságot”, temesvári székhellyel. A szerbek joga és helyzete ebben a „vajdaságban” semmiben sem változott. Közigazgatása, amelyben mindössze néhány Bécshez hú, nemtörődöm bürokrata szerb vett részt, mindenben odaadó és engedelmes eszköze volt az udvari kancelláriának. Ezért a „vajdaság” 1860-ban történő megszüntetése után Svetozar Miletić joggal mondta, hogy a szerbek ezzel épp semmit nem vesztek.

A magyarországi osztályjellegű munkásszervezetek, s külön az 1890-ben alapított szociáldemokrata párt, igen fontos szerepet játszottak a bácskai és bánáti modern munkásmozgalom kifejlődésében, amely eszmeileg és szervezetenként elválaszthatatlan részük volt. A fékevesztett kizsákmányolás és politikai jogtalanság feltételei között a múlt század vége felé mind erősebbé vált a harc a nagyobb keresetért és a nyolcórás munkaidőért, az általános és egyenlő szavazati jogért, a sajtó, a gyülekezés, a megbeszélés és szervezkedés szabadságáért. Így jött létre az első szervezett és egységes politikai mozgalom, amely a mai Vajdaság összes népeinek városi és falusi proletariátusát, városi és falusi szegényeit tömörítette soraiba. E mozgalom osztály- és demokratikus jellege ott volt a programjában és a végrehajtott akciókban.

A magyar szociáldemokráciát mindenben a II. Internacionálé vezetősége befolyásolta, amely később elvetette az osztályharc alapvető kérdéseiről és a proletariátus hatalomra jutásának útjairól vallott marxista tanokat. Nem volt kidolgozott agrár-programja, s a nemzeti kérdéssel sem foglalkozott külön, mert úgy tartotta, hogy a nemzeti kérdés a kulturális autonómításra korlátozódik az akkori Ausztria—Magyarország kereteiben. Épp ezért a szociáldemokrácia számára nem létezett semmiféle Vajdaság mint külön gazdasági, nemzeti, politikai és földrajzi terület, amely külön státust követelhetett volna; az autonómiára nem is gondoltak. A szociáldemokrácia, hasonlóképpen, egyszerűen úgy vélekedett, hogy a mai Vajdaság közönséges déli tartománya Magyarországnak. Az a körülmény, hogy a szociáldemokrácia vezetősége így tekintett a nemzetiségi kérdésre, s e nézetét az akkori Vajdaság szociáldemokrata mozgalomának egy része is magáévá tette, szükségszerűen oda vezetett, hogy a munkásmozgalom elszigetelődött a népektől, amelyek teljes nemzeti szabadságra törekedtek, s harcoltak azért. Ennek messzemenő következményei voltak. A polgári pártok továbbra is egyedüli képviselői maradtak a nemzetiségeknek (különösen a paraszti tömegeknek), amelyek kérdéseik megoldását keresték.

Az osztrák—magyar birodalom széthullása után s a szerbek, horvátok és szlovének államának megteremtése idején a forradalmi munkásmozgalom semmiféle saját elképzelését nem nyújtotta arra vonatkozóan, hogy hogyan oldják meg Vajdaság helyzetét az új államközösségben. E forradalmi munkásmozgalom csupán általános forradalmi jelszavait hangoztatta, s ezzel a nemzetiségi kérdés dolgában objektíve az új uralkodó körök magatartásával azonosult — a nagyszerb burzsoáziáéval és a vajdasági burzsoáziáéval, amely kapcsolatban állt vele.

Amint az ismeretes, a szociáldemokratizmussal terhelt Kommunista Pártnak sem volt egy időben helyes viszonyulása a nemzetiségi kérdéshez. Ez sokáig károsan hatott a politikai életre és az általános helyzetre a Vajdaságban. A nemzetiségi elnyomás politikájának alkalmazásával a nagyszerb burzsoázia igen nehéz helyzetbe juttatta a nemzetiségek tagjait, különösen a magyarságét, mert megfosztotta őket azoktól az alapvető jogoktól, amelyeket a szerb nemzetiségű polgárok élveztek (agrár-reform, művelődési élet, politikai szabadság, iskoláztatás stb.). A munkásmozgalom mindig hangoztatta a nemzetiségi megváltozott jogait s harcolt is értük, de sokáig nem volt világos, hogyan lehet azokat tartósan biztosítani. Jobban mondva, nem láttak hozzá azonnal egy olyan

program kidolgozásához, amely tükrözne volna Vajdaság sajátos nemzetiségi és társadalmi összetételét, s amely olyan megoldást kínált volna ennek a sajátos területnek, amelyben minden nép és nemzetiség minden tekintetben szabad, egyenlő és egyenjogú lett volna. Így aztán a nemzetiségi kérdést a többitől különválasztva kezelték, vagyis úgy tekintettek rá, mint kimondottan „kisebbségi kérdésre”, tehát úgy, ahogy azt általában a polgári törvényhozás szokta megoldani. Ez nagy mértékben elősegítette, hogy a nemzeti kisebbségek soraiból tevődő polgári politikusok — akik között voltak revansiszta is, de legtöbben a rendszer hű kiszolgálói — magukkal ragadják a nemzetiség nagy részét. A nemzetiségek, s elsősorban a magyarság soraiból tevődő munkások s a falusi szegénység zöme csatlakozott a forradalmi munkásmozgalomhoz, mert az ilyen körülmények között is a leghűbben képviselte érdekeiket s harcolt értük, várván, hogy a forradalom győzelmével a nemzetiségi kérdés véglegesen és teljes mértékben megoldást nyer.

A Kommunista Párt idővel helyesbítette téves felfogásait a nemzeti-
ségi kérdéstről és Jugoszlávia valamennyi népének és nemzetiségének
jövendőbeli közös életéről, előtérbe helyezve a teljes szabadság, egyen-
jogúság és egyenlőség követelését. A munkásosztály ekkor egyre hatá-
rozottabb képviselőjévé és hordozójává válik az összes nép s külön az
egy-egy népek érdekeinek; a nemzeti szabadságért és egyenjogúságért foly-
tatott harcnak is élére áll.

A JKP Központi Bizottságának segítségével, ekkor a vajdasági kom-
munisták is kezdik kiépíteni a jövendő autonómia platformját, s annak
már új, egészen meghatározott társadalmi és nemzeti tartalma van.
Nem arról volt már szó, hogy a kisebbségi kérdést afféle „klasszikus”,
burzsoá-demokrata értelemben oldják meg, hanem hogy külön admi-
nisztratív-területi egységet teremtsenek Jugoszlávia keretében, a nem-
zetiségi sajátosságok teljes tiszteletben tartásával. Ez a platform, létesülé-
sének kezdetétől fogva, előtérbe helyezte Vajdaság minden népének és
nemzetiségének teljes politikai egyenlőségét és egyenjogúságát, függet-
lenül attól, hogy mennyire népesek. A platform nemcsak a szabad
nyelvhasználatra és a megfelelő művelődési, közoktatásügyi fejlődésre
szorított, hanem jóval messzebb mutatott: egyenjogúság és egyen-
lőség mindenben.

Így aztán Vajdaságban is a munkásmozgalom lett e terület népei és
nemzetiségei valóságos érdekeinek egyetlen képviselője és hordozója.
Az ilyen értelemben vett autonómiáért folytatott harc feltételeket te-
remtett ahhoz, hogy az összes dolgozó tömegek és valamennyi haladó
erő a Pártunk körül tömörüljön.

Azonban az öröklött helyzet, a polgári pártok politikai mesterkedé-
sei, valamint a Vajdaságot érintő, külföldről irányított különféle revi-
zionista és revansiszta propaganda megnehezítette a politikai erőviszo-
nyulások gyors megváltozását a tartományban. A külön, összvajdasági
forradalmi mozgalomnak a létesítési folyamata, mely mozgalom a ju-
goszláv forradalmi erőik része kívánt lenni, a népellenes rendszer ellen
folytatott konkrét harcban vett nagyobb lendületet, amikor kezdetét
vette az Antifasiszta Népfront létesítése. A vajdasági pártszervezet ek-
kor, 1935—36-ban és később, igyekszik megteremteni e front külön
vajdasági programját. E program megvalósításáért folytatott harcnak az

első sikerei abban mutatkoztak meg, hogy a tömegek ezt a programot a konkrét politikai akciókon keresztül mindinkább magukévá tették, s hogy valamennyi nép soraiból felzárkóztak hozzá a munkás tömegek és a demokratikus elemek. Ez mutatkozott meg az Antifasiszta Front és az egyesült ellenzék nagygyűlésein a választások idején, a sztrájkokban, a sajtóban és a megfelelő, abban az időben engedélyezett, új legális szervezetek létesítésében (Dolgozó nép pártja, Egyesült ellenzék, Ifjúsági mozgalom, az URS szakszervezetei stb.). E mozgalom erősödésével párhuzamosan az uralkodó rendszer s egész politikájának befolyása rohamosan gyengülni kezdett. Az összes nemzetiségek munkásosztálya oszlopa és hordozója volt e forradalmi mozgolódásoknak. Külön jelentősége van annak, hogy a demokrata és forradalmi erők lendületes előretörésének épp e korszakában a szerb nép kezdett háttat fordítani a nagyszerb beállítottágú burzsoáziának, s szembehelyezkedett nemzetelnyomó politikájával, antidemokratikus uralmával, amit e burzsoázia a más népek soraiból tevődő szövetségeseivel valószínűsíthetett meg. A szerb nép szembefordult a burzsoázia külpolitikájával is, mert az ellentétben állt az ország érdekeivel. A Vajdaságban élő horvát nép, amely a szerbséghez hasonlóan, jobbra sokáig követője volt a rendszer polgári politikusainak — már korábban oppozícióba helyezkedett a fennálló renddel szemben, s a többi néppel együtt, aktívan részt vett a népellenes rendszer ellen folytatott harcban. Ugyanígy érezhető politikai fordulat következett be Vajdaság összes népeinek tömegeiben is, akik a vajdasági Antifasiszta Frontban és programjában, beleértve az autonómiát is, a nemzeti és szociális kérdések tartós megoldását látták a tartományi népeinek és nemzetiségeinek közös életében.

Megállapítható tehát, hogy a munkásmozgalomnak és a vajdasági demokrata, antifasiszta frontnak a programját és irányvonalát kezdték magukévá tenni Vajdaság összes népeinek és nemzetiségeinek dolgozó tömegei. Jóllehet, külön esetet képeznek a németek, főképp 1933 után.

De szem előtt kell tartanunk mindazokat a nehézségeket is, amelyekkel mozgalmunk szembe találta magát a tömegekért és a politikai egység megteremtéséért folytatott harcban. A reakciós, fasiszta és hát a revanszisza erők sem húzódtak vissza a növekvő demokratikus és forradalmi mozgalom elől. Ellenkezőleg, tevékenységüket felfokozták 1933 után, különösképpen pedig a második világháború kitörését megelőző időben. Kezdték létesíteni a jövőendő ötödik hadoszlopokat, amelyekhez a rendszer jóindulattal viszonyult. A nemzeti és társadalmi elnyomás politikáját, melyet a nagyszerb burzsoázia s ennek vajdasági képviselői, exponensei irányítottak, nem lehetett egyhamar elfelejteni. Ezért a nemzeti kisebbségek egyes rétegeiben tartózkodást lehetett érezni mozgalmunk iránt, a német nemzetiség pedig gyakorlatilag teljes egészében ellene volt. A magyar nemzetiség hivatalos fórumaiból mind több politikai áhítozta Horthyt. A politikailag dezorientált románok nehezebben találták fel magukat a feltételek között. A szlovák és a ruszin „vezérek” azon ígyekeztek, hogy a Vajdaság többi népeitől elszigetelt „saját” népeiket gyűjtsék maguk köré. A papságnak mozgalmunkkal egyöntetűen szembeforduló, reakciós része jelentősen befolyásolta az elmaradott tömegeket. A számottevő (343 000 főnyi) német nemzeti kisebbséget magával ragadta a nemzetiszocializmus hisztériája és a Harmadik Birodalom világuralmának víziója, s annyira bátorságra kapott és olyan

önállóságra tett szert, hogy a hivatalos jugoszláv uralkodó körök segítségével később bizonyos „területenkivüliséget” biztosított magának. Hitler megteremtette az ötödik hadoszlopot Vajdaságban, még mielőtt leigázta volna országunkat.

Mindeme körülményeket szem előtt kell tartanunk, amikor a vajdasági pártszervezet ténykedését és vezetőségének munkáját értékeljük, a háborút közvetlenül megelőző évekre vonatkozóan. A vajdasági kommunisták olyan nehézségekkel küzdöttek, melyek más vidékeken nem léteztek; népeik demokratikus és forradalmi hagyományaira támaszkodtak, következetesen megvalósították a Párt irányvonalát, marxista alapot építettek ki mindazon ellentmondások megoldásához, melyek századokon keresztül fordították egymás ellen s választották szét e vidék lakosságát; ugyanakkor alapot biztosítottak a vajdasági kommunisták ahhoz is, hogy tartományunk összes népei és nemzetiségei egyenjogú emberekként teremtsenek majd maguknak új életet. Az 1940-ben megtartott hatodik tartományi pártkonferencia határozatai mindezt egyértelműen igazolják. A tartományi bizottság irányításával, Žarko Zrenjaninnal az élen, szilárd és egységes vajdasági pártszervezetet teremtettek, s e szervezet összeköttetésben volt Vajdaság minden népe és nemzetisége dolgozó tömegeivel. A demokratikus és forradalmi mozgalom fellendülésének éveiben, különösen pedig miután Tito elvtárs a Párt élére került, sok-sok odaadó, kiváló taggal gazdagodott a káderünk a munkásosztály, a dolgozó parasztság és az értelmiség soraiból. Így aztán a vajdasági kommunisták 1941-ben fel voltak készülve arra, hogy a tömegek élén megalkuvást nem ismerő harcba induljanak az idegen hódítók és az összes hazai árulók ellen. Ezt a felkészültségüket bebizonyították és megmutatták, mihelyt elkezdődött a felkelés.

A tartományi bizottság 1941 júliusának elején, a JKP májusi, zágrábi tanácskozása után, kiáltványt intéz Vajdaság valamennyi népéhez és nemzetiségéhez. A kiáltvány ismertette a Párt alapvető irányvonalát, melyet a Központi Bizottság állásfoglalása foglalt magában; ezenkívül külön értékelést is nyújtott a már feldarabolt tartományban uralkodó helyzetről, rámutatva a vajdasági fegyveres harc konkrét feladataira és céljaira. A kiáltvány külön kiemelte, hogy mi a Pártnak az állásfoglalása a nemzetiségi kérdésben, s hogyan tekint Vajdaság jövőző helyzetére a népek és nemzetiségek új közösségében, a forradalom győzelme után. A kiáltvány külön hangsúlyozta, hogy milyen veszedelmet jelent a megszállók és kiszolgálóik által szított, növekvő, dühödő sovinizmus. Helyesen mutattak rá, hogy a nemzeti gyűlölködés felébresztésének politikája a legnagyobb mértékben veszélyezteti a népek és nemzetiségek egységét, s gyöngíti, megnehezíti a közös érdekek és célok kivívásáért folytatott népfelszabadító harcot.

Még a felkelés kitörése előtt különféle szervezeti intézkedéseket tettek, és megfelelő szerveket (katonai bizottságok, parancsnokságok, partizán tizedek) létesítettek a fegyveres harc sikeres irányítása érdekében. A párt kádereit úgy helyezték szét, hogy irányíthatták a párt- és ifjúsági szervezeteket, az egész népfelszabadító mozgalmat és a partizánegységeket. A fegyveres harc, amint tudjuk, Bánát területén kezdődött el, majd más-más formában csakhamar terjedni kezdett Bácskában és a Szerémségben. Azt is tudjuk, hogy a fegyveres harc egyenetlenül fejlőd-

dött ki, s hogy mozgalmunk egyes területeken az apály és dagály állapotába került, vereségeket és bomlást élt át, s nagy áldozatokat hozva, súlyos veszteségeket szenvedett.

Vajdaság kommunistái rendkívül nehéz feltételek és körülmények között harcoltak. A háború idején is sok olyan nehézséget kellett leküzdeniük, amilyenek más vidékeken nem léteztek. A korábban meglévő viszonyok egyszerűben megváltoztak. Az addig elért viszonylag nagy sikerek a népek és nemzetiségek egységének megteremtésében nem vették elejét a lakosság nagy differenciálódásának és megosztásának, amikor arról volt szó, hogy ki tart a megszállókkal s ki van ellenük. Az ellenség a maga propagandájában bőségesen kihasználta a régi Jugoszláviában uralkodó állapotokat, csakhogy minél jobban felnövesse felszabadítói küldetésének illúzióját. Bizonyos számú ismert szerb burzsoá politikusnak és a szerb nép egyes újdonsült „képviselőinek” árulását (akik máról holnapra Hitler és Horthy szolgálivá változtak át) az ellenség igyekezett felhasználni arra, hogy könnyebben lecsöndesítse és uralma alá hajtssa a lakoságnak ezt a részét is, s megtörje ellenállását, harcát. Hamis ígéretések kombinációival, s a még hazugabb jövő propagandájával, mindazoknak a felhasználásával, akik bárminemű segítséget nyújtottak nekik; a nemzeti gyűlölködés szításával, üldöztetésekkel, széttelepítésekkel, sőt a szerbek és mások egy részének megsemmisítésével, a kommunistákkal, antifasisztákkal, s az egész népfelszabadító mozgalommal való brutális leszámolással — a megszállók arra törekedtek, hogy Vajdaságot, ki-ki a maga részét, örökre megtartsák, s már a háború idején bázissá alakítsák át, ellátó és embereket regrutáló bázissá, világhódító céljaik megvalósítása érdekében.

Mindeme körülmények hozzájárultak ahhoz, hogy az ellenség — néhol jobban, másutt kevésbé — politikailag és katonailag szilárdabbá váljon. A megszálló rendszer Bácskában volt a legszervezettebb és a legerősebb. Bánátban, ahol Nedić befolyása nem is volt érezhető, a hazai németek a Harmadik Birodalomnak, a kvizlingeknek és árulóknak a segítségével külön rendszert szerveztek, szűk tömegbázissal, s azt terrorral, valamint a politikai banditizmus megannyi válfajával tartották fenn. Az usztasák és a hazai németek megosztották maguk között a hatalmat a Szerémségben, harcoltak az előnyjogért és befolyásért, igyekezvén egymást elnyomni, de a népfelszabadító mozgalom ellen vívott harcban egységesek voltak. Egyiknek is, másiknak is túlnyomórészt a svábok és az árulók jelentették a bázist.

A megszállással bekövetkezett körülményeknek ezt az egész szövevényét szem előtt kell tartanunk, amikor a vajdasági pártszervezetnek és vezetőségének magatartását, állásfoglalását értékeljük — a népfelszabadító harc idejére vonatkozóan. Sikereink és vereségeink nem magyarázhatók az ellenség gyöngeségének, illetve erejének és szerveztségének puszta előtérbe helyezésével. Kétségtelenül abból kell kiindulni, hogy megállapítjuk: vajon a kommunisták helyesen mérték-e fel a tartományban újonnan előállt helyzetet; fölfigyeltek-e a viszonyulásokban megszállással bekövetkező összes változásokra; s a Párt irányvonálahoz tartva magukat, jól határozták-e meg, mik a feladataik ezekkel az új változásokkal kapcsolatban, a cselekvés megfelelő formáit lelve meg a népben és a fegyveres harcban. Azon is el kell gondolkozni, hogy

fő jelszavunk — harc a megszállók és hazai árulók ellen, az új Jugoszláviáért — megfelelő taglalást nyert-e a mi körülményeinkre és Vajdaság összes területegységeire vonatkozóan.

Hogyha azon az állásponton vagyunk, hogy Vajdaság minden vidékén megvoltak a feltételek ahhoz, hogy gondot fordítva a konkrét körülményekre, különféle eszközökkel folytatódjék a népfelszabadító harc, akkor feleletet kell adnunk arra is, miért nem fejlődött ki ez a harc mindenütt megfelelő arányban. Alaposan kell tanulmányoznunk az ellenség erejét, taktikáját és brutalitását, de még több figyelmet kell szentelnünk annak, hogy mit és hogyan cselekedtünk, mert különben nem jutunk el a kívánt és szükséges tapasztalatokig.

Hogyha 1941—42-es sikertelenségeinket és vereségeinket Bácskában és Bánátban (amikor nagy áldozatokat hoztunk és a legértékesebb embereket veszítettük el) csupán a megszállók erejével, a terrorral, a nemzeti gyűlölködés szításával magyarázzuk, s a végén azt mondjuk, hogy voltak bizonyos szubjektív gyöngeségek is, ezzel csak zavart keltünk, elhomályosítjuk az egyébként világító valóságot, és félelmet, tehetetlenségérzetet keltünk a hatalmas, kegyetlen és körmönfont ellenség előtt. Ez esetben szükségszerűen defetista vizekre jutnánk.

Mint afféle mankókkal, gyakran élünk az „objektív nehézségek” és „szubjektív gyöngeségek” kifejezésekkel, azzal a szándékkal, hogy az olvasót és a hallgatót meghatározott gondolkodásra készítsük, mert egyik is, másik is valamiből következik, valamire utal, azokra az általános körülményekre mutat rá, amelyek között az események kifejlődtek. A dolgok és történések alkalmi vázolásakor mondható az, hogy volt ez is, meg az is, tehát a tények mélyebb elemzése nélkül; de amikor a történetek tudományos kutatásáról és elemzéséről van szó, meg kell mondani azt is, hogy mi volt a teljes tartalma és jellege ezeknek az „objektív nehézségeknek” és „szubjektív gyöngeségeknek”. Az objektív és szubjektív nyilvánvalóan kölcsönösen feltételezik egymást, hatnak egymásra. A szubjektív erők hathatnak az objektív körülmények megváltozására; saját hasznukra változtathatnak rajtuk, ha ezeket a szubjektív erőket helyesen fektetjük fel egy pontosan mérlegelt konkrét helyzetben. Ilyen álláspontból kell tanulmányozni és magyarázni az objektív és szubjektív tényezők kölcsönhatását. Azt az emberfeletti küzdelmet, melyet tartományunk népei és nemzetiségei folytattak, élükön a kommunistákkal, s magukat az óriási eredményeket, melyeket a népfelszabadító mozgalom elért Vajdaságban — mindezt egy csöppet sem kisebbitjük, ha nyíltan beszélünk azokról a hibákról is, amelyekre a felkelés ideje alatt került sor; azokról a hibákról, amelyek, adott pillanatban, nehezen kerülhetők el a forradalmi mozgalomban. Abból kell kiindulnunk, hogy tapasztalataink egésze jóból és rosszból áll. A teljes igazságig úgy jutunk el, ha szemügyre vesszük és megvizsgáljuk egyiket is, másikat is. Ez a teljes igazság nemcsak azért szükséges számunkra, hogy híven rajzoljuk meg azt, ami volt. Szükséges a jövő érdekében is.

Tito elvtárs rumai és zrenjanini beszédében nagyra értékelte a vajdasági népfelszabadító mozgalmat, s rámutatott, milyen általános jelentősége volt a fegyveres harc tapasztalatainak a mi sík vidékünkön, amelyet a végsőkig nyomasztottak a nemzeti és társadalmi ellentmon-

dások és összeütközések, amit az ellenség még jobban felszított és ügyesen kihasznált. Forradalmunk vezérének ez a nagy elismerése ma is arra kötelez bennünket, hogy számos tényezővel támasszuk alá értéke-
léseit és hogy az összes vonatkozások által mutassunk rá, hogyan ju-
tottunk el ezekig a tapasztalatokig, amelyeknek általános értékük van
s helyet kapnak Jugoszlávia népei és nemzetiségei fegyveres harcának
stratégiai és taktikai tudománytárában.

Vajdaság népfelszabadító mozgalma azokra a már korábban megjelölt
álláspontokra és felvázolt programokra támaszkodott, melyek arra vo-
natkoztak, hogy milyen lesz Vajdaság jövőbeni helyzete az új Jugo-
szlavia keretében. Ezt a programot s a megvalósításáért folytatott harc
módozatait még konkrétabban kellett felfektetni a megszállás feltételei
között, mert e program céljai különleges viszonyok között, Jugoszlávia
népeinek és nemzetiségeinek fegyveres, forradalmi harcában várták
megvalósításukat. Ebben a harcban még inkább igazolást nyert Vajda-
ság különleges jellege és felkelő mozgalmanak sajátossága. Amikor
harcosaink s az egész vajdasági népfelszabadító mozgalom a megszálló
erők s az összes hazai árulók ellen harcolt, bárhol is voltak azok —
egyúttal küzdöttek azért is, hogy még a felkelés folyamán alakot öltön
az autonóm tartomány. Így születtek meg a feltételek ahhoz, hogy
Vajdaság összes népei és nemzetiségei, történelmük folyamán első
ízben, a saját érdekeikért is harcoljanak. A vajdasági népfelszabadító
mozgalom egészét és egységességét, valamint sajátos céljait azért is
szüntelenül szem előtt kell tartanunk, mert mindig is ilyen volt, függet-
lenül attól, hogy nem egyforma mértékben fejlődött ki minden vidé-
künkön, s függetlenül attól, hogy első nagyobb fegyveres alaku-
latainknak milyen volt a nemzetiségi összetétele. A szerémségi
osztagokból összeállított első nagyobb katonai egységeink nem véletle-
nül kapták a vajdasági brigádok elnevezést. Ezzel azt akartuk kiemelni,
hogy a szerémségi mozgalom csak része a vajdaságinak, vagyis vajda-
sági mozgalom. Ezzel az egész Vajdaság kapta meg a maga első regu-
láris, forradalmi, nagy katonai egységeit, s történelme folyamán ezek-
nek volt első ízben valóban haladó jellegük. Ennek a tettnek kivételes
politikai és katonai jelentősége volt a felkelés kifejlődésének szélesebb
területén.

Említést tettem az autonóm tartomány létesítéséről megfelelő politi-
kai és katonai szervek megteremtésével. Ez a folyamat már 1941-ben
elkezdődött, 1943-ban pedig, amikor sor kerül Vajdaság addig nem
elégé egybefogott népfelszabadító mozgalmanak integrálódására, ez a
konstituálódás teljesebb tartalmat nyer, és a szervezettség egészen vi-
lágos formáit ölti fel. A Szerémség, Bácska és Bánát forradalmi erői
ekkor kapcsolatot teremtenek egymással, és egy egészként ténykednek,
egyazon katonai és politikai vezetőség irányításával. Az események to-
vábbi folyamataira vonatkozóan fontosnak és döntőnek kell tekinteni azt
a tény, hogy magának a népfelszabadító harcnak a kifejlődésében, az
AVNOJ jajcei ülésézéséig, már konstituálódtak a vajdasági fegyveres
egységek és az új, demokratikus vajdasági hatalmi szervek, magán a
terepen. E polgári és fegyveres szerveket a JKP Központi Bizottságá-
hoz közvetlenül kapcsolódó pártszervezet irányította, s a leendő Vajdaság
autonóm tartomány gyakorlatilag már e szervek által létezett. A törté-

nelmi fordulat Vajdaság népeinek és nemzetiségeinek életében már megtörtént, s csak idő kérdése volt, mikor nyer formálisan is törvényes elismerést Vajdaság autonóm jellege.

A Párt minden fontosabb okiratában, a kiáltványokban és a jelentősebb írásokban Vajdaságot, amint tudjuk, külön területként tüntetik fel, mint a jugoszláv népek új közösségének egyik egységét. Erről, igaz, semmilyen módon nem történik említés azokban a határozatokban, melyeket Jugoszlávia Népfelszabadítása Antifasiszta Tanácsának második ülésezése hozott. Vajdaság ezekben nincs is említve. Bár ez nem azt jelentette, hogy ezzel változott az elvi viszonyulás Vajdasághoz, emiatt mégis vitára került sor a vezető káderek szűkebb körében. A mi részünkről felröttük, hogy Jajceban legalább valamilyen módon nem említették Vajdaságot is, még ha jövődó státusának és helyzetének konkrét meghatározása nélkül is. A mi vezetőségünk, úgy vélvén, hogy az autonómia nem vitás, természetesen megmaradt a maga álláspontjai mellett, melyek azonosak voltak a Központi Bizottság már ismert álláspontjaival.

Az AVNOJ második ülésezése után vajdasági sajtónkban megjelent néhány olyan cikk és kiáltvány, amelyekben az autonómiáról és annak belső viszonyairól volt szó. Nem történt említés annak eshetőségéről, hogy Vajdaság bekerül valamelyik föderális egység keretébe. A Központi Bizottsághoz azonnal levelet intéztünk, azzal a kéréssel, hogy tájékoztassanak bennünket, miért nincs említés Vajdaságról az AVNOJ határozataiban. E levelek egyikében értesítettük a Központi Bizottságot, hogy pártvezetőségünk úgy tartja: meg kell alakítani Vajdaság Népfelszabadításának Antifasiszta Tanácsát. Véleményt kértünk erre vonatkozóan. Tito elvtárs valamivel később nyilatkozatot adott a nyilvánosságnak, amelyben elmondta, hogy egyes elvtársak Vajdaságból azt kérdezik, milyen helyzete lesz tartományuknak a felszabadulás után, s mindjárt válaszolt is rá, hogy Vajdaság autonómiát fog kapni a föderális egységek egyikében. Az AVNOJ azért nem született meg, mert, mivel később úgy vélték, hogy a Vajdasági Népfelszabadító Főbizottság valójában az AVNOJ szerepét tölti be, s ezért nem kellene változtatni elnevezésén. A Főbizottság, a legmagasabb hatalmi szerv a tartományban, már kezdte végezni feladatait, s népszerűségnek örvendett a nép körében. Nevének megváltoztatásával lényegében semmi különöset nem nyertek volna. Nem kell elfelejteni, hogy ebben az időben Vajdaság Partizánosztágainak és Népfelszabadító Hadseregének Főparancsnoksága is létezett, s ez úgyszintén Vajdaság népeinek egy nagy vívmánya volt.

Belgrád felszabadítása után megtudtuk, hogy már az AVNOJ második ülésezésének idején uralkodó volt az a vélemény, hogy az autonóm Vajdaságnak, nemzetiségi összetételénél fogva, a föderális Szerbia keretébe kell bekerülnie. Az volt a vélemény, hogy így nyer majd legjobb megoldást a tartomány összes sajátos kérdése, s külön a népek és nemzetiségek nemzetiségi kérdése.

Természetesen senki sem úgy gondolta, hogy egy ilyen döntést erővel kell rákényszeríteni Vajdaság népeire és nemzetiségeire. Erről a tartomány népeinek kellett végleges döntést hozniuk, képviselőik révén. A Főbizottság 1945 áprilisában kifejezte azt a kívánságát, hogy Vajdaság

autonóm tartomány kerüljön be a föderális Szerbia kereteibe, s kijelölte azt a küldöttséget, amely majd ezt az óhajt közli Szerbia Népfelszabadítása nagy antifasiszta szkupstinájának rendkívüli ülésén. Júliusban Újvidéken egybehívták Vajdaság népei és nemzetiségei küldötteinek szkupstináját; az elfogadta a Főbizottság elgondolását, s végső döntést hozott.

A Vajdaság autonómiájáért vívott harc így aztán formálisan is befejezést nyert. Az önkormányzati státus változott és gazdagodott szocialista, demokratikus, öngazgatói társadalmunk fejlődésével. A mai öngazgatói társadalmi feltételek között Vajdaság népei és nemzetiségei a legkövetkezetesebben valósíthatják meg összes egyéni és közös érdekeiket, az önkormányzat sajátos jogai alapján, Szerbia Szocialista Köztársaság és Jugoszlávia keretében. Az autonómia mostani fejlettségi fokáig vezető út épp olyan hosszú, mint az az út, amelyet társadalmunk megtett, harcolván az öngazgatói, demokratikus szocializmusért. Mindazok az ellenállások, amelyek különféle formában megnyilatkoztak az effajta fejlődéssel szemben, kifejezésre jutottak akkor is, amikor arról volt szó, hogy meghatározzák az önkormányzat helyzetét és egybehangolják az öngazgatói viszonyok elért színvonalával. A bürokratikus, sovinszta, nacionalista és lokalista elemek voltak a legfőbb akadályozói annak, hogy megeljük az autonómia adekvát helyzetét és viszonyulását a tágabb közösségek — Szerbia Szocialista Köztársaság és a föderáció irányában.

Úgy gondolom, joggal kell elégedetlennek lennünk azzal, ahogyan a különféle írásokban, sőt az összjugoszláv jellegű hivatalos tankönyvekben is bemutatják a vajdasági népfelszabadító harcot. Vajdaságról gyakran írnak csak úgy hevenyészve, hogy valamit mondjanak, anélkül, hogy elmerülnének azokban az összetett feltételekben, amelyek közt a harc folyt, s anélkül, hogy kiemelnék nagy történelmi jelentőségét. Ezeknek az írásoknak a szerzői igencsak a köztársaságokból indulnak ki, s kifejtik, hogy mi történt azokban. Mivel Vajdaság korábban s még a népi forradalom idején sem volt Szerbia keretében, így hát akkor sem szólnak róla elégségesen, amikor a mi köztársaságunkról írnak, s ugyanúgy problémakörét sem tárják fel vagy világítják meg külön és teljes egészében. Egy tankönyvben, amely Jugoszlávia népeinek népfelszabadító harcáról szól, Vajdaságnak mindössze mintegy harminc sort szenteltek, de az is, amit mondanak róla, inkább magának a szerzőnek az agyalmánya. Amikor tiltakoztunk amiatt, hogy így elhanyagolják és semmibe veszik tartományunk népeinek és nemzetiségeinek harcát, az lett a válasz, hogy a könyv írója Vajdaságra vonatkozóan nem rendelkezett adatokkal. Márpedig az lenne a rendje, hogy azok az emberek, akik írnak, maguk is foglalkozzanak anyaggyűjtéssel arra vonatkozóan, amiről tárgyilagosan és igaz módon akarják tájékoztatni az olvasót és a közvéleményt.

Amiatt, hogy a jugoszláv kiadványokban ilyenképpen mutatják be és kezelik Vajdaságot, jórészt mi vagyunk a bűnösök, elsősorban azok az intézetek és azok az emberek, amelyek, illetve akik foglalkoznak mozgalmunkkal és írnak róla. Harcunk részletszerű, taktizáló, olykor meg „ünnepi színezetű” bemutatása nem tud elég meggyőzően hatni, nem nyújtja azt, ami nélkülözhetetlen. A krónikák bármennyire is nélkülöz-

hetetlenek és igen hasznosak, nem helyettesíthetik a történelmi tanulmányokat. Fennáll továbbra is a szüksége annak, hogy átfogóbban tanulmányozzuk a vajdasági történéseket a két világháború között és a forradalomban.

A már megjelent dolgokon kívül most alaposabb tanulmány készül a vajdasági népfelszabadító mozgalomról. Várható, hogy szerzői kellő erőmegfeszítéssel dolgoznak, s azt nyújtják a nyilvánosságnak, amit az elvár.

Fehér Ferenc fordítása

mai próza

سخونق اسم

irtás

Regényrészlet

BURÁNY NÁNDOR

Pedig, ezt most már bizton állíthatjuk, a veszedelem feltartóztathatatlanul közeledett.

Azon a Péter-Pál előtti szombat éjszakán, amikor türelmetlenül vártam a virradatot, de éppúgy féltem is tőle, többször éreztem, mennyire tévedtem, amikor a tölgyfa alatt indulatos törekvéseikkel szembeni tehetetlenül álltam, s azt hittem, sosem lesznek, lehetnek életemben annál fájóbb, nehezebb pillanatok. Az igazi szenvedés csak azután kezdődött, hogy egyedül maradtam szobámban.

Minden oldalról megrohantak az emlékek, kételyek, rémképek; mint öreg nyárfa a szélben, nyögtem az ütések alatt, s nem álltak köröttem a testvérek, hogy akár ellenkezésükkel segítsenek, hogy beléjük kapaszkodhassak, rájuk támaszkodhassak.

Az éjjel három ferences barát, Jakab követei, már várt rám. Jöttek, hogy megerősítsék a hírt, holnap városunkba is megérkezik a pápa felhatalmazott térítője, ebéd tájban készen kell állnunk fogadására. Figyelmeztettek, hogy a papok meg a városi előljárók kellő tisztelettel, szokás szerint ünnepi körmenetben vonuljanak elébe. Ezzel is járuljanak hozzá térítői munkájának sikeréhez.

A velük való találkozást kívántam legkevésbé. Bántam már, hogy nem fordultam be nővéremékhez, hogy elbúcsúzzak tőle, az urától meg a kisfiuktól, akinek az ígéretesen értelmes, tiszta tekintete, okos válaszai sokszor elfeledtették velem a reám hulló sötétséget. Leginkább kedvemre lett volna, hogy velük, az apám házában töltssem az estét. Visszartartott a félelem, nehogy fájdalmat okozzak nekik.

Meg nem is gondoltam rá, miféle vendégek várhatnak otthon.

Nemcsak az inkvizítor közeledésének híre zavarta meg nyugalmamat. Sok fejfájást okozott a templom megjavítása is. Ezt részben a hanyagságomnak köszönhetem.

Régi kis templomunk volt. Diákkoromban, amikor a cisztercitáknál tanultam, s leégett a teteje, már akkor szóba jött az új templom építésének szükségessége. Kisebb falvak is szebb templommal dicsekedhet-

tek már. Végül csak az új tetőre futotta a pénzből, mert a kegyurunk nagy bajba keveredett. Pedig még amikor Prágába indultam is, néhányan azzal biztattak: csak tanulj, mire visszajössz, elkészül az új templom.

Mikor megválasztottak plébánosnak, az én feladatomban lett volna egy szép nagy templom megépítése. Össze is szedték a pénzt, de akkor én már azt vallottam, hogy a miséhez nem kell díszes, drága templom, prэшházban vagy barlangban is meg lehet tartani. És az iskolát szerettem volna mindenáron. De erről már meséltem.

Az ellenségeim reám foghatták, hogy elhanyagolom a templomot; meg akartam akadályozni, hogy ezt ellenem használják ki, s ahogy az első híreket kaptam az inkvizítor közeledtéről, mindent megtettem, hogy kijavíttassam a templom oldalfalában tátongó hasadékokat.

Régebben megrepedt már a déli oldalfal, de alig lehetett észrevenni, többen figyelmeztettek ugyan, de ügyet se vettem rá, s az előző télen a vastag hóréteg nyomására úgy kitágult, hogy egyesek a fal kidőlésétől tartottak.

Még akkor se méztem mester után. Később, amikor már sürgős lett volna a fal megjavítása, akkor láttam, magyot tévedtem. Sokat építkeztek a polgárok, nem találtam ráérő mestert, de a helybeliekre rem is mentem bízni. Zalánkeménről hívtunk egy kőművest, ő megnézte, de nem akarta vállalni, egy másikat ajánlott, ám az se jöhetett rögtön. Sokat idegeskedtem emiatt, szerettem volna, ha mire Jakab megjön, befejezik a munkálatokat. Ilyen dolgok miatt voltam elkeveredve, ezért nem gondoltam rá, hogy otthon esetleg vendégek várnak.

Számíthattam ugyan rá, hogy nem egy meglepetés ér azokban a napokban.

Miután Bálinttól elbúcsúztam, még mielőtt benyitottam volna a parókiára, megszólít az öreg sekrestyés. Fülemhez hajol, úgy súgja meg, hogy vendégeim érkeztek.

Elnézést kér, amiért nem szólt előbb. Sietett volna a hírrel, de egyedül, a sánta lábával nem mert nekivágni az éjszakának. Két nappal korábban a Szarvas-zugban agyonverték egy vincellért feleségével együtt. Nehogy megrójam, hozzáfűzi, hogy a barátokat se akarta egyedül hagyni a parókián.

Meglepetten, segélykérőn fordulok Bálint után. Kiáltani akarok, torokmon szorul a szó. Tátva marad a szám, látom, amint belép a házba.

Hallom, a túloldalon mennek még néhányan a testvérek közül. Hívnam őket, szeretném, de csak állok meredten a kapuban. Se ki, se be. Eltávolodnak, azután benyitok. Távolról villámlás hasítja szét az eget, megvilágítva a templom falához ácsolt állványokat. Aztán föntről, a Vöröskő felől mély döngés hallatszik.

Imre pap, a viceplébános ült a három olasz baráttal. Gyanakodva fürkésztem az arcát, semmilyen ellenséges magatartást nem fedeztem fel rajta, de úgy éreztem, el tudna árulni, ha az érdekei úgy kívánnák.

A barátok határozottan, erélyesen léptek fel, ebből sejthettem, hogy Imre pap már tájékoztatta őket. Mégse ijedtem meg tőlük, egyiküket se ismertem, Jakab első látogatásakor nem voltak kíséretében. Gondoltam, ez előnyömre szolgál.

A kutyám megérkezése után még sokáig szűkölt, vonított a sövény tövében.

Talán jó is volt, hogy gyorsan találkoztam a barátokkal, kevesebb idő jutott a tépelődésre. De amit alvásra szántam, az is túl soknak bizonyult. Mikor elcsendesedett a ház, megint arra gondoltam, hogy átme-
gyek Bálinthoz.

Hazafelé jövet — talán mert az este hallgatott — egész úton beszél. Mintha egy vallomással tartozna, s azt hogy elmondja, ez az utolsó alkalom.

Meglep, amit mond, ismeretlen oldaláról mutatkozik meg. Mikor elbúcsúzunk egymástól, rokonszenvesebbnek találom, mint előbb, de csak nyílt marad előttem a kérdés, nem ő szervezte-e meg a testvérek egységes kiállítását. Mintha célzott volna erre, de homályosan, burkoltan csak. Az is lehet, hogy képzelődtem. A félelem, a bizonytalanság óráiban sokszor azt is látni, hallani vélem, amit a képzelet szül.

Egyszerre arra apellál, hogy egységesnek kell lennünk. Nem engedhetjük meg, hogy szembekerüljünk egymással, mert akkor mindkettőnknek vége. Ez a legfontosabb, ekörül nem vitatkozhatunk, tartani kell hozzá magunkat.

Magam is így gondolom. Régi igazság, hogy a külső veszély erősíti bennünk az összetartozás érzését. Nem tartom szükségesnek, hogy bármit szóljak hozzá. Lám, most ő is rájött, mekkora veszély fenyegeti. Talán megijedt, s azt várja, bátorítsam. Képes is lennék erre, de nem vagyok biztos benne, szüksége van-e rá. Ha látom, hogy valaki fél, aggodíks, összetörök a veszély előtt, nekem az erőt ad a szembenézéshez. Mégsem biztatom. Egyszeriben fölötte érzem magam.

Nem bosszú ez, tudom, arra nem alkalmas az időpont, meg mondtam is, hogy cselekedetemben bosszú engem nem vezetett soha, de mintha vissza kellene adnom neki a keserűséget, amit ő okozott nekem fönn a tölgyfa alatt. Elgondolkoztat az is, amit a bogumilok érkezéséről, Dobrotáékról mond.

Ezért is akartam visszamenni hozzá, amikor egyedül maradtam.

Hagyom, hadd beszéljen. Akkor se szólok közbe, amikor nem értek vele egyet. Hallgatok akkor is, amikor megáll, s látom, kíváncsi a véleményemre.

Manapság nevelésnek tűnik ez a kéjelgés. Vagy inkább szánalmasnak. A sorsdöntő órában se tudom legyőzni a természetemben rejlő gyöngeséget. Egyre a rejtett szándékot keresem szavai mögött. Ennek a káros következményeit aztán nem kerülhettem el.

Hazafelé jövet még tetszik, amit az egyetértésről, a kettőnk közötti egység fontosságáról mond, később, amikor magamban újra megrágom a szavait, már nem annyira. Egyre azt kérdelem, milyen alapon formált magának jogot arra, hogy figyelmeztessen. Én itthon vagyok a híveim között, magyaráztam a kérdést, őt mint menekültet engedtem be kö-
zénk, oltalmat nyújtottam neki meg a többi üldözött testvérnek, s már otthonosan, velem egyenjogúnak érzi magát. Egyedüli helyes magatartás az lett volna, ha azt mondja, egyetért velem, elfogadja az utasításaimat. Ő inkább figyelmeztet, hogy az ő nézeteit, elképzeléseit is figyelembe kell vennünk.

Nyilván nem ok nélkül teszi ezt. Gyorsan népszerűsége, tekintélyre tett szert a testvérek között. Közvetlenségével, segítőkészségével megnyeri az embereket. Amikor a menekülteknek a telkekhez, az építkezéshez irtják az erdőt, derekasan kivieszi részét a favágás nehéz munkájá-

ből. Nincs rászorulva erre, mégis mindenkinek segít. Fáradhatatlanul csapkod a fejszével, biztatja a csüggedőket, szavaival új erőt önt az elfáradtakba. Szó nélkül vállalta az erdélyi utat is, a felkelés zűrzavarában se történik baja, a vereség nem töri meg, Nagy Antalék hősiessége még fokozza elszántságát.

Amíg együtt rójuk az utat, kénytelenül azon gondolkozok, tulajdonképpen miért van szüksége erre a vallomásra. Talán belátta, neki is haszna lehet belőle, ha tudom, hogy nincs ellenem, hanem egyetért a véleményemmel. Magatartásomból talán azt véli, hogy gyanakszom rá, s tisztázni szeretné a félreértést, eltüntetni minden okot a bosszúra.

— Tegyük most félre, hagyjuk mindazt, ami elválaszthatna bennünket — mondja végül, szokatlanul halkán, miután nem tud szóra bírni —, ha majd Jakabot elfűzzük, akkor lesz idő, hogy egymás közt mindent megbeszéljünk — fűzi hozzá hosszú hallgatás után. Nem lehet kétséges, a közeledő veszély nagyságának felismerése őt is megrendítette.

Ma is látom, ahogy áll a háza előtt a kapufélfához dőlve. Ilyenkor újra kérdezem: Akkor vagy már előbb megingott a barátságunk? Erősebb volt nála a versengés, a féltékenység? Azt a veszélyt, amellyel egymást fenyegettük, nagyobbak láttuk, mint azt, amely kívülről jött, s mindkettőnket elpusztíthatott? Nem hittem neki, kételkedtem jóakaratóban? Félttem, hogy a harcból, a közös győzelemből ő kerül ki megerősödve, ha én hozom is a nagyobb áldozatot, ha én vállalom is a nagyobb kockázatot és lemondást?

Lehet, hogy ezek a kételyek hatottak a magatartásomra, mint sok más is, aminek nem vagyok tudatában. Néha létfontosságú dolgokban cselekszünk úgy, hogy később nem tudjuk megmagyarázni.

— Mondd, mit gondolsz, csakugyan mi lesz velünk?

Szokatlan, hogy félelmet vélek kiérezni a hangjából. Arra gondolok, hogy talán a hallgatásommal félemlítettem meg.

— A Horvát György hol volt? — kérdem tőle válasz helyett. Már előbb egy kavics vagy kődarab szorult a sarumba, azt akarom kirázni, ne törje a talpam. Fél lábon állok, jobb kezemmel karjába kapaszkodok.

— A Horvát? — kérdezi meglepetten.

— Igen. A Gyurka — erősítem meg a kérdést. Egész este motoszkált bennem a gyanú, sehogyan se tudtam szabadulni tőle, hogy csak azokat a testvéreket hívta föl a Tatárnyeregbe, akikről biztosan tudta, hogy őt fogják támogatni. Gyurka nem tartozott ezek közé. Néhány évvel idősebb volt nálam, de szolgálatkészen és odaadással segítette törekvéseinket. Amióta hozzáink szegődött, mindig számíthattam rá. Biztos, most is melém állt volna.

— A Horvát — ismétli újra, amikor kirázom a sarum —, a Horvát nem tudom, hol lehet. — Lassan beszél, húzza az időt, mintha latolgatná, ki mondja-e vagy hallgassa el az igazságot. Én legalábbis így magyaráztam a lassúságát. — Délelőtt érte küldtem, de felesége azt mondta, már három napja nem látta.

— Nem? — csodálkozok. El kellene hinnem, amit mondott, be kellene látnom, nincs alapja gyanúmnak.

Így álltam vele, a barátságunkkal. Nemegyszer tanácstalanul töprengtem magatartása előtt. Kétkedtem a hűségében, pedig a pillanat teljes bizalmat követelt. Az én hibám volt ez? Ő adott rá okot? A magyarázat régebbre, még a prágai időkbe kellene visszanyúlnunk.

— Nyugodj meg — mondja búcsúzóul, mintha a gondolataimba látna, megint nyugodtan, kezeit mellén összefogva áll az ajtófélfának támaszkodva. — Én veled maradok mindig. Azt tudod. Ne félj, Balázs. Nincs mitől tartanunk.

Lehet, hogy csakugyan ez volt a célja. Nem akart mást, csak hogy megnyugtasson. Ráhagyom. Attól tartok, ha megszólalok, csak a feszültséget fokozom. Magamba fojtom, egymásra rakom a kételyeimet. Egyedül nem tudom eloszlatni őket. Rágnak, emésztenek belül.

Az udvarokban a kakasok már kialhatták magukat, kukorékolnak, amikor ágyba kerültem. Vagy az időváltozást jelentették. Az éji csöndben hallatszott, ahogy a nádtetőből csöpög a tegnapi eső maradéka. A másik szobában a barátok horkoltak.

Kifáradtak az egész napi talpalásból, aztán jól bevacsoráztak, a borból is föl-fölhajtottak, most mélyen alszanak. Eszembe jutott a kötelességem. Most az lenne a feladatomban, hogy fegyvert fogjak, hogy hívjam a testvéreket, jöjjenek, ha vállalni kell a harcot, hát kezdjük meg, támadjunk addig, amíg lehet. Talán Bálintnak kellene mégis szólnom, szedje össze az embereket. Ha méltó fogadást akarunk rendezni az inkvizitoroknak, akkor — itt horkolnak a követői, vágják le őket, vagy fegyvenek velük, amit akarnak. Elképzeltem, mire nem lennének képesek! Láttam György kőfaragót, hogy ront rájuk kivont karddal, vagy Tasnádi Istvánt, ahogy kéjtelmes arccal vonzolja őket a város bejáratához, ott várják be keresztre feszítve az inkvizitort. Micsoda fogadtatás lehetne! Elképzeltem a fáradtan érkező inkvizitort és kíséretét, amint egyre csodálkozik, hogy nem megy eléje az egyházi és a városi előljáróság, semmi se látszik a másol szokásos nagyszerű körmenetből. S ekkor a kapuhoz érve veszik észre, mi várhat itt rájuk. Nyilván rögtön visszafordulnának. A szörnyűség, amit a három keresztre feszített barát jelentene, örökre elijesztené őket. Jakab többé nem kívánczna Kamanc városába, nem kellene tartanunk tőle. Föültem az ágyon. Izgatott a gondolat. Micsoda kalandban töröm a fejem! Ezzel valóban elejét vehetnénk a nagyobb vérengzésnek. A három olasz megfeszítésével ki tudja, hány életet mentenénk meg! Ez lenne az ára, hogy megváltssuk a várost. De meg szabad-e ezt tennünk? Nem estem-e bűnbe már a gyilkosság puszta gondolatától is? Hiszen, az írás alapján mi magunk ellenünk mindenféle halálos ítéletet. S ki tudja, nem történt volna-e éppen fordítva: olyan bosszút válthatnánk ki magunk ellen, aminek az egész város áldozatul esne. Ez a valószínűbb. A királyi levél most nemcsak az egyháziaknak szól. Az ispánoknak, bíróknak, jegyzőknek is elrendeli, hogy segítsék Jakabot térítői munkájában. Az itteni őrséggel mi könnyen leszámolnánk, erősebbek vagyunk, de ha igaz, hogy a királyi meg a főúri seregek is hamarosan erre vonulnak, hogy szembeszálljanak a törökkel, akkor bájosan kerülhetiük el a megtorlást. Eszembe jutott, milyen kegyetlen és kíméletlen volt Erdélyben az urak bosszúja; hogyan büntették a zágrábi kanonokok a lázadó parasztokat, a folyóparton kutyáknak és keselyűknek temetetlenül hagyva a holttesteket, zarándokok is meséltek az inkvizíció bosszújáról. A tenyerem is kiverte a verejték az átgondolt szörnyűségek-től. Micsoda pusztulás zúdulna ránk! S mindnek én, az én meggondolatlanságom lenne az oka. Akkora bűn terhelné tőle a lelke, hogy nincs annyi ima és miseáldozat, ami megtisztíthatna tőle. Félelmemben leléptem az ágyról, térdre ereszkedtem, és mormolni kezdtem: Pater noster

qui est in... Aztán újrakezdttem magyarul: Mi atyánk, ki vagy mennyekben, szenteltessék te neved, jöjjön te országod, legyen akaratod, miként mennyben s azonként földön...

Az ima mormolása közben a kemény kőpadlón térdelve újra láttam a testvéreket. Mit szólnának, gondolnának rólam, ha látnák, hogy reszketek könyörületért, hogy fohászokodok, nyernék még feloldozást a szörnyű vétek alól, amibe akkor estem, amikor a gonosz gondolatok megszálltak. Ha akkor úgy látnak, szégyellnem kellett volna magam előttük. Lenéznének, megvetnének gyávaságom, tehetetlenségem miatt. Nem, előttük sohasem szabad mutatnom, hogy félek.

Megmagyarázhatnám nekik, miért van nekem igazam, miért szolgálom így, ha nem értenek is velem egyet, az érdekeiket. De a harc ideje nem alkalmas a magyarázkodásra. Még a kezdete előtt tisztázni kell mindent, különben megtörténhet, hogy amíg mi magyarázkodunk, amíg egymás meggyőzésével vagyunk elfoglalva, az ellenség megsemmisít, elpusztít bennünket, s mire az egyetértés létrejönne, már egyikünk se élvezheti hasznát. Találhatunk erre példát. Túl drága lenne a tanulság, ha a saját bőrünkön akarnánk megszerezni. Fölálltam, elzsibbadt a térdem, nehezemre esett a felemelkedés, megkapaszkodtam a falba, aztán ágyamba feküdtem.

Nem maradt számomra más: cselekedjünk, ahogy az adott pillanatban legjobban belátásunk szerint tehetjük. Ha eljön az ítélet napja, akármiyen váratlanul ér is bennünket, igazolni tudjuk magunkat. Szándékunk tisztaságához ne férjen kétség. Nem kételkedem ebben.

Mint annyiszor, amikor az erőszak és öldöklés ellen próbáltam tiltakozni, felidéztem Cicero mondását: Tudják meg tehát a népek, mivelhogy emberek, azaz jámborok, együttérzők, az elme keltette érzelmek alapján, ezért egymásnak úrgalmasan segítségére kell, hogy siessenek... Az ember az embernek, bárki legyen is az, azon egy okból, hogy ember, javát kell, hogy akarja. Megint fölálltam, a könyveimhez léptem. Mintha bizonyították után kellene kutatnom. De egyet se nyitottam föl.

Sokat gondoltam akkoriban a nagy római szónokra, gyönyörű ékes-szólással írt könyveire, amelyeket Prágában olvastam. Az erőszakot elítélő gondolatait idézve eszembe jutott, hogy ő maga is gyilkosság áldozata lett. Éhesen korgott a gyomrom, a konyhába mentem, a tűzhelyen, a hamu alatt szunnyadó parázs még árasztotta a meleget, a gyöngye homályban — szobámból alig szűrődött át a faggyúmécses fénye — kikapogattam az asztalt, törtem egy darab mézeskalácsot. Mohón haraptam bele, de nem esett jól, noha egész nap semmit se ettem. Mióta anyám meghalt meg a húgom visszavonult a dombói apácákhoz, a sekrestyés felesége készíti ételeimet. Egy másik asszony segítségével ő vezeti a háztartásom. Mindkettőben megbízhattam, lopáson sohasé fogtuk őket, szorgalmasan, ügyesen dolgoztak, de egy ételnek se tudják megadni azt az ízt, amilyenre anyám készítette.

Lehet az is, hogy bennem volt a hiba, nem a szakácsokban. Nem az étel lett rosszabb, hanem a szájam íze. Talán csak az hiányzott étvágyamhoz, hogy nem láttam anyám kicsi alakját a gőzölgő edények fölé hajolni. Nem láttam, ahogy kora reggel letisztítja a parázsról a hamut, szalmát, száraz galllyat rak rá, s fújja, amíg lánggra lobban. Aztán felteszi a lábas edényben a kásának a vizet.

Fájt, hogy nincs mellettem, még jobban elszomorított, hogy amikor velem volt, annyszor megkeserítettem az életét, pedig vigaszra lett volna szüksége. Nem sokkal Prágából való visszaérkezésem előtt temették el apámat. Őt siratta álmában is minden éjjel. Legnagyobb örömét talán abban lelte, amikor felszenteltek s megtartottam első misémet. Meg amikor hozzám költözött a parókiára. Sokszor betegeskedett, féltettem, mindenféle megerőltetéstől óvtam megviselt, gyöngé szervezetét.

Ellenségeim, amikor engem nem tudtak megtörni, őt rágalmazták meg. Kegyetlenségükben attól se riadtak vissza, hogy gyöngeségeit kihasználják ellenem. Elvetemültségük emléke tovább fokozta félelmem. Ma is él bennem az a zivatáros nyár.

A Jakab első jövetele előtti esztendőben a Vöröskő alatti barlangban a belcsai testvéreknek prédikálók. Lelkes híveket toborzott ügyünknek az itteni pap. Volt köztük egy roppant ügyesen rajzoló fiatalember, egy nagy táblára ráfestette a pápát, amint misézik, mellette az ördög ministrál. A meleg nyári nap nagy zivatarral végződik. Zeng, villámlik, szakad az eső, a vihar hajlítgatja, csavargatja az öreg fákat, nyög, recseg az erdő.

Anyám egyedül maradt otthon.

A mennydörgés, a szaporán cikázó villámok megrémítik. Azt hiszi talán, hogy eljött az úr haragjának és a gyötrelmeknek a napja. A kert végében nagy recsegéssel csavar ki egy magas jegenyét a szél, nem sokkal később pedig mintha csakugyan az úr haragjának tüzeben kellene megmarattatnunk, a szomszéd kertjében csap egy nyárfába a villám. Anyám, ahogy később mesélte, már előbb magára zárja az ajtót, a becsapó villám annyira megijeszti, hogy azt hiszi, a parókiát gyújtotta fel, a veszély, hogy bennéghet a házban, teljesen esztét veszi, rángatja, de nem tudja kinyitni az ajtót, rémületében az ablakon menekül. Rosszul esik, beveri fejét, eltöri karját, ez sokára összeforr, de örökre béna marad.

Valaki látja, amikor a zivatárban kimászik, kiesik az ablakon. A városban mesélni kezdik, hogy boszorkányokkal cimborál, hogy a gonosz szellem szállta meg, ez okozta keze bénulását. Bánt a rágalom. Tudom, ellenem irányul. Félek, ha meghallja, mit mesélnek róla, belebetegszik. Talán ki se gyógyul többé.

A következő tavaszon jön Jakab. Csak később tudom meg, egyik káplánom titokban beszélt anyámmal a csodatetteiről, melyek talán az ő béna kezét is kigyógyítanák.

Ha erre képesek voltak, gondoltam, s amiről én még nem is tudtam, akkor sejthettem, most se lesznek kiméletesek velem szemben. Szokatlanul fojtónak éreztem a faggyúmécés nehéz szagát, mégsem oltottam el a fényt. Félttem volna a sötétben. Lenyeltem az utolsó falat mézeskalácsot, és visszafeküdtem, belenyugodtam, hogy egyelőre semmit se tehetek, legokosabb lesz aludni.

Majd meglátjuk reggel — próbáltam bizonygatni.

De reggelig egy miatyánknyi időt se aludtam.

Hallgattam a barátok horkolását. Aztán akarva-akaratlan újra fölédztem, amit Jakab csodatetteiről, isteni küldetéséről mondtak.

A magas szóke, aki csontos arcával, kemény tekintetével inkább hasonlított katonára, mint barátira, s aki egyedül annyit evett, mint mi háromman — én alig egy-két falatot tudtam magamba erőltetni —, nem sokat

beszél, de a fekete szemű, kis mezítlábas kifogyhatatlan volt a szóban.

— Más hol hogyan fogadták Jakabot? — kérdeztem tőlük, mire ő mindjárt nagy mesébe kezdett.

— Bácsón prédikációjára úgy megtelt a templom, annyira zsúfolt volt, hogy ha fönről egy szem kölest közéjük ejtenek, az nem esett volna a földre. Amikor Jakab Jézus szenvedéséről beszélt, az egész nép leborult, hajadonfővel érintették a templom követét, jajgattak és sirtak Jézus szeretetéről. Délelőtt volt ez, és nagy ámulatot keltett, ahogy Jakab atya karjait fohászzkodón széjjeltárta, s akkor, amikor a szemét lesütötte, feje fölött izzón fénylő csillag jelent meg a templom magas ablakában. Aki föl akarta emelni tekintetét, az gyorsan visszaborult, félve, nehogy megvakuljon a nagy fényességtől. Ez a csoda más hol is megtörtént az atyával, és mindig a nép nagy csodálkozását váltotta ki.

Nyilván nem először mesélte el a kis fekete barát ezeket a történeteket. A szőke meg a harmadik, a magas homlokú öreg, nem is figyelt szavaira, sokszor hallhatta már. Talán ez volt a beosztásuk: a kicsinek az a feladat jutott, hogy terjessze Jakab csodatevő erejéről a híreket. Ő meg ugyancsak igyekezett. Hogy növelje az inkvizitor megbízatásának isteni eredetét, olyan csodatételeket is Jakabnak tulajdonított, amelyek — mint később megtudtam — eredetileg más nevéhez fűződtek.

— Egy városban — mondta megállás nélkül — a romlottság és fényűzés ellen prédikált, szigorú szavakkal ítélte el a kocka- és kártyajátékosokat, követelte, hogy éegessék el nyilvánosan a kártyát, a kockát és a többi bűnre vezető tárgyat. Mint más hol, itt is sokan ráhallgattak, a piactéren rakott máglyára hordták a bűnös holmit. Két polgár azonban nem engedelmeskedett, feleselt vele, káromolta, szidalmazta, az embereket lázadásra buzdította ellene. Az atya meghallgatta őket, nem szállt velük vitába. Elvonult a templomba, fohászzkodott, hogy Isten erősítse meg hitében, ne hagyja magára, büntesse meg azokat, akik megnehezítik küldetésének teljesítését. Nagy volt a polgárok csodálkozása, amikor másnap hírül vették, hogy az éjjel mindkét feleselő meghalt, reggelre halva találták őket. Mindenki Isten haragjának erejét, büntetésének beteljesülését látta ebben, sietve vitték rejtegetett, de kárhoztatott tárgyaikat a máglyára, nehogy kihívják maguk ellen a büntetést.

Megpróbáltam elképzelni, hogyan történhetett ez az eset, lopva a katonás képű barátira néztem, félni kezdtem, vajon mi lehet az ő feladata?, vizsgáltam fürkészőn, de továbbra is mohón rága a csirkecombot, nem törődött velünk. Arra gondoltam, hogy ha ennyire szereti a hasát, ha ilyen mohón kap az étel meg a bor után, akkor jó lesz a kedvében járni, talán még segítségemre lehet.

A kis fekete elmondta még, micsoda szigorral ostorozza Jakab az erkölcstelen életű főpapokat és főurakat, maga pedig példás erkölcsi életet folytat, megveti a világ pompáját, eltaszítja magától a gyönyöreit, eltagadja a kapzsiságot, kíméletlenül megfélemezi az érzékiséget. Azt tartja, hogy az érzékek ablakok gyanánt szolgálnak, ezeken keresztül jut be az ördög az ember lelkébe.

A prédikációra összegyűlt tömegben mindig sok a vak, a béna és a beteg, mert híre ment, hogy isteni erejénél fogva a vakok látnak, a bének pedig megindulnak. A tömeg szorításából sokszor csak úgy tud szabadulni, hogy emberei előtte hosszú rudakat tartanak, ezzel csinálnak számára helyet.

— Akkor nálunk is... — kezdtem mondani, hogy itt kik fognak majd legelőbb lábaihoz járulni.

— A betegek, a nyomorékok türelmetlenek — szakított félbe —, nem győzték kivárni, amíg ideérünk, innen is, a környékből is jöttek élénk, kérték, hogy könyörüljön meg rajtuk. Hányan fordultak hozzám is!

Sejthettem, hogy már ezek a zarándokok tájékoztatták Jakabot, bajosan tudunk valamit is eltitkolni előle. Amikor látta meglepetésem, így folytatta:

— Ne csodálkozz azon, hogy ennyire ragaszkodnak hozzá. Gondold meg, bűnbe merülve fetreng a világ, a romlottság megszüntette a régi szentek életmódját, az emberekből hiányzik a vallásos buzgóság, ő meg éhezéssel, fázással, szomjúsággal, virrasztással, önsanyargatással, ostorozással eléri, hogy érzelmei tiszta szépségben tündökölnek.

Magamra maradvá se tudtam elűzni a beszélgetés emlékét. Lehunytam szemem, és láttam Jakab kis vékony alakját, madárszerű fejét, amint most is imádkozik vagy ostromozza magát a pétervárad kolostor valamelyik cellájában.

Kénytelen-kelletlen közeledő találkozásunkra kellett gondolnom.

Az este vállaltam a feladatot, amit a testvérek kiszabtak. Megígértem, hogy vezetem őket, hogy fegyverrel fogjuk elűzni az inkvizítort. Ezt követelik tőlem, ezt kell teljesítenem, gondoltam, de nem voltam meggyőződve elképzeléseik helyességéről. Amit a barát mondott, megerősítette előbbi kételyeimet a nyílt ellenállás eredményességében. Nem a magam mentését tartottam szem előtt, de mindannyiunk sorsát, amikor újra azon törtem a fejem, hogyan tudnánk megegyezni Jakabbal. Talán mégis van rá mód, hogy szót értsünk egymással, hogy Jézus Krisztus tanításának nevében ne ontsuk ki testvéreink véréét. Ez most a célunk, minél kevesebb áldozattal átvészelnünk az inkvizíciót. Az a szöke barát talán segíthetne, négy szemközt kell beszélnem vele. A szobájukból mozgolódás hallatszik. Vagy az utcáról érkeztek a zajok, csak nem jól hallottam. Füleltem, de csak nem tudtam megbizonyosodni róla. Vártam a hírhozókat, ideje volt, hogy visszaérkezzenek.

Megint Jakabra gondoltam, felidéztem, amit gyerekkoráról, életéről tudtam, úgy tűnt, sok olyan közös vonást találok, amely megkönnyíti, hogy megértsük egymást. Visszaemlékeztem első találkozásunkra. Már akkor meggyőződhettem róla, micsoda lángoló szenvedély fűti a pápai megbízatás teljesítésében. Csodáltam hitét, ami erőt ad neki ahhoz, hogy hazájától távol, idegen országban, állandó életveszélyben szolgálja Isten dicsőségét.

Bizonygattam magamnak, hogy aki ekkora értelemmel van megáldva, aki ekkora áldozatra képes, azzal talán meg tudjuk értetni, hogy amikor a török veszedelem minket, az egész keresztény világot pusztulással fenyegeti, akkor félre kell tennünk egymás közti viszályainkat, minden erőnkkel a közös ellenségre kell támadnunk, nem egymás gyöngítésén fáradoznunk.

Már akkor megszállottja voltam ennek a gondolatnak, a közös ellenséggel szembeni összefogás eszméjének.

Hány év elmúlt azóta, s ma sem sikerül.

Az ellenség erősödik, mi gyöngülünk.

Ha összefognánk, még könnyen legyőzhetnénk.

Mégse tesszük ezt. Nem a megmenekülést keressük, a pusztulásba rohanunk.

Ez nem jövendölés. Emlékezz vissza, akkor is ezt mondtam, s kell-e ismételnem, hogy az elmúlt harminc-negyven év engem igazol. Fájdalom, de így van. Nem kell, hogy csillagjós legyen az ember, én se vagyok az, mindenki láthatja, hogy közel a végzet.

Én is oka vagyok, hogy nem tettük azt, aminek a szükségességéről könnyen meggyőződhattunk? Mindannyian kérdezhetnénk ezt önmagunktól, noha most hallani megnyugtató hangokat, hogy lám, békén hagy bennünket a török, fél Mátyás erejétől. De nem szabadna, hogy megtévesszen a béke, átmeneti ez csak, csupán az alkalomra vár a pogány, hogy aztán ránk rohanjon. Először azt hiszem, ezzel, a török elleni összefogás gondolatával, ennek szükségességével sikerült megszelídítenem a haragját. Láthatta, tanúk is bizonyították, hogy szerény képességeimet maradéktalanul a védelem erősítésére fordítom.

Minek rágódom még mindig ezen? Sok hátra nekem már ügyse maradt. Mások, ha eljutottak az egyetemre, szorgalmasan tanultak, vizsgáztak, aztán plébániát vagy kanonokságot kaptak, bekerültek a kancelláriára vagy egy püspökségre, rendesen végezték napi munkájukat Isten dicsőségének növelésére, nem töprengtek örökké a világ dolgai fölött. Nem tudtam így tenni. Talán ezért kellett ennyit szenvednem.

Hogy visszajöttél, hogy kérdőre vontál, újra átgondolom az elmúlt eseményeket, s láthatod, sokra elevenen emlékszem, nem felejtettem el őket, mert állandóan gondolkodnom kell róluk. Mintha annyit vétkeztem, mulasztottam volna, hogy most nem győzők válaszolni a számonkérésekre.

Annyiszor elsoroltam magamban a hét főbűnt: kevélység, harag, irigység, gyilkosság, kapzsiság, mértéktelenség, bujaság és más természet ellen elkövetett bűnök — vajon melyik a legsúlyosabb, melyiket követtem el, hogy sohasem lesz már vége a vezeklésemnek. Talán csakugyan Prágában léptem a kárhozat útjára, amikor kevélységemben megvetettem azokat, akik az első tanításukkal útnak indítottak; lenéztem, cserbenhagytam őket, hűtlen lettem hozzájuk? Már akkor gondoltam erre, féltem a következményektől. Ha bűn, hogy hitem megváltoztatom, akkor sohase fogok feloldozást nyerni. Mesteremmel többször beszélgettem erről, s arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ha megváltozok, azzal nem csalom meg őket, ellenkezőleg, csak úgy leszek hű igazán hozzájuk. Sokat olvastam Seneca írásait, kételyeimre ő is segített feleletet találni. Azt mondja: Ahogy a dolgok változandósága megköveteli, úgy alkalmazkodj az időhöz. Ne kösd magad valamihez, hanem inkább alkalmazkodjál, mint ahogy ugyanaz a kéz hol tenyerét mutatja, hol pedig ökölbe szorul.

Úgy látszik, Seneca is tévedhet, gondoltam azon az éjszakán. Sokan szeretik a nagy római gondolkodót, magam is többször virrasztottam könyvei fölött, eszméi közül többet elfogadtam, egyszerre úgy véltem, rosszul látta a világot. Ahogy távozott, öngyilkos lett, abban is ennek bizonyítékát láttam.

Ördögi kísértésbe estem, amikor Prágában elhagytam a régi hitem? — kérdeztem töprengve, talán a kimerültség okozta gyöngeségtől inogtam meg egy-egy pillanatra, de csak határozott maradtam. Nem hagytam el Krisztust. Nincs mit félnem az ítélet napjától, bizonygattam magamnak, törekvéseim tiszták voltak, mélyen hittem, hogy az az igazi út, a jóság,

a szeretet útja, csak az szolgálja az ő dicsőségét, amelyekre lépni akarok. Ezt mondtam neked azon az éjszakán, akkor még nem, de később egyre azon gondolkodtam, hogy talán mégis tévedtem, hagytam magam félrevezetni.

Ez nem csökkenti a reám háruló felelősség súlyát. Aki vállalja a küldetést, aki elegendő erőt és felkészültséget érez magában arra, hogy mások lelki üdvösségének gondozását is vállalja, az nem mentesíthető a tévedéseivel. Az igazán elhivatottakat Isten nem hagyja cserben. Akármilyen nehéz és kiismerhetetlen helyzetbe kerülnek, megmutatja nekik, melyik utat kell választaniuk. Ha az útmutatás elmarad, ez önmagában is elegendő figyelmeztetés.

Számos intő jelet kaptam én is. Nem vettem róluk tudomást, nem értettem meg őket? Ez sem szolgálhat mentségemre. Akkor éjjel hiába vártam a jelet, csak Jakab jutott az eszembe. Meg a vele való kiegyezés gondolata.

A barátoktól tudtam meg, hogy előtte való nap együtt érkeztek Váradra, Jakab kíséretével ott maradt, hogy reggel még misézik, prédikál a ciszterciták templomában, utána indul hozzánk.

Emlékszel rá, június végén történt ez, a Péter és Pál előtti nyolcadik vagy kilencedik napon talán. E két szent napjához kötik itt a földművesek az aratás kezdetét. A jámbor népek templomba jönnek áldásért, vagy a földjük végénél térdepelve könyörögnek az égiekhez.

Abban az évben tavasszal jó termés ígérkezett. A Poszogó meg a Tófenék zsiros földjén szép nagy kalászokat hozott a búza, a köles bugája lekonyult a nehéz szemektől. Örültek a borosgazdák is, mondogatták: Fénylett Vince, megtelik a pince. Március havában az erdőt hallgatták, egyesek egyre bizonygatták, hogy sok bor terem, mert még a szőlő rügyfakadása előtt megszólalt a kakukk. Áprilisban, Szent Györgykor, amikor szárba szökken a gabona, sok eső hullott, aztán a szép napsütésben gyorsan hajtott, de Szent Vitus táján, június közepén olyan esőzés állt be, hogy azt hittük, sohase lesz vége. Amikor éppen meleg kellett volna az érlelődő szemnek, egyre csak sűrű fehérek tornyosultak az égen, elázott a föld, rá se lehetett lépni. A földművesek reménykedve, fohászodva nézték az eget, de mind több okot találtak a gyanakvásra, könyörgésük nem talált meghallgatásra. Emlékeztettek rá, hogy tavaly megpenészedett a szilva, máshol megsavanyodott a bor, ezekben isteni figyelmeztetést sejtettek.

— Miért büntett bennünket a magasságos? — kérdezték tőlem, s ahogy láttam szemükben a kétségbeesést, már-már meginogtam hitemben: Akkora a vétküNK, hogy ilyen kegyetlen szigorral kénytelen büntetni bennünket? Tudtam, hogy ők nem a töprengéscímre kíváncsiak, biztatásomra van szükségük, az kell nekik, hogy szavaimból újra erőt meríthessenek a súlyosbodó megpróbáltatások elviselésére.

— Ő mindenkinél jobban ismeri bűneinket — mondtam nekik —, nem vezethetnéNK félre, nem lázadhatunk haragja ellen, nem kételkedhetünk igazságosságában, alázattal kell viseltetnünk, csak így nyerhetünk előbb kiengesztelést.

Többször elismételtem ezt. Töretlenül hittem is, amit a büntetésről s vállalásáról előttük vallottam.

Amikor vétkeztem és súlyos teherként nehezedett rám büntetésem, nem lázadoztam az áldozat miatt. Úgy gondoltam, hogy ez is az ő nagy-

lelkiségét bizonyítja. Nem azt jelenti, hogy eldobott magától, lemondott rólam, hogy más választott ki helyettem, ellenkezésképp, újabb lehetőséget, esélyt kínál fel a számomra, hogy jóvátehessem hibámat, bebizonyíthassam képességemet, s még jobban kegyelmébe, szeretetébe fogadhasson. Ezért minden szigorú büntetését úgy fogadtam, mint irgalmasságának újabb bizonyítékát, mint felkínált újabb lehetőséget, hogy kitüntethessem magam dicsőségének növelésében.

A termést fenyegető veszély azonban aggasztott.

A szokatlan időjárás nemcsak a gabonát fenyegette. Félő volt, hogy nem érik be a búza, a köles, hogy elüszkösödik a szem, ledől, lerohad a szála. Bajt okoztak az esők a szőlőkben is. A párolgó nedvesség kedvezett mindenféle nyavalyának, letúrta a levelét, a hegyoldalról lezuhogó esővíz sok helyen magával sodorta a szikláról a termőföldet. Levegőben lógtak a tőkék, gyökerek kiállt a földből, szaporodtak, mélyültek a vízmosások, mint az öregemberek arcán a ráncok. Nem egy veszekedés támadt amiatt, hogy a hegyoldalban a víz egyik telekről a másikra hordta a termőföldet.

A Péter és Pál előtti péntek este, alkonyattájban kicsit kisütött a nap, az újhold is látszott rövid ideig, hajnal felé azonban megint megeredt az eső.

Biztosra vettem, hogy hátam mögött — s félő, hogy mindig többen — azt rebesgetik már, hogy a veszedelemnek én vagyok az oka. Rosszul imádkozom, hamisan misézek, azért nincs érvénye áldozatunknak. S ezt bizonyítja nekik a templom repedt fala is.

Gondolhattam, hogy Jakab is ki fogja használni ezt ellenem. Nem tudtam, gyanít-e rólam valamit, beárultak-e nála. Mikor először itt járt, sikerült félrevezetnünk, azt hiszem, gyanútlanul távozott. Hogy most visszajön, meglehet az oka. A barátok céloztak rá, hogy messze földön tudják, hogy a magyarok között itt, Kamancon vannak a legveszettebb eretnekek. Így mondták: legveszettebbek. Állítólag már Bácsban felkereste Jakab atyát a kamanci igaz keresztények egy csoportja, s könyörgött hozzá, hogy jöjjön minél előbb városunkba, még mielőtt az eretnekek teljesen kipusztítanák a római egyház híveit.

A barátok nem tudták megmondani, kik voltak ezek a kamanci vezeklők, előbb én se hallottam erről a csoportról. Azt elárulták, úgy hallották, hogy itt a papok között is akadnak Husz János eretnek tanainak követői. Olyanok is, akik régebben már megtértek, aztán megint visszaestek. Megijedtem, nem kételkedhettem, hogy csak énrám gondolhattak.

Mikor azonban kezdték magyarázni, hogy Jakab atya kegyetlenül bünteti ezeket a gonosz eretnekeket, a katolikus egyháznak ezeket az elvetemült ellenségeit, s ezért kérnek engem is, hogy saját üdvösségem és híveim lelki békéje érdekében segítsem az inkvizítort; tegyek meg mindent, hogy munkája eredményes legyen, hogy titokban ne maradhasson egyetlen eretnek se, közös erővel ragadjuk ki a tévelygő lelkeket az ördög karmaiból, mentsük meg őket az örök kárhozattól, akármilyen áron meg kell ezt tennünk, különben az ő sorsukra jutnánk — mikor ezt hallottam, akkor fellélegeztem, hogy talán mégsem én vagyok az a pap, akit mint visszatérő eretneket árultak be az inkvizitornál, s akire a legsúlyosabb büntetés vár. Akkor még mit sem sejtettem, mit tett ellenem vagy az érdekemben Mátyás pap.

Féltem az ébredő naptól, de egyúttal türelmetlenül vártam a reggelt. A bizonytalanság és nyugtalanlás annyira kínozott, hogy néha mit sem törődtem a közeledő veszéllyel, csak azt akartam, hogy minél előbb essek túl rajta. Tudni szerettem volna, mi lesz velem, miként leszek képes ellenállni a minden oldali fenyegetésnek. Többször arra riadtam föl, hogy valaki jár az ablakom alatt. Félelmemben képzelődtem.

Szerencsémre még virradat előtt bekopogtak a Jakab érkezésének kiderítésére küldött előőrök. Örültem az érkezésüknek, hogy nem kell egyedül lennem. Jó volt, hogy előttem álltak megint a testvérek, beszámoltak a vállalt feladat elvégzéséről, s várták az újabb megbízatást.

Előbb az a csoport jött meg, amelyik a szentmártoni réven kelt át, tőlük nem sok újat hallottam. A Péterváradra küldött csoport az egyik kovácstól szerzett tudomást Jakab érkezéséről. Tőlük értesültem Horvát György sorsáról. A kovács mesélte nekik, hogy talán a Várad alatti úton találkozott össze Jakab kíséretével. Békésen elmentek volna egymás mellett, de Mátyás pap, aki már előbb az inkvizítorhoz csatlakozott, észrevette György testvért, eretneknek nevezte, kiabálni, szitkozódni kezdett. Nagy kavarodás, verekedés keletkezett, amiben mindketten halálos sebet kaptak.

Ekkor hallottam először, hogy Mátyás Jakabhoz menekült. Újabb rémlátomások szálltak meg. Elképzelttem, mi mindent mesélhetett neki, biztosra vettem, hogy az inkvizítor mindent tud rólunk.

Horvát György halála megrendített, izgatottságomban majdnem elmondtam a testvéreknek, amit a barátoktól hallottam. A nyelvemen volt a szó, amikor eszembe jutott, hogy ezzel elárulnám előttük magam. Megtudnák, hogy a másik szobában alszik a három barát, akiket azért küldtek ránk, hogy mindannyiunkat elpusztítsanak. Úgy vehetnék, hogy házamban rejtegetem halálos ellenségünk embereit.

Attól is tartanom kellett, nehogy a barátok neszét vegyék a testvérek nálam tartózkodásának. Hallgattam hát. György után most Mátyás pap halála nyugtalanított. Első gondolatom volt, hogy többé nem kell félnünk a bosszújától. Aztán azonban — nehéz ez, de be kell ismernem — a sajnálkozás érzése is jelentkezett. Mintha elvesztettem volna valakit, akinek segítségére — előbb jószolgálatom viszonyzásaként — számíthattam. Elszégyelltem magam a gondolatra. Még előttem álltak testvéreim, elszánták magukat, hogy életük árán is elűzik az ellenséget, én az előbb még az inkvizítorral való kiegyezésen törtem a fejem, most, amikor látom, hogy ez lehetetlen, akkor rögtön a menekülésre gondolok.

Fölriadtam a gondolatokból, mintha attól tartottam volna, hogy átlátanak szándékomon. Gyanakodva néztem rájuk, nem voltam biztos benne, hogy tudnak-e Mátyás megmentéséről.

Néhány megszokott szóval megnyugtattam, s mintha nagyon sürgős dolgom lenne, gyorsan hazaküldtem őket. Menjenek a családjukhoz, készüljenek a nagy leszámolásra.

Rosszul tettem, amikor nem szóltam nekik vagy előbb Bálintnak a barátok érkezéséről? Fáradt voltam, hasogatta fejem a fájás, nem futotta erőmből, hogy rendezzem kusza gondolataim. Ha agyam pihent és tiszta, talán józanabban fel tudom mérni a lehetőségeket és okosabban cselekszem. Lehet, hogy ekkor tévedtem. Nem kellett volna titkolóznom előttük. Talán nem is volt ez titok. Látták őket, amikor jöttek. Nyilván másként gondolkodnak, ha szemtől szembe kerülnek a cselekvéssel, a

felelősségvállalással, a következmények súlyával, mint amikor csak beszélni, fogadkozni kell erről. Talán oktalanul féltem a vérontástól. Ha szólok nekik akár előbb, este, akár aztán hajnalban, attól talán még nem mészárujják le a barátokat. Csak alkalmat nyújtottam volna, hogy a cselekvés előtt, figyelmeztetés nélkül, maguk lássák be, az erőszakkal önmaguknak ártanak.

Nem ragadtam meg ezt az alkalmat. Hiányzott a bátorságom, határozottságom. De mondom, láthatták is őket, érkezésük után nyilván miséztek is. Az előőrsök eltávoztak, megint lépteket hallottam az utcán. Előre nyitottam ajtót, minél kisebb legyen a zaj. A sekrestyés jött.

— Az előbb elfeledtem mondani, hogy kereste a bíró.

— A bíró? — lepődtem meg.

— Már az este itt járt. A lelkekre kötötte, hogy ha megjön, rögtön keresse föl.

— S csak most szólsz?

— Megfogadtam neki, hogy nem felejttem el, de hát a nagy izgalomban... — súgta bánkódva.

— Mit akart? — kérdeztem türelmetlenül.

— Nem mondta — vonta föl a vállát —, de fontosat akarhatott, mert nem a szolgáját küldte, maga jött.

— Fontosat, mi?

Némán, még mindig bűnbánóan bólogatott, engem meg máris rágni kezdett a gyanú: lehetséges, hogy máris megtudta, mire készülünk? Máris beárultak bennünket nála? Közülünk került besúgó? Megijedt az inkvizítor haragjától, s úgy akar kegyeibe férközni, hogy titokban tudósítja szándékunkról?

Egymás után sorakoztak a kérdések, közben nem is sejtettem, mi történt nála, amíg mi a Tatárnyergen tanácskoztunk.

Mikor a sekrestyés elment, s többször is végiggondoltam szavait, csak akkor nyugodtam meg némileg. Ha már az este keresett, mégis másról lehet szó. Akkor még meg se született az elhatározásunk, nem árulhattak el. Mit akarhatott akkor?, délelőtt jártam nála, törtem a fejem, de semmit se tudtam kigondolni.

Kinéztem az ablakon. Az ég alján keletről vöröslött a virradat. Legjobb lesz, ha mindjárt indulok hozzá. Úgy látszott, kiderül. A Fruška-gora tömény kékes zöldje fölött a tiszta ég vékony, világos csíkja húzódott, aztán legfölül, mintha távozni készülnének, a felszakadozott aljú sötét felhők.

A kutyám egész éjjel nyüszített, sírt, amiért megfélemedeztem róla. Hiányolta a szokásos esti simogatást. Vagy érezte, jelezte a közeledő veszedelmet.

időmérés

URBÁN JÁNOS

A szanatórium ebédlőjében az ügyeletes nővér elébem jött. Köszöntött, majd megkérdezett:

— Melyik asztalhoz szeretne ülni?

— Választhatok?

— Amíg két üres hely van, addig lehet.

Körülnéztem, úgy láttam, minden szék foglalt. Tanácsstalanságomból a nővér segített ki.

— Nézze, ott annál az asztalnál, ahol az a három nő ül...

— Nem, köszönöm, a nők számára kellemetlen, ha egy férfi ott ül velük és nem udvarias. Én most gyámolításra szorulok, és nincs lehetőségem másokon segíteni.

— Itt minden beteg egyforma... de nézze, ott ül két nő és egy férfi. Ön lenne a másik férfi.

Máris indultam az asztal felé. Nem nyújtottam a kezem — ebédelték —, meghajoltam, és bemutatkoztam. A férfi komoran hallgatott, rám se nézett. Jobban megnéztem, s átvillant bennem a gondolat, valahonnan ismerem. Megebédelt, és szó nélkül távozott.

Este a vacsoránál nem találkoztunk. Megtudtam, hogy nem szokott vacsorázni. Lehet hogy igaz, de én azt éreztem, nem akar velem találkozni. Másnap délben míg az ebédre vártunk, érdeklődtem, ki milyen betegséggel került a szanatóriumba.

Kérdésekre a velem szemben ülő nő válaszolt:

— Megállapodtunk abban, hogy étkezés közben a betegségünkről nem beszélünk.

A másik nő közbeszólt:

— Megesszük, amit kapunk, szeszes italt nem iszunk, mert nem szabad, nem járunk szórakozni, mert nincs rá lehetőségünk. Úgy élünk, ahogyan az orvosok kívánják és miként a személyzet a házirendre figyelmeztet.

Alig vártam, hogy befejezze, és máris mondtam:

— Nem értem, miért ez az elégedetlenség. Gyógyulni akarunk, és viseljük el a sorsunkat.

Ekkor érkezett az asztalhoz az a férfi. Köszönt. Leült. Az evőeszközöket szalvétával megtörölte. Az ebédet föltálaták, szótlanul ettünk.

Évés közben figyeltem. Ő is rám nézett. Tekintetünk találkozott. Amikor befejeztük az étkezést, föllállt, és azt mondta:

— Önnel valahol már találkoztam.

— Lehetséges — válaszoltam.

Köszönés nélkül távozott. Amikor kiment, az asztalnál ülőktől kérdeztem:

— Ki ez az ember? Olyan ismerős.

A két nő egymásra nézett, majd rám, úgy, mintha tőlem várnának a kérdésemre ők is választ. Az egyik nő megszólalt:

— Senki sem tudja. Mi sem tudjuk. Nem beszél magáról. Állítólag építész. A szíve... de nem biztos. Ő mondta, hogy ne beszéljünk a betegségről. Olyasmi is hallatszik, hogy jó nyugdíja van, mert a háborúban megsebesült.

A másik nőt láthatólag idegesítette a beszéd, és közbeszólt:

— Önnek jobban kellene tudnia, mint nekünk, hiszen az előbb megjegyezte, hogy valahonnan ismerik egymást.

Elhallgattam. Akárki is legyen, nincs jogom kutatni utána.

Esőre fordult az idő. A betegek rossz időben a szobájukba vagy a tárgyalóba szorulnak. A hangulat is nyomasztóbb a szokottnál. Ilyenkor vallják meg egymásnak, hogyan kezdődött, mióta húzza ki-kí a maga baját. Megvallják, hogy ki mit érez szíve táján, miért nem kap elég levegőt, a hátgerinc melyik része fáj, a vérnyomásról, a feledékenységről és ki tudná felsorolni a változékony időjárás okozta vallomásokat a betegségekről.

Az egyetemi tanár nekem igyekezett elmondani, miként pattant el az ere és ennek következményeként hogyan állt be a bénulás.

Nem szeretek a magam bajáról beszélni, ismerem magam, nyugtalan vagyok, és most is képtelen voltam a panaszkodás végét kívárni, és már mondtam is a magamét:

— Nem gondolkozni, nem törődni semmivel... Pihenni, ez a gyógyulás alapkövetelménye. Megszüntetni a belső feszültséget. Legjobb álomba merülni és megfeledkezni a magunk és a mások bajáról.

Elakadt a szavam. Amíg beszéltem, észre sem vettem, hogy körülálltak. Ő, az asztaltársam is ott állt, s megkérdezte:

— Éjszakánként bír aludni?

— Igen. Talán a gyógyszerek hatása — válaszoltam tétován.

— Álmodni szokott? — kérdezett tovább.

Nem várta meg a választ, elment a kijárat felé. Felmentem a szobámba. Megkíséreltem visszaemlékezni, felidézni, hogy az utóbbi időben miről is álmodtam. Időnként a háború nehéz napjai térnek vissza hozzám az álmokban. Az események színhelye azonban elmosódik, és reggel a történetekre sem emlékszem már pontosan vissza.

Az utóbbi években nem tudom a múlt eseményeit fölidézni. Az utcán, ha fölbukkan valaki, sokszor azt sem tudom, kivel beszélek, mi a neve.

Itt van ez az ember, aki maga is úgy emlékszik, hogy valahol már találkoztunk... Igen, én is tudom, hogy valamikor már valahol láttuk

egymást. A hangjáról ismertem fel? Talán a háborúban? Igen. Azaz valószínű, hogy a háborúban sodródtunk valahol egymás mellé vagy egymás ellen...

A sebesülés!

Az az egy éjszakai fogság... Megvan, ő az!

Most már pontosan emlékszem, csapatunk a második hegyi dandár támadta a visszavonuló ellenséget. Nagyon előre törtünk. Két tűz közé szorultunk... Az ütést még éreztem... A nyakamat, a vállamat előntötte valami melegség...

Hajnalodott, amikor magamhoz tértem. Egy idegen katona állt mellettem. Nem az az ellenség, akiket mi üldöztünk. De nem is a miéink közé tartozott. Egészen idegen mundér volt rajta.

Észrevette, hogy eszméletre tértem.

Most már pontosan emlékszem, hogy ott, abban az elhagyatott pajtában, ott találkoztam vele. Egy írógéppel sokszorosított papírt mutatott, majd fölolvasta:

— „Minden elfogott partizán és szerzett zsákmány után jutalomszabadság jár.

A vállalkozási kedv a bátorság fokozására a hadosztály-parancsnokság az alábbi rendkívüli szabadságok engedélyezéséhez járul hozzá:

- a) Minden elfogott valóságos partizán után három nap;
- b) Minden halott valóságos bandita után két nap;
- c) Minden zsákmányolt géppisztoly, golyószóró után egy hét;
- d) Minden zsákmányolt ágyú, gépágyú és más nehézfegyver után kettő hét szabadságoltatás.”

— Érted barátom? — kérdezte tőlem.

Hallgattam.

Tolmácsolni kezdte.

Intettem, hogy nem szükséges, majd nagy nehezen kinyögtem:

— Megértettem.

— Rendben van. Tehát tudod, hogy azért, mert téged élve ide cipelvek és a sebesült válladat bekötöttem, nekem szabadság jár. Tudod mire jó ez? Semmire! Az anyámat szeretném látni. Legkevesebb kettőszáz kilométert kellene utaznom, hogy hazaérjek. Erre adnak nekem háromnapos szabadságot. Mondd, pajtás, ha én lennék a te foglyod, mit kezdenél velem?

— Köszönöm, hogy bekötöttél — válaszoltam.

— Nem ezt kérdeztem. Nálatok is adnak a foglyokért szabadságot? A fenét adnak. Egyszerűen lepuffantjátok őket.

— A sebesült katona nálunk sem ellenség. Fordított esetben én is bekötöztelek volna téged.

— Rendben van, eddig tehát egyformák vagyunk.

— Nem egészen, mert amíg a háború tart, nálunk csak harc van, és nincs szabadság.

— Csönd! Ha élni akarsz, akkor még ma éjszaka megszökhetsz. Holnap reggel én is megyek, ha valaki rád talál, bizonyára kihasználja azt a három nap szabadságot, amit érted kaphat.

— A rabokkal is így cselekszenek... Szökni hagyják, hogy okuk legyen a lepuffantásra.

— Kuss! Tőlem elmehetsz. Hiszem, hogy te is ezt tennéd velem, ha

a foglyod lennék. Vagy te belém eresztenél egy golyót? ... Nem válaszolsz, jól van. Elbírsz vánszorogni innen?

— Gyöngye vagyok — válaszoltam.

— Így is jó lesz. Én előlegezem a bizalmat. Itt hagyom a kenyérem felét. Legyen mit enned. Visszaadom a puskádat... Én elmegyek, hogy te is mehess. Mielőtt útra indulok, a töltényeket kiszedem, hogy még véletlenül se legyen alkalmad belém lőni. Neked előnyöd van. Ismered a környéket... Nekem vissza kell találnom oda, ahonnan tegnap reggel kiindult a csapatostem. Jó lesz így? Elfogadod az ilyen istenhozzádót? Lehet, hogy téged is, engem is útközben valaki a másvilágra küld... Mi egyezzünk meg, hogy nem bántjuk egymást... Nem válaszolsz?

— Mindenki úgy védi az életét, ahogy tudja.

Kezébe vette a puskám, nézegette, majd hirtelen megkérdezte:

— Pisztolyod van-e? Látod, bekötöztelek, és elfelejtettem, hogy megmotozzalak.

A sarokban lévő szénára dobta a puskám, és pillanatok alatt eltűnt.

Ő lenne az? Akkor, a hajnali szürkületben nem láttam tisztán az arcát.

A felajzott emlékek nem hagytak nyugton. A szanatórium környékén, az erdőségben szoktak a betegek sétálni. Megkeresem.

Valaki kopogott az ajtómon. Biztosra vettem, hogy ő jött, mert nem hagyja nyugton váratlan találkozásunk.

Nem ő volt. Az ápolónő hozta a cédulácskát, hogy holnap reggel vizsgálatra kell jelentkezmem.

Nem találkoztam vele többet.

Asztaltársaimtól tudtam meg, hogy egészségi állapota némileg javult, és elutazott haza.

Néhány hétre rá az újságban gyászkeretes fényképéről nézett rám.

drámai szövegünk

nagyapa leszáll a tóba

Rádiójáték

GOBBY FEHÉR GYUA

SZEREPLŐK: Dávid, Etelka, Ilon, Kaszás tanító, Kaszásné, Lakatos, Gergelyné, Karcsi segéd, Pista inas, Anya, Első gazda, Hirsch bácsi, Második gazda, Jóska, Nagyapa, Apa, Irma, Péter, Júlia, Judit, Krivák, Krivákné, János, Pál, Pincér, Pénztárosnő, Marekné, Dr. Marek, Keszeg, Kovácsné, I. kofa, Ágnes, II. kofa, Hordár, Ricsi tanár, Rózsi, Eszter, Oszkár, Dag, Beáta, Márton, Olga, Nánási, Iskolaigazgató, Nagy, Ibolya, János segéd, Keszegné, Kisbíró, Kisbíróné, Feri szomszéd, Kati néni, Csaba, Rokon, Rendőr.

DÁVID: A tavasz első szerelmes délutánját élvezte a város. A nap minden udvarát beragyogta, a vágyak és remények minden szobájában életre keltek. Aki tehetett, sétált egyet az utcán, s a szerelmespárok már ebéd után elindultak a csatornaparti kiserdő felé. A város fölött izgatott verébcapatok röpködtek látszólag céltalanul, a sűrű vetélytársak időnként fülsértő csiripeléssel csaptak össze. Minden szeretni vágyott, és a szomszédok nagy csodálkozására elmaradt a szokásos veszekedés Kaszás tanítóéknál, sírás csak a központban díszelgő emelvény tövéből hallatszott, ahol is kéthavi örökharag és látványos szakítás után újra kibékült Lakatos Gergő kereskedősegéd és volt jegyese, a szép Elvira. A levegő langyos volt és oly bizsergető, hogy szél nélkül is ringatózni kezdtek a száradó alsószoknyák a kisbíróék szárítókötélén, s egymásra mosolygott Keszegék konyhájában az ovális keretben függő nagytata és nagymama. Kinn ültem az udvaron, és éreztem, hogy nemsokára szerelmes leszek. Még nem tudtam, kibe és mikor, de tudtam, hogy ez a bizonytalanság nem tarthat sokáig. Mind égetőbbé vált bennem a szükség, már minden mozdulatom, minden szó, amit hallottam, minden szépség, amit láttam, még ez a tétlen üldögélés is ezt a szerelmet készítette elő. Tizenhat éves voltam akkor, és ért bennem a szerelem. Kíváncsian figyeltem a világot, ugyan ki

- lesz az, milyen lesz az a nő, az a lány, akibe beleszeretek. Olyan meleg volt, hogy meztelen felsőtestem egyáltalán nem fázott, és ha beszaladtam a konyhába vizet inni, mire visszaértem, anyám rozoga konyhaszékének ülőkéje kellemesen langyos volt a napsugaraktól. Kinn ültem az udvaron, és leendő szerelmemre gondoltam, miközben alig zavart valamilyen zaj, csupa érdektelen esemény kísérője: szorgalmas tyúkocskák károlása, a napon elheverő kutyák idegen lépteket kísérő lusta ugatása. A város másik végén lakó nagynénéim izgatott tárgyalásba kezdtek, öregedő vérüket megpezsgette a tavaszi nap, s az egyetlen számba jöhető férfi, akire gátlások nélkül gondolhattak ilyenkor, az én voltam, Dávid.
- ETELKA: Vasárnap lesz Dávid születésnapja.
- ILON: Majd vasárnap elvisszük neki a gramofont.
- ETELKA: Ma is elsétálhatnánk hozzá...
- ILON: Mintha minél előbb meg akarnál szabadulni attól a gramofontól!
- ETELKA: Ugyan már! Emlékszel, hogy megörültem, mikor megtudtam, hogy annak a pasasnak, akitől vettük, magyar lemezei is vannak?
- ILON: Hiába kacsingattam, hogy ne áruld el az izgalmadat, mindig olyan ügyetlen alkudozó voltál, a piacon is mindig kitolnak veled a kofák, az az ember is rögtön meglátta rajtad, mi után vágyakozol, aztán egy istennek se akarta lejjebb engedni az árát, pedig esküszöm, ha egyedül lettem volna, még lealkudok valamennyit.
- ETELKA: Annyira örültem, valóban nem bírtam magammal. Nagy dolog volt az, közvetlenül a háború után magyar lemezeket venni. Akkor még nem volt annyi rádió, mint most. Olyan sokba került, arról nem is álmodozhattunk. Így meg megforgattuk a kart, és áradt a zene a szobában.
- ILON: Nem közvetlenül a háború után volt az, már akkor elmúlt egypár év.
- ETELKA: Mindjárt a háború után. Alighogy beköltöztek az utcába az első telepések.
- ILON: Összekevered a dolgokat. A gramofont pontosan akkor vettük, mikor a kis Mirko megszületett a szomszédban.
- ETELKA: Akkor vettük volna?
- ILON: Persze, hogy akkor. Emlékszel, az anyja áthozta, hogy vigyázzunk rá, míg ő odavan, mi meg bekapcsoltuk neki a gramofont. Először meg is ijedt.
- ETELKA: Igazad van! A kicsi sírni kezdett, te meg kiabáltál, hogy vegyem már le azt az átkozott tüt a lemezeiről. Milyen göndör hajcskája volt...
- ILON: Legény az már!
- ETELKA: Tőlem tanult meg magyarul. A múltkor is átjött hozzám, mikor a katonaságtól szabadságra érkezett.
- ILON: Miért pont tőled tanult volna meg, hát én ott se voltam?
- ETELKA: Magad mondod mindig, hogy te sokkal kevesebbet beszélsz, mint én...
- DÁVID: A szomszédból kiabálás hallatszott, valamelyik segéd kiabált. A szomszédunk asztalos volt, néha deszkákkal megrakott szekerek fordultak be a kapuján, máskor csillogóra fényezett bútort

vittek el tőle a mogorva fuvarosok. Az ember nem tudhatta, miért nem mosolyodnak el soha, mikor a hátuk mögött az új szekrények, kényes asztalok, kitapétázott, görbe lábú székek biztosan örömet szereznek majd valakinek. Gazdáiktól még a gömbölyűre hizlalt muraközi lovak is vidámabbaknak látszottak, pedig nekik igazán mindegy volt, ki felé húzzák a jól megrakott szekeret. És nap nap után áradt a szomszédból a város utcáira a bútor, mintha az egész város új bútort szándékozott volna vásárolni, vagy mintha messzeföldről is a szomszédba járnának a megrendelők. Sohase képzeltem, hogy ennyi bútorra van szüksége az emberiségnek.

KASZÁS TANÍTÓ: A feleségem minden négy évben bútort cserél. Ez a mániája. Ha van rá pénzünk, nem szólhatok ellene. Hosszú és unalmas veszekedések árán tanultam meg, hogy jobb hallgatni, mint valamiféle elképzelt igazsághoz ragaszkodni ilyen esetekben. Engedelmesen árulom a régi bútort, leginkább a kezdő kollégáknak, akik szegények azt hiszik, hogy az olcsónak tűnő használt holmival jól járnak, s nem szólok bele, milyen újfajta, kecskelábú, fafaragásos, fényezett vagy matt szekrények kerülnek a szobámba.

KASZÁS NÉ: Ahogy az ember kopik, úgy a bútor is. Ha megöregszünk, legalább a környezetünk, legalább a szobánk, a bútorunk legyen fiatal. Gyerekünk nincs, nincs a házban, aki megkarcolná vagy megfaragná, esetleg bemocskolná az újat, hadd pukkadjanak a férjem kollégái, hogy Kaszás tanítóéknak ilyesmire tellik.

KASZÁS TANÍTÓ: Csak attól rettegek, egyszer megmakacsolja magát és engem, öreg bútordarabot se enged vissza a megújult szobába. Néha magam sem érzem ott jól magam. A legszívesebben be se ülnek a friss szagú, patyolatiszta huzatú fotelekbe.

DÁVID: A szomszéd üzletfelei közül csak keveseket ismertünk. De mindenkit megbámultunk, aki a zöldre festett kapuba befordult. Ott fociztunk a ház előtti gyepen, s figyelmesen hallgattuk a vásárlók egymás közti vitáit. A bútorvásárlás ügyei minden házaspárt fölzaklattak, néha tíz-húsz percnyi filozofálásnak lehetünk tanúi, imigyen is okulva az élet és a bútorok tartosságáról és értelméről. Egy fiatal házaspár majdnem fél óráig győzögette egymást a kapu előtt.

LAKATOS: Gergely Ernő lakatos vagyok Kuláról. Ha valaki tudja, én tudom, hogy a kecskelábú heverő semeddig se tart. Az ilyen heverők lehet, hogy szépek, de jó ebéd után csak egyszer-kétszer dobja rájuk magát az ember, úgy szétnyekkennek, mint a kecskebéka.

GERGELY NÉ: A bútorok nem azért vannak a lakásban, hogy azokon Tarzánt játsszanak a házastársak. Nem dobáljuk magunkat a heverőre, és nem nyekken szét.

LAKATOS: Nem állhatsz ott, édes szívem, minden alkalommal, hogy engem figyelmeztess. Én rádobom magam, és nyekk!

GERGELY NÉ: Majd vigyázol, szívem.

LAKATOS: Huszonhat éve így fekszek le minden ebéd után, majd most a saját otthonomban vigyázza állok tán?

GERGELY NÉ: Itt az asztalodnál kell rájönnöm, hogy nem szeretsz?

LAKATOS: De hát mi köze ennek a szerelemhez? Szeretek jót enni, aztán hopp! leheveredni.

GERGELYNÉ: Az Ilonkák és kecskelábú bútort vettek! Ha azok nem dobálják magukat a heverőn, te se fogod dobálni.

LAKATOS: Nem törődöm én az Ilonkákkal ebéd után.

GERGELYNÉ: Nem is rajtad fognak röhögni, hanem rajtam. Milyen buta vagyok, mindenki tudja, hogy a kecskelábú a divat, csak én nem tudom! *(Sír.)*

DÁVID: Megtanultuk, hogy a kecskelábak életeket választanak szét, és életeket kötnek össze. A kecskelábak, a festett vagy fényezett bútor, a furnírozott vagy eredetiben hagyott felületek társadalmi helyet adtak, rangot és jelentőséget. A matt és lakkozott székek rétegeket viszonyítottak egymáshoz, hoztak alá- vagy fölérendelt helyzetbe. Tisztelettel hallgattuk az éles fűrész zaját, figyeltük a reggelente érkező négy munkást, akik egész nap kopácsoltak, kiabáltak a műhelyben. Néha meg elcsöndesedtek, matattak valamit, mintha titkolnák a bútorkészítés varázslatos módját. Félmagasságig mésszel kenték be az ablakokat, de a segédeknek sokszor melegük volt, kinyitottak egyet-kettőt, és olyankor sikerült meglátnunk a gyalupadot vagy a falnak támasztott különböző méretű, szélességű, magasságú és vastagságú deszkákat. Bentől meleg gyantaszag, erdőszag áramlott az utcára.

KARCSI SEGÉD: Mit pislogsz be az ablakon? Szeretnél egy lécet kapni?

PISTA INAS: A fejedre?

DÁVID: Csak benéztem.

KARCSI SEGÉD: Most már tűnj el, mert meggyalullak.

PISTA INAS: Majd én elfűrészelem a nyakát!

DÁVID: Nagyon megijedtem. Mindjárt elszaladok.

PISTA INAS: Nézzen oda, segéd úr, még szemtelenkedik. Megzavarjam?

KARCSI SEGÉD: Ha van időd. De ügyis elszalad, mire kiérsz az utcára.

DÁVID: Szégyelltem, hogy sértegetnek, de a kíváncsiság máskor is rávitt, hogy kukucskáljak. És azon a napon az udvarról egy huncut barna szemű lány nézett vissza rám, úgy tűnt, hogy mosolyog. De lehet, hogy a szeme sarkában összefutó ráncok keltették ezt a láttszatot. Szeméhez illő hosszú, barna haja volt, amelyet egész a derekáig érő copfba font, s a végébe rózsaszínű szalagot kötött. Látván úgy meglepődtem, hogy szóhoz se tudtam jutni, mire megészbe kaptam, hogy a fiúknak ilyenkor füttyögni kell, valamilyen iratlan szabály szerint, el is tűnt az udvari épület ajtajában. Kíváncsian sétálgattam a ház előtt, hátha újra megjelenik, és füttyülhetek neki, de megjelentek nagynénéim, és be kellett kísérenem őket a házba. Egy kocka alakú csomagot cipeltek lihegve, amiről nemsokára kislült, hogy egy régi gramofon, el is feledkeztem róla, hogy születésnapom közeledik, s nekem örülnöm kellett, mert ráncokkal körülfuttatott szemük mélyéről öregesen vizsla tekintettel lesték a hatást. Régimódi, tekerős gramofon volt, fiatalos nemtörődomséggel siklottam át rajta, szívüknek milyen kedves, mennyire drága, áldozatos ajándékát kaptam. Akkor csak azt láttam, miközben meztelen felsőtesttel, a napsütéstől kellemesen feszülő és bizsergő bőrrel az öreg szerszám fölé hajoltam, hogy micsoda ütött-kopott, ósdi már, s akkor csak azon törtem a fejem, érdemes lesz-e megmutatni barátaimnak, vagy inkább titkoljam el a létezését, nehogy kiröhögjenek. Anyi eszem azért volt persze, hogy

erről ne beszéljek az akkori divat szerint általam öreglányoknak titulált nagynénéimnek, inkább óvatosan megjátszottam az elragadtatást, ami persze, megint csak nemigen sikerült, úgyhogy anyám azonmód meg is jegyezte, amit ilyen esetekben mindig elmondott, hogy legalább valamennyire mentse a helyzetet...

ANYA: Dávid fiam öröme sose látszik az arcán, tudjátok, mindig olyan magába húzódó fiú volt.

DÁVID: Amitől senki se lett vidámabb, se én, se az öreglányok, de belenyugodtak a törtétekbe, az ajándékot már átadtak, az érte járó unokaöccsi csókokat learatták, s még mindig pihegve, szagगतott, de szapora fecsegés közepette bevonultak a konyhába, hogy elfogyasszák jól megérdemelt kalács- és feketekávé-adagjukat. Én pedig az öreg gramofon fölé hajoltam újra, hogy megvizsgáljam, mert ha hencegni nem is mertem volna vele, azt el kellett ismer-nem, hogy mint régiség is értékes lehet, hiszen az első gazdája még a két világháború között élt valamikor, akkor ropta a tán-cot a tekerős gramofon nyikorgó lemezeinek hangjára, ha ugyan ropta, mert akkor tán éppen a keringő uralkodott, s azt nemigen ropják, azt inkább lassan, méltóságteljesen táncolják...

ELSŐ GAZDA: Táncoltunk mi shimmyt meg charlestont is bizony, s azok csöppet se lassúbb táncok, mint bármely gyors tánc a vilá-gon, noha igaz, mi annak idején sokkal meggondoltabbak voltunk, mint a mai fiatalok. Ami viszont a gramofont illeti meg a leme-zeket, nem nyikorgott ott semmi, mondta is Hirsch bácsi, a bol-tos, hogy ez német gyártmány, ezt nyugodtan megvehetem, mert ez tovább tart, mint én meg ő...

HIRSCH BÁCSI: Látja, szomszéd, ebben aztán teljességgel igazam lett, éppen a németek gondoskodtak róla, hogy beteljesedjék rajtam, amit a boltomban ügyeskedő árusként összefecsegtem, a gramofon sokkal tovább tartott, mint én meg maga.

ELSŐ GAZDA: Egy csöppet se haragszom a gramofonra, kedves Hirsch úr, higgye el, a gramofonra mindig hálásan gondolok vissza, úgy érzem, nélküle még az a kevés boldogság se jut osztályrészemül, amit némileg általa kaptam, hisz a készüléket csodálni jött el ismerőseivel a feleségem is, ott ismerkedtünk meg mellette és ál-tala, a cseppet sem nyikorgó lemezeket hallgatva. És hányszor hallgattam még azokat a lemezeket!

HIRSCH BÁCSI: Szép házasság volt a maguké, tudom. Felesége, Fran-ciska még akkor is várta, mikor már mindnyájan tudtuk az utcá-ból, hogy soha nem térhet haza a frontról. Ő még mindig azt mon-dogatta, hogy tévedés lehet a gyászjelentés, olyan sokan fogságba estek, s olyan sokról hitték már, hogy halott, aztán egyszer csak megjelent.

ELSŐ GAZDA: Szegény jó feleségem...

MÁSODIK GAZDA: A háború után vettem tőle a gyramofont, nem volt mit ennie, két kiló lisztért adta el. Én ugyan nem sokat hallgat-tam, nem értem én rá ilyen haszontalan dolgokkal törődni, fon-tosabb volt akkor a kenyér meg a ruha gondja, de mondom, miért ne szórakozzanak egy kicsit a gyerekek, lisztem meg volt bővi-ben, gondos ember voltam világéletemben, így hát cseréltem azzal a szegény asszonnyal. Nem is értettem, miért sír azért a skatu-

lyáért olyan hevesen, majd szerez másikat, ha kicsit helyrejön. Mondtam is neki, nem érdemes bögzőzni, nagyságos asszony, ha már el tetszett hozni a piacra, most már csak adja ide, majd lesz még másik helyette...

HIRSCH BÁCSI: Nagyon stabil gyártmány volt, meg kell hagyni. Mindenkinnek ezt ajánlottam, ha kérdezte, melyet vegyen. Igaz, ez a gyár adott legnagyobb részesedést is, de a legnagyobb és leggazdagabb gyár képes a legjobb árut gyártani, ez nem vitás.

DÁVID: Sokat átélt már a gramofon. Az öreglányok jól megcsomózták tetején a madzagot, nehogy merevedő kezükből kihulljon a drága jószág. Alig tudtam kioldani, pedig kíváncsian vártam, milyen a belseje.

JÓSKA: Szevasz, öregfiú!

DÁVID: Szervusz! Hát, te hogy kerülsz ide?

JÓSKA: Megleptelek, ugye? Látom, valami pokolgépen dolgozol.

DÁVID: A nagynéném-től kaptam, egy öreg gramofon.

JÓSKA: Na, hadd lássuk, forog-e rajta a lemez.

DÁVID: Majd mindjárt leveszem a fedelét. Hanem láttad-e, milyen szép kislány mászkál az asztalosék udvarában?

JÓSKA: Te csak most fedezted fel? Már egy hete itt lakik. Állítólag az öreg unokája. Úgy mesélik, hogy az öreg kitagadta a lányát, s most, mikor meghalt, most látta először az unokáját.

DÁVID: Ki halt meg?

JÓSKA: Hát a lánya. Petyi mesélte, ő otthon hallotta. Az öreg lánya megszökött egy kereskedelmi utazóval, attól született ez a lány. Az apja már rég elhagyta őket, nem is sejtik, hol tartózkodik, lehet, hogy külföldre szökött. Tíz napja szerencsétlenség érte az öreg lányát, ennek a kislánynak az anyját, s így az öregre maradt az unoka.

DÁVID: Szörnyen komplikált történet.

JÓSKA: Ugyan, ne csinálj úgy, mint aki nem érti. Szép lány, mi?

DÁVID: Az elébb láttam meg először. Az árnyékban állt, nem tudom, milyen.

JÓSKA: Ne hazudozz, magad mondtad, hogy szép, meg hogy tetszik.

DÁVID: Azt nem is mondtam, hogy tetszik!

JÓSKA: Látom az orrodon, hogy tetszik, ne is tagadd.

DÁVID: És ha tetszik? Még nem is beszéltem vele.

JÓSKA: Nem is fogsz.

DÁVID: Miért ne? Talán süketnéma?

JÓSKA: Nem engedi azt az öreg sehova. Itt laksz a közvetlen szomszédságukban, és egy hétig nem is láttad.

DÁVID: Iskolába csak elengedi!

JÓSKA: Már a nyolc osztályt kijárta, úgyhogy hiába is reménykedsz, nem jár sehova.

DÁVID: Ne félts te engem, ha meg akarok ismerkedni vele, megtalálom a módját.

JÓSKA: Írjál levelet neki. Az a legkönnyebb.

DÁVID: Minek, hiszen itt lakik mellettünk.

JÓSKA: Akkor is. Bedobod a lába elé, fölveszi, elolvassa, és bölint. Ha bölint, akkor hajlandó éjjel kijönni hozzád.

DÁVID: Megbolondultál, miért éjjel?

JÓSKA: Nappal az öreg észrevesz benneteket.

DÁVID: És ha észrevesz? Hadd vegyen észre! Ezt válaszoltam akkor Jóskának, a legjobb barátomnak, de azért minden henccegésem ellenére féltém, nem voltam én még olyan nagy legény, mint amekkorának mutattam magam. A szomszéd, a nagyapa ősülő bajszú, hallgatólag ember volt. Apám szerint valami baja lehetett, mert sohase ivott szeszes italt, és nem engedte meg a segédeknek sem, hogy az ebédjük mellé magukkal vigyenek egy kis üveg bort vagy egy-egy üveg sört. Utcánkban többen is erélyesen elítélték, nem tartották rendes embernek tilalma miatt. Véleményéhez különben olyan makacsul ragaszkodott, hogy még vitatkozni sem volt hajlandó senkivel az ital előnyös és előnytelen tulajdonságairól.

NAGYAPA: Mindenki végezze a dolgát, és ne üsse bele az orrát mások ügyeibe.

DÁVID: Ezt hajtogatta, mikor apám megpróbálta meggyőzni a különféle borocskák gyógyító hatásáról.

APA: Aki az italt szereti, rossz ember nem lehet. Nem ismeri ezt a közmondást, szomszéd?

NAGYAPA: Nézze, én se kérdem magától, mit csinál, hogy csinál a kerítésen belül. Azért talán nem vagyok rossz ember?

APA: Nem sajnálja a segédekét? Hiszen a maga műhelyében izzadnak egész nap. Egy kis borocskától csak még jobban dolgoznának.

NAGYAPA: Megalkudtak velem, ha nem tetszik nekik, szedhetik a sátorfájukat. Panaszkodott valamelyik?

APA: Nekem nem panaszkodtak, én a szemükről látom...

NAGYAPA: Forduljon el, szomszéd, akkor majd nem látja.

DÁVID: Kemény embernek látszott nagyon. Nem csoda, hogy nem engedte a városban tekeregni az unokáját, ő maga sem igen lépett ki a nagy, műhellyé átalakított téglaház zöldre festett kapuján. Rabsága önként vállalt, értelmetlennek látszó áldozat volt. Szinte egész délután sétáltam a műhely ablakai alatt, a titokzatos zöld kapu előtt, s bár láttam a lányt, mikor átszaladt valamiért az udvaron, hiába próbáltam felhívni magamra a figyelmemet, nem vette észre sem integetésemet, sem füttyjeleimet. Már attól tartottam, mások veszik észre hiábavaló közeledési kísérletemet és nevetségessé válok az egész utca előtt. Egyszer későn láttam meg, hogy a vörösszőke segéd figyel az ablakból, és gúnyosan csücsörít.

KARCSI SEGÉD: Mit óhajt a fiatalúr? Talán új szobabútorra volna szüksége?

DÁVID: Nevetés zavart el a kapu mellől, s akkor mérgemben úgy hártároztam, hogy nem járkálok arra többet, ha nem muszáj. Eszembe jutott, hogy mit mondott Jóska barátom, akinek egyik nagybátyja bútorgyárban dolgozott, s így asztalosügyekben szakértőnek tartotta magát.

JÓSKA: Biztos bolond ez a lány egy kicsit.

DÁVID: Miből következtetsz erre?

JÓSKA: Az öreg szégyelli, hogy bolond, és bezárta. A segédeknek megtiltotta a fecsegést, így nem is tudja senki, hogy szegény lánynak baja van.

DÁVID: A szemérlől látszana, ha valóban bolond lenne...

JÓSKA: Ne is törd a fejed rajta, majd én megtudom az igazságot. Az a nagybajsú segéd szólt a nagybácsimnak, hogy szerezze be a gyárba, mert itt az öregnél túl nagy a hajsza, majd az megmondja nekem, hogy mi a helyzet.

DÁVID: Ne, ne kérdezősködj, ki tudja, mit mond majd az öregnek!

JÓSKA: Ne félj, téged nem keverlek bele. Megmondja az anélkül, hogy én bármit is mesélnék neki. Úgyesen kihúszom belőle az igazat, meglásd!

DÁVID: Aztán ültünk az árokparton, később labdázunk is, én meg félrecsavart fejjel, merevedő nyakkal bámultam a zöld kapu rácsain befelé. Hiába határozta el, hogy nem is megyek arra, a szemem egyre az udvart kutatta. Aztán egész véletlenül ismerkedtem meg a lánnyal. Anyám a boltba küldött, az öreglányok anyi kávéfogyasztottak, hogy már nem maradt a doboz alján sem belőle. A boltban egyszerre hajoltunk le egy elgurult húszparásért, majdnem összekoccant a fejünk.

IRMA: Köszönöm szépen, az anyém.

DÁVID: Kérem szépen... Szerencsémre addig nem is láttam, hogy ott van, mert biztosan annyira zavarba jöttem volna, hogy nem lettem volna képes sem udvariasan mosolyogni, sem beszélgetést kezdeni vele. Így meg pillanatok alatt megismerkedtünk, s hazafelé segítettem neki cipelni a kosarat.

IRMA: Irma a nevem.

DÁVID: Engem Dávidnak hívnak. Majd én viszem azt a kosarat!

IRMA: Elbírom én is.

DÁVID: A kapuig úgyis együtt megyünk.

IRMA: Nagyon udvarias vagy.

DÁVID: Ez semmi... Tényleg huncut barna szeme volt, nevetős és értelmes. Akármennyire is igyekeztem férfi módra komolyan viselkedni, éreztem, hogy ahányszor rám néz, lábaim összegabalyodnak, ügyelnem kell, hogy el ne essek. Akkoriban az volt nálunk a gimnáziumban a divat, hogy a szerelmesek a moziban találkoztak. Irmát is szerettem volna rávenni, jöjjön moziba velem.

IRMA: Nagyapa nem szereti, ha egyedül hagyom.

DÁVID: Pedig nagyon jó film játszik vasárnap! Izgalmas.

IRMA: Mindegy az, akármilyen film, nem mehetek.

DÁVID: Nem muszáj este. Délután négytől is elmehetünk.

IRMA: Nagyapa délután alszik. Nem hiszem, hogy elenged maga melől.

DÁVID: Nem zárhat be. Nem élünk a középkorban.

IRMA: Nagyapa nem is akar bezárni. Én nem kívánok sehova se menni.

DÁVID: Az más... Sértődésem csak néhány pillanatig tartott. Túl nagy vonzóerőt tulajdonítottam magamnak, vagy túl gyorsan akartam eredményt elérni udvarlásomban. Eszembe jutott, mit mesélnek Irma sorsáról, s ha igaz, hogy csak pár napja halt meg az édesanyja, természetes, hogy nem kíván moziba menni. Tulajdonképpen már az is nagy eredmény volt, s elégedetté kellett, hogy tegyen, hogy dadogás nélkül, megfelelő

színvonalon társalogtam vele. A kapu előtt új javaslattal álltam elő... Mikor találkozunk? Estefelé gyere ki az utcára egy kicsit.

IRMA: Este vacsorát készítek nagyapának.

DÁVID: Csak negyed órára...

IRMA: Kösz, hogy segítettél! Szervusz!

DÁVID: Szervusz! Holnap is mégy boltba?... Irma nem válaszolt, csak megvonta a vállát, és eltűnt a zöld kapu mögött, én meg a fuvarosok arcához hasonló mogorva képpel tértem haza. Folyton a huncut barna szem, az ide-oda röpdöső copfok jártak eszemben, cseppet se törődtem nagynénéim áradozásával.

ETELKA: Hogy megnőtt ez a fiú!

ILON: Megerősödött: Nemsokára legény lesz.

ETELKA: Éppen jókor hoztuk a gramofont. Táncolni tudsz-e már?

DÁVID: Egy kicsit.

ILON: Majd a lányoktól megtanul. Emlékszel, mi ketten tanítottuk a Molnárék fiát szteppelni...

ETELKA: Úgy megszorította a karomat, hogy egy hétig kék volt.

ILON: A tied is? Az enyém akkor szorította meg, mikor megkért egy este. Épp a kertkapunk elé értünk, hirtelen elkapta a karomat, a váratlan mozdulattól megijedtem, nem is gondoltam, mi következik...

ETELKA: Az én kezem a kútnál kérte meg. Tele vödröt cipeltem, úgy éreztem, azonnal kiejtem a kezemből, le is tettem, nehogy kiömljön.

ILON: Szorongatta a karom, és úgy fújtatott a fülembé, mint egy gőzgép, alig értettem meg a szavát...

ETELKA: Azt hiszem, már akkor asztmás volt, szegény. Tánc közben is lihegett, akkor azt hittem, tréfából fújja arrébb a tincseimet.

ILON: Legyen az én kis feleségem, mondta, és fújtatott. Ha nem teszi hozzá azt a kis feleséget, lehet, hogy meggondolom magam, de akkor csak nevettem, úgy hangzott, mint egy sláger. Kis feleség!...

ETELKA: Nekem is ezt mondta, úgy látszik, így képzelte a lánykérését. De szép hangja volt, meg kell hagyni. Mély, férfias hangon mondta: Legyen az én kis feleségem!...

DÁVID: Az öreglányok történeteiben csak úgy hemzsegték a kérők. Minden öt percben másik kérte meg a kezüket. Máig sem tudom, miért nem mentek sohase férjhez. Talán egymást sajnálták elhagyni, talán nem is kérte meg egyiküket sem senki. Máskor évdtem volna velük, anyám hiába csóválta olyankor a fejét, de most nem volt kedvem a megszokott játékhöz. Azon törtem a fejem, hogyan beszélhetnék újra Irmával, de hiába sétáltam késő estig az asztalosműhely ablakai alatt, hiába bámultam mereven és feltűnően a kapu rácsain keresztül a homályba vesző udvart, Irma nem jelent meg. Vacsora után azt mondtam anyáméknak, hogy rosszul vagyok, sétálni megyek, s tovább strázsáltam az öreg asztalos háza előtt, miközben lassan elcsendesedett a város, sokan aludni tértek, csak a szerelmesek és az esti váltásban dolgozók rótták az utcákat. A kiserdőben akkor vallott szerelmet

Péter, az egyetemista, Júliának, a tavalyi középiskolás szépségkirálynőnek.

PÉTER: Azok a mafla zsüritagok nem is sejtették, kinek adják a pálmát...

JÚLIA: Miért? Nem vagyok elég szép?

PÉTER: Szébb vagy, mint ahogy ez a kisváros sejtí! Nem szabad itt maradnod. Velem jössz a fővárosba, majd ott érvényesülsz.

JÚLIA: Nem enged el édesapám.

PÉTER: Szerelmünknek nincs akadálya! Majd én segítek neked az érvényesülés útján, szépséged minden ajtót megnyit előttünk. Ha meglátják a férfiak mély tűzű szemed, nem tudnak ellenállni.

JÚLIA: Sötét van, nem is látod a szemem!

PÉTER: A sötéten is átvilágít. Én látlak téged koromsötétben is. Álomban is. Látom a derekad...

JÚLIA: Ne szoríts!

PÉTER: Látom két gyönyörű almácskádat...

JÚLIA: Nem szabad!

PÉTER: Látom a bokád, kerek térded, finom ívű combod...

JÚLIA: Péter, mit csinálsz?

PÉTER: Aki ezt meglátja, nem ura többé magának...

JÚLIA: Péter!

PÉTER: Júlia, imádlak!

JÚLIA: Azt ígérted, hogy rendesen viselkedsz...

PÉTER: Gyönyörű vagy, istennő...

JÚLIA: Engedj, hallod!...

DÁVID: Az ég tiszta volt, sütött a hold. Az emberek többsége aludt már, míg én le-föl járkáltam a műhely előtt. Arról álmodoztam, hogy Irmával beszélgetek, moziba viszem, zavarócskázunk... Láttam, hogy lebeg a copfja, mikor zavarócskázunk. Álmodoztam, miközben a város aludt, s az öreg taták. mamák újraálmodták első szerelmüket...

KASZÁS TANÍTÓ: Juditka, ne szaladj el! Juditka, hadd hogy végigmondjam, amit elkezdtem! Tudod, hogy mindig figyelnek bennünket, hónapok óta most vagyunk először egyedül. Hallgass meg!

JUDIT: Minek hallgatnálak, tudom, mit akarsz, Pista. Nem érted, hogy tudom, mit akarsz? Csak mindkettőnket zavarba hozol, csak elkedvetlenítesz, Pista. Gyere, zavarócskázunk, mint a gyerekek!

KASZÁS TANÍTÓ: De nem vagyok már gyerek, Juditka! Nem vagyok gyerek.

JUDIT: Jobb volna, ha gyerek volnál, Pista. Nincs lehetőségünk más játsszani, maradj gyerek, Pista, amíg lehet.

KASZÁS TANÍTÓ: De miért, Juditka? Miért?

JUDIT: Mert jobb, ha gyerekként válunk el, mint hogyha felnőttek leszünk. Sohase tudsz elfelejteni, Pista, ha két napig felnőtt leszek, ha komolyan vesszük, amit mondunk...

KASZÁS TANÍTÓ: Nem felejtelek el soha, Juditka. Ne játssz, ne szaladj!

JUDIT: Nem tudsz megmenteni, azt mondják, bennünket vagonokba raknak. Ezt nem tudod megakadályozni, Pista, legyünk gyerekek...

KASZÁS TANÍTÓ: Állj meg, Judit, én kimentelek. Állj meg, Judit!

JUDIT: Megálltam, mit akarsz?

KASZÁS TANÍTÓ: Szeretlek, Judit. Egyedül téged szeretlek. Nem vagyok gyerek, érted, nem vagyok gyerek, tudom, mit beszélek, szeretlek! Add a szád, szeretlek!

KASZÁS NÉ: Egész éjjel mormogsz már megint. Pista! Ébredj!

KASZÁS TANÍTÓ: Tessék? Mi az?

KASZÁS NÉ: Már megint mormogsz valamit, bár érteném, mit beszélsz.

KASZÁS TANÍTÓ: Hozzad beszéltem, anyukám. A bútorot dicsértem.

KASZÁS NÉ: Úgy látszik, amit nappal elmulasztasz, azt éjjel pótolod.

KASZÁS TANÍTÓ: Úgy látszik. Aludj nyugodtan.

KASZÁS NÉ: Te is jobban tennéd, ha aludnál és nem motyognál egész éjszaka...

KRIVÁK: Minek is álmodik az ember! Ha tudnám!...

KRIVÁK NÉ: Mi baj, apus?

KRIVÁK: Fölríadtam. Azt álmodtam, hogy újra húszéves vagyok és téged pillantalak meg a patak hídján. Ahogy megtörtént fiatalkorunkban.

KRIVÁK NÉ: Régen volt az.

KRIVÁK: Régen. Ott álltál a hídon, és sírtál. Miért sírsz, kislány? kérdeztem én.

KRIVÁK NÉ: Leejtettem egy húszpengőst, válaszoltam. Akkor az nagyon nagy pénz volt. Szegény apám sokáig dolgozott érte a grófnál.

KRIVÁK: Hol vannak már a grófok! De akkor megsajnálalak. Nekem csak öt pengőm van, de azt neked adom, ezt mondtam.

KRIVÁK NÉ: Én meg, hogy nem fogadhatom el!

KRIVÁK: De csak vedd el, én megleszek nélküle is, mondtam.

KRIVÁK NÉ: Mit gondolsz rólam az úr, kiabáltam én.

KRIVÁK: A végén hazakísértelek. Útközben aztán meg is csókoltalak...

KRIVÁK NÉ: Régen volt az.

KRIVÁK: Ezt álmodtam. Ej, minek is álmodik az ember...

KRIVÁK NÉ: Tán rossz volt?

KRIVÁK: Fölébredni rossz. A legjobb volna már föl se ébredni...

KRIVÁK NÉ: Ne kísértsd az istent, ne kísértsd!

DÁVID: Sétáltam a holdfényben, és közben kiagyaltam, hogy másnap a padlásablakból figyelem majd az asztalos udvarát, s onnan füttyögök Irmának, ha megjelenik. Ha fölnéz, intek neki. Talán rászánja magát a találkára, ha észreveszi, milyen kitartó szerelmes vagyok. Mert akkor már szerelmesnek vallottam magam, s annak ellenére, hogy szerelmem olyan kurtán-furcsán elbánt velem, boldog voltam. Boldog, mert egy bizonytalansággal teli, egy minden lányra óvatos pislogással tekintő korszaknak értem a végére, végre volt szerelmem, végre volt kiről gondolkodnom, volt kiről álmodoznom. Késő éjjel lopakodtam be a szobába, anyámék már az igazak álmát aludták.

ANYA: Csicsijja, bubujja, Dávidka aluszik! Csicsijja, bubujja!

APA: Nézze, kolléga, én nem szoktam viccelni, ha azt állítom, hogy a répaszeletekben az idén kevés a cukor mennyisége, én azt bizonyítani tudom.

ANYA: Anyuak kisfia, Dávidka aluszik! Anyuka kisfia,

APA: Nézze, kolléga! Hát nem látja a laboratóriumi vizsgálat eredményeit? Már nem kezdő, tudnia kellene, hogy ez mit jelent. Az idén rossz a termés, kevesebb a hasznunk.

ANYA: Nézd, milyen szépen alszik! Nézd, milyen hosszú a szempillája! És milyen pufók! Ennivaló gyerek.

APA: Nem akarok kötözködni magával, kolléga, de azért felújíthatná, amit tanult az egyetemen. Látja, én húsz éve dolgozom, de még pontosan emlékszem, hány százalékos oldat hány százalékos cu-korkiválasztódást eredményez.

ANYA: Éjjel sose ébred. Dávidka nagyon jó gyerek. Tőle nyugodtan alhatunk mi is.

APA: Kaptam én valaha is ezért külön jutalmat? Nem is kértem. Ami a munkám, elvégzem. Azért kapom a fizetést. Nagyon követelőzők a mai fiatalok.

DÁVID: Anyámék az igazak álmát aludták, de én az ágyban is csak forogtam. Irma szemét láttam a sötétben, folyton mosolyogtam, mert képzeletemben megjelenő arca is mosolygott. Nem voltam fáradt, cseppet sem bántott, hogy még nem alszom. Jól éreztem magam. Az ablak alatt két részeg vitatkozott.

JÁNOS: Te Pali! Te félsz az asszonytól, igaz-e?

PÁL: Hazudsz! Mindig engem csúfolsz, pedig igazából te magad vagy papucshős.

JÁNOS: Ki mondta most is, hogy induljunk már haza?

PÁL: Én mondtam, de nem féltében, hanem mert meguntalak. Csak ülsz és lógatod az orrod, nincs merszed még arra se, hogy indítványozd az indulást. Segíteni akartam.

JÁNOS: Hát ide jutott a nagy szerelmed Ilusoddal? Most biztos piszkafával vár.

PÁL: A te szemed körül is láttam más kék foltokat. Terinek piszkafa sem kell, egy fejjel nagyobb, mint te. Ha fölemeli az öklét, elébe térdelsz és töredelmesen bevallod minden bűnödöt.

JÁNOS: Sértegetni mered az asszonyomat?

PÁL: Te is sértegetni kezdted az enyémet.

JÁNOS: Vigyázz a szádra, mert betöröm!

PÁL: Otthon legyél ilyen nagy hős, ha hazaérsz épségben.

JÁNOS: Az anyád!...

PÁL: Még lökdögni mersz? No, majd adok én neked!

PINCÉR: Végre elmentek. Azt hiszem, lezárhatjuk a kasszát, nem jön már senki.

PÉNZZÁROSNO: Még nincs éjjél.

PINCÉR: Elment az esti gyors. Ma már a doktor úrék se jönnek kártyázni.

PÉNZZÁROSNO: Mindjárt összeszámolom a bevételt. Ágyba bújnál már?

PINCÉR: Az ember későn jön rá, hogy rossz foglalkozást választott. Szinte minden este külön fekszünk le, előbb a gyerekek, akkor a feleségem, és már éjjél körül, vagy ha társaság marad itt, hajnalban én. Nem igazi családi élet ez.

PÉNZZÁROSNO: Talán szid az asszony?

PINCÉR: Megszokta már. Csak nekem rossz, mikor reggei felébredek. A gyerekek már elmentek iskolába, a feleségem vagy a piacon

van, vagy a kertben dolgozik, egyedül fekszem a szobában, és nézem a plafont. Nem jól van így!

PÉNZTÁROSNO: Miért nem mentél grófnak?

PINCÉR: Hol vannak már a grófok? Ha felöltözöm utcai ruhába, ki tudja, mi a foglalkozásom?

PÉNZTÁROSNO: Akkor meg minek panaszkodsz?

PINCÉR: Pincérnek lenni keserves foglalkozás még a szocializmusban is. Néha hetekig nem alszom ki magam. Éppen megszoknám, hogy nappal kell aludnom, puff, áttesznek a hajnali váltásba. Akkor meg éjjel forgolódom.

PÉNZTÁROSNO: Hát kérjed, hogy mindig éjjeli váltásban maradj.

PINCÉR: Nem lehet veled komolyan beszélni. Panaszkodom, te meg egyre-másra kifigurázol. Legalább gyorsabban számolnál, de csak a szád jár.

PÉNZTÁROSNO: Türtöztesd magad, nincs olyan sok pénz itt.

PINCÉR: Még az sincs! Kicsi város, kicsi vendéglő, kis borraivalók, kicsinyes veszekedések, unalmas, fárasztó élet. Ha már alig jut időm a gyerekekre, legalább valami fényes, nagy kávéházban tölteném a szolgálati éveket. Legalább tudnám, hogy pompás csillogó-villogó álmvilágba öltöm az erőmet, olyanba, amely másoknak élményt, erőt ad. De még ez a vigaszom sincs meg...

PÉNZTÁROSNO: A kisvárosi vendéglőket is szolgálni kell. Ne szomoríts, mert sose jutunk haza. Gyere, csomagold az aprót, gyorsabban végzünk.

MAREKNÉ: Tudom, miért nem alszol! Tudom.

DR. MAREK: Tudod a nyavalyát! Biztos megint elkapott a féltékenységet. A kedves unatkozó barátnőiddel teledumáljátok egymás fejét, csupa megcsalt feleség, undok férj, családi tragédia szerepel a repertoártokon. Ha dolgoznál, nem járna ilyen haszontalanságon a fejed.

MAREKNÉ: Miattad nem dolgozom, a híres kényelmedért!

DR. MAREK: Egy szóval sem tiltottam, hogy dolgozzál.

MAREKNÉ: De minden szavad bírálta otthonunkat, míg végleg itthon nem maradtam.

DR. MAREK: Egy asszony se tud úgy főzni, mint te, ez igaz.

MAREKNÉ: És főleg, ha itthon főzök, nem nézhetek a körmödre benn az egészségházban.

DR. MAREK: Mondom, megint valakire féltékeny vagy. Na, bökd ki, kit kellene most kidobnom a két ápolónő és a fogásznő után?

MAREKNÉ: Tévedsz, nem vagyok féltékeny senkire.

DR. MAREK: Csodálatos, azt mondtad, tudod, hogy miért nem alszom. Általában ilyenkor egy másik nő, a nagy vetélytársnő, a legújabb kígyó jár az eszedben.

MAREKNÉ: Tévedsz, nem vagyok féltékeny. Sajnálalak.

DR. MAREK: Fejlődés. Sajnálnod szabad.

MAREKNÉ: De nem azért, mert neked csak egy ilyen kisvárosi egészségház jutott. Nem azért, mert nem válhatott világhírű sebész vagy ideggyógyász vagy mit tudom én, mi, belőled. Ezt érdemelted, amit kaptál. Hiába is panaszkodsz. Ezért nem sajnállak.

DR. MAREK: Hát miért?

MAREKNÉ: Mert öregszel. Már féltékeny se lehetek rád, amiért álmatlanul forogsz.

DR. MAREK: Hát akkor ne legyél. Nem kényszeríthetlek rá.

MAREKNÉ: Tudom, hogy miért forogsz, tudom.

DR. MAREK: Ugyan miért?

MAREKNÉ: Mert nem kártyázhattál, azért. Tudom, hogy mostanában nem nők után mászkálsz, ha elmaradsz. Most a kártyába lettél szerelmes, partnerek után futkosol.

DR. MAREK: Na és? Szórakoznom nekem is kell. Talán a partnereimre is féltékeny vagy?

MAREKNÉ: Sajnálak, doktor úr, sajnálak...

DR. MAREK: Sajnálhatsz, csak hagyjál aludni.

MAREKNÉ: Nem tudsz aludni, nők nélkül, kártya nélkül unalmas ám az élet. Ha nem nevezhetsz valami hülyeségen, ha nem izgulhatsz a kis pénzédért, unalmas, ugye? Rá kell jönnöd, hogy nem vagy te semmiféle világnagyság. Csak egy kisvárosi rendelő orvosa vagy édes férjem, doktor Marekkám, te nőhódító, te!

DR. MAREK: Csak féltékeny vagy valakire...

MAREKNÉ: Forogj csak nyugodtan ágyacskádban, szép tiszta. Én mostam, én vasaltam, az egész életem föláldoztam érted... (Sír.)

DR. MAREK: Nyugodj meg, ne sírj! Igazad van, nem vagyok én senki, ne sírj. Majd elmúlik a kártyás korszakom is, ne sírj...

DÁVID: Bár későn aludtam el, kora reggel már az ajándékba kapott lemezejátszót nyekergettem. Szerettem volna, ha Irma meghallja, és kíváncsivá lesz. Persze, nevetséges dalocskák voltak az öreglányok lemezein, csupa érzelgős műdal, az ember inkább tréfából hallgathatta őket, mint komolyan, de olyan hangulatban voltam, többször is feltettem őket. Kínóztam magam. Azelőtt soha nem tapasztalt vágy fogott el, hogy kínozzam magam, amiért olyan ügyetlen voltam Irmával, amiért azt se voltam képes elérni, hogy legalább még egyszer találkozzon velem. Hallgattam a lemezek divatjamúlt, ósdi muzsikáját, az otromba szöveget, és szívem együtt dobogott az ütemesen jelentkező dobbal. A régi dallamon, a rekedt hangú énekes hangján, a lemez recsegésén tört át a dob mély hangja, az egyetlen ma is élvezhető dolog: a ritmus. Én is szívbeteg vagyok, gondoltam magamban, mint a hét minden szerdáján sorbaállók, akik a hetente egyszer rendelő szívspecialistát várják az egészségházban. Tán nekem is orvoshoz kellene mennem...

KESZEG: Nekem például szívbillentyűhibám van. Persze, sokan nem tudják, mi is az a szívbillentyűhiba, azaz vicium, ahogy doktor Šovagović mondja. Régi dolog ez nálam...

KOVÁCSNÉ: Ifjúkori szerelem következménye.

KESZEG: Szerelem meg én, az kettő. Mikor voltam én szerelmes?

KOVÁCSNÉ: Ugyan mikor?

KESZEG: Sohanapján, ha nem sértem meg.

KOVÁCSNÉ: Engem nem sért, de a feleségét igen. Hiszen nő.

KESZEG: Nő is vagyok persze. Egy beteg ember nem maradhat egyedül.

KOVÁCSNÉ: Nem szégyelli, számításból nőült.

KESZEG: Maga nem volt ott, Kovácsné, nem volt kibe szerelmesednem.

KOVÁCSNÉ: Jaj, de szemtelen. Beteg állítólag a szíve, közben folyton udvarol az orvosnál.

KESZEG: Ne huncutkodjon, láttam az arcán, hogy jólesik a hódolatom.

KOVÁCSNÉ: Jólesik, de ha szegény feleségére gondolkodok, rögtön elszomorodom. Ilyen haszontalan férj mellett éli le az életét!

KESZEG: Csak ne sajnálja, bosszút áll ő énrajtam minden haszontalanságomért.

KOVÁCSNÉ: Milyen bosszút állhat egy beteg emberen? Nem meri dolgoztatni, nem meri sehova elküldeni, nem meri idegesíteni, miből áll a bosszúja?

KESZEG: Látja, mondtam én már magának, hogy szép asszony, de sokszor nem gondolkodik. Az én feleségem bizony gondolkodik, nem sokat dolgoztat, nemigen küld sehova, de idegesít. Nem durván, nem szidalmaz, nem! Csupán suttog. Ilyeneket suttog maga elé, egész nap: kapjon el a koszorúérgörccs, jöjjön rád a trombózis, meszesedjen el az agyad, essen ki a billentyűd!

KOVÁCSNÉ: Jézusom! De gonosz asszony lehet.

KESZEG: Nem mondhatnám. Nem sajnálatraméltó, mert megvan a magához való esze, de nem is gonosz. Ez a bosszúja. Persze, hiába igyekezik, a szívbillentyű-bántalmakkal az ember elérheti a békés öregkort, ha vigyáz magára, és én vigyázok.

DÁVID: Úgy látszik, valóban beköszöntött a tavasz. Szép napos reggel volt, a város korán ébredt, csak a szerelmesek közül aludtak hosszan, akik az este boldogok és elégedettek voltak, és a korai járókelők, a munkába sietők, még a piaci kofák is a szerelemre gondoltak, a szerelemről beszélgettek...

I. KOFA: Kibékültem a férjemmel, Ágnes.

ÁGNES: Három hét után, szomszédasszony?

I. KOFA: Három hét után. Az este nem ment el hazulról, ott kedvetlenkedett a konyhában. Nem bírtam ki, szóltam hozzá. Pedig megesküdtem, hogy nem szólok egy szót se. Magam se tudom, mi történt velem, megsajnáltam. Talán, mert olyan váratlan meleg köszöntött ránk. Vagy a légnyomás változott meg hirtelen. Azt mondják, az nagy hatással van az emberekre.

ÁGNES: Lehet. Tegnap én is olyan furcsán éreztem magam. Szokatlanul ideges voltam.

II. KOFA: Mert még nem tudja, Ágikám, hogy kell az ilyenfajta idegességet levezetni. Ott megy Marek doktorné, az lám, tudja, mit csinál.

ÁGNES: Nem csinál semmit, bevásárol.

II. KOFA: De nem is akármit! Az a nagy böhöm hordár viszi utána a kosarakat. Az az érdekes!

ÁGNES: Mit vett volna? Amit minden asszony a piacon.

II. KOFA: Hát a hordár?

ÁGNES: Félti a kezeckéjét, játssza a nagyságos asszonyt.

II. KOFA: Játssza ám a sarki tündért. Nem a kosarak végett cipeli magával a boszniait, más célja van vele.

ÁGNES: Ugyan már! Csak nem gondolja, hogy Marekné leáll ezzel a piszkos ruhájú hordárral...

II. KOFA: Nem gondolom. Tudom. Nem ez az első hordár, akivel leáll, azaz nem is áll, inkább fekszik.

I. KOFA: Ágnes még mindig gyerek, pedig itt árul már fél éve a piacon.

II. KOFA: Van fürdőkád Marekéknál, mesélték nekem az Ivóék, hogy milyen csempével kirakva, ajaj!

HORDÁR: Parancsol még valamit a nagyságos asszony?

MAREKNÉ: Csak hozza utánam a kosarakat, majd otthon lesz még munkája.

HORDÁR: Mit kell csinálnom, nagyságos asszony?

MAREKNÉ: De kíváncsi. Nem mindegy az magának?

HORDÁR: Nem mindegy. Ha nehéz munka, többet keresek rajta, ha valami pizslicsár munka, nem is vállalom, akkor jobb, ha visszatérek időben a piacra, hátha elcsípek még egy fuvar.

MAREKNÉ: Szereti a nehéz munkát?

HORDÁR: Hozzá vagyok szokva, azt jobban megfizetik.

MAREKNÉ: És mire kell a pénz? Kocsmázni?

HORDÁR: Nem iszok én, nagyságos asszonyom. De a mi falunkban, ha nincs háza az embernek, nem nőülhet. Házra gyűjtöm a pénzt.

MAREKNÉ: Nőszülni szeretne?

HORDÁR: Nem élet az élet asszony nélkül.

MAREKNÉ: Nem ám.

HORDÁR: Hogy tetszett mondani?

MAREKNÉ: Mondom, csak siessen, minél jobban dolgozik, nálam annál több pénzt kap.

HORDÁR: Igyekszem, nagyságos asszony. Erős vagyok én!

DÁVID: Fölmásztam a padlásra, és a lyukon keresztül kémleltem az asztalos udvarát. Láttam a segédeket, kinn cigarettáztak a műhely ajtaja előtt. Időnként fölnevettek, Pistát, az inast ugratták. Az eldobott csikküket gondosan eltaposták, biztos az öreg figyelő tekintetétől tartottak, s újból megkezdődött a műhelyben a kopácsolás. Jó tíz percig vártam hiába, mikor egyszer csak megjelent Irma. Rögtön éles füttyjeleket adtam le, mire meglepetten kapta fel a fejét, először az utcára nézett, azt hitte, onnan jön a hang. Irma!, kiabáltam a padlásablakból, Irma, itt vagyok fölötted az ablakban, hallod? Megkeresett a szemével, de nem mozdult a lakás ajtajából. Gyere közelebb, suttogtam, gyere ide, mondani akarok valami fontosat. Úgy tűnt, nem hallja, hogy mit beszélek, mert figyelt ugyan, de nem mozdult. Irma, gyere erre a mi házunk felé, suttogtam kétségbeesetten, gyere, fontos dolgról van szó, hallod? Végre megmozdult, lassan, felém már nem is pislantva, az udvar közepén álló szivattyús kúthoz lépkedett. Ott megállt. Irma, hallod, mit mondok?, kérdeztem. Bólintott. Copfjai meg-megrezzentek, barna haja csillogott a napsütésben. Irma, szeretlek, suttogtam, a torkom száraz volt, alig kaptam levegőt. Irma, szeretlek, ismételtam, és éreztem a padlás furcsa cserépszagát az áporodott levegőben. Irma ijedten nézett föl rám, először azt hittem, előkerült a nagyapja. De nem jelent meg mögötte senki, a műhely ajtaja is üres maradt. Irma, akartam sügni harmadszor is, de hirtelen megfordult és villámgyorsan a házba

szaladt. Nem tudtam, miért ijedt meg. Tőlem talán? A szerelmi vallomástól? Vagy hallott valami gyanús zajt, és félt a nagypapjától? Tétováztam egy darabig a padlásablakban, de le kellett jönnöm, mert alig maradt időm harapni valamit, sietnem kellett az iskolába. A lány nem válaszolt, bennem mégis fölszakadt valami gát, a torkom már nem volt száraz, vidáman ugrabugráltam az utcán, boldog voltam, mert ki mertem mondani, először az életemben mertem egy szép, hozzámvaló lánynak azt mondani, hogy szeretem. Útközben kétszer-háromszor is belesúgtam a levegőbe: Irma, szeretlek. A piacról hazatérő asszonyok megütözve néztek rám. De nem hoztak zavarba, éreztem, jogos örömtől el, csak nevettem csodálkozásukon. Az iskola kapuja előtt Jóska fogadott, az ő haragja se bántott, azon is nevettem.

JÓSKA: Hol voltál? Elkésünk.

DÁVID: Miért nem mentél be, nélkülem már iskolába se jársz?

JÓSKA: Ne viccelj, add ide gyorsan!

DÁVID: Micsodát?

JÓSKA: Ne tettesd magad. Ha most se adom át a számtan házi feladatot, pótvizsgára buktat a Ricsi.

DÁVID: Te jó isten! Én is otthon hagytam a füzetemet!

JÓSKA: Örök harag, ha hülyéskedsz velem, mondtam tegnap, hogy az évvégi osztályzatom függ ettől a feladattól.

DÁVID: Ne félj, kihúzlak a csávából.

JÓSKA: Itt a füzet?

DÁVID: Semmit se félj!

JÓSKA: Ha nem hoztad, nem mondom meg, mit tudok a szomszédlányról.

(Zsongás, a tanterem zsongása.)

RICSI TANÁR: Horváth! Nagyon beszédes kedvében van, úgy látom. Fejtse ki nekünk, hogyan kellett levezetni a házi feladatra kapott egyenletet!

DÁVID: Tanár néptárs! Én felejtettem otthon a füzetet.

RICSI TANÁR: Dávid, minek szól bele? Örüljön, hogy nem magát pécéztem ki ma.

(Nevetés.)

DÁVID: Tanár néptárs, a Horváth füzetét tegnap elkértem, hogy át-másoljam az egyenlet megfejtését, most meg otthon felejtettem.

RICSI TANÁR: Ekkora maflaságot! Jobbat nem tud kitalálni, hogy megmentse a barátját? Még hogy maga másolná át Horváthtól a házit!

DÁVID: Valóban az volt a szándékom, tanár néptárs!

RICSI TANÁR: Hát mi van magával, fiatalember? Az osztály egyik legjobb számtanosa akarja egy bukó diák feladatát lemásolni? Ne akarjon megetetni ezzel!

DÁVID: Mit csináljak, így történt.

RICSI TANÁR: Csak nem szerelmes?

(Nevetés.)

A szerelmesek cselekszenek szeszélyből ilyen marhaságokat.

DÁVID: Nem tudom.

RICSI TANÁR: Nem tudja, ezek szerint igen. Hát, persze: tavasz van. De azért mindkettőjüknek egyest adok, atyai jószágom jeléül, nem szeretném, ha a szerelem annyira elvinné az eszüket, hogy ezek után következetesen elfelejtenék a feladataikat.

JÓSKA: Tanár néptárs, én nem vagyok szerelmes, csak Dávid!

RICSI TANÁR: De a házi feladata magának sincs meg!

DÁVID: Én vagyok az oka, tanár néptárs! Nem szeretném, ha Jóska miattam járna rosszul.

RICSI TANÁR: Majd kikérdezzük még Jóska komát a jövő órán, aztán meglátjuk a tábla előtt, valóban szerelmes-e.

JÓSKA: Tőlem nem hallott még szerelemről egy lány se!

RICSI TANÁR: Maga inkább a számtanpéldákról beszélget a lányokkal?

RÓZSI: Igaz, tanár néptárs! Valamelyik este bekopogott hozzánk, de egész este csak az egyenletekről beszélt.

(Nevetés.)

KASZÁS TANÍTÓ: A gyerekekbe ilyenkor tavasszal belebújik az őr-dög. Öreg tanító vagyok, de még nem volt tavasz, hogy ne vettem volna észre, milyen huncutul csillog a kislányok szeme, mennyi csintalanságot követnek el a fiúk. Az egész osztály megbolondul, forog, pörög, sustorog. Alig lehet rendet tenni.

RICSI TANÁR: Az óra elején szidtam meg őket, mert otthon felejtették a házi feladatukat, hát az óra közepén, épp új anyagot vetünk, látom én, hogy nagyon gyanúsán összedugták a fejüket. Odalopakodtam mögéjük, hát valamilyen levelet írtak. Azt vitatták olyan hevesen...

JÓSKA: Ha nem akar beszélgetni veled, akkor egyedül levél útján érintkezhetsz vele. A lányok szeretik az ilyen romantikus dolgokat. Meglátod, levelezni hajlandó lesz!

DÁVID: De nem írhatom rögtön, hogy „szeretett Irmám”! Elegendő volna egyelőre „kedvest” írni.

JÓSKA: Hallgass rám! Érték én ehhez. Azonnal szerelmet kell vallanod! Azt hiszed, válaszol különben?

DÁVID: Hisz nem is ismerem jól!

JÓSKA: Ha nem lépsz fel határozottan, soha nem is fogod megismerni. Írjad: Drága szerelmem!

DÁVID: Túl merész volna...

RICSI TANÁR: A többiek se vették észre, hogy nem a táblánál pisz-mogok. Képzeld, az osztály meg se fordult! Valóban a fejükbe szállt a tavasz. Ahogy végignéztem rajtuk, szinte láttam, hogy minden buksi fej másra gondol, a matematikával törődtek legkevésbé...

RÓZSI: Olyan mafla ez a Jóska! Anyuka kiment a konyhába, apa otthon se volt. Ő meg egyre, hogy magyarázzam meg neki a két ismeretlent az egyenletekből. S közben úgy ülünk ott egymás mellett mint két igazi ismeretlen. Szép zöld szeme van a Jóskának. Meg erős szemöldöke. De mikor hozzáértem a kezéhez, nem

- vette észre. Nagyon fél, hogy megbukik. Megígértem neki, hogy ezután rendszeresen együtt tanuljuk a matematikát.
- ESZTER:** Én már nagy lány vagyok ezekhez a csitrikhez képest. Anyám mondja is, Eszterkém, nem mégy túl korán férjhez? Unom a gimnáziumot, unom az osztályt, unom ezt a sok tökéletlen feleséget. Karcsi megígérte, hogy feleségül vesz, miért tanuljak tovább? Férjhez megyek, családom lesz, mi bajom lehet?
- OSZKÁR:** Én még sohase voltam szerelmes. Én nem tudok szerelmes lenni. Édesanyám biztat, hogy iratkozzak be tánciskolába. Minek? kérdezem tőle, eleget ugrálok focizás közben. A tánciskolába csupa buta liba jár, meg a gúnárjaik. Illegetik magukat, vonaglanak. Semmi kedvem hozzá. Azok a lányok férjhez szeretnének menni. Én meg még hol vagyok a nősüléstől! Gimi után egyetem, utána katonaság, és majd csak akkor, tán már kopaszodó fejjel kapom az első fizetést. Tavaly Eszter vágyakozó szemmel pislogott rám, célozgatott is a kiserdőre, a többiek sárgultak az irigységtől, Jóska egyre hajtogatta, hogy legalább egyszer menjek el vele, valamilyen tapasztalatom legyen, de minek nekem a tapasztalat, ha nem érzek semmit a lányok iránt, Eszter iránt se. Szép lány, nagy mellű, karcsú derekú, mint a filmsillagok, de én inkább félttem tőle.
- DAGI:** Mindig csúfolnak, hogy kövér vagyok. El is neveztek Dagainak. A lányok mosolyognak rajtam. Mindegyik nekem vallja be először, hogy melyik hapekba szerelmes. Mintha pap volnék. Vagy közvetítő. Azt hiszik, én nem kívánom őket. Pedig a szoknyájuk alá nézek ám én is. Néha oda is nyúlok. De csak heherésznek, nem is sikoltanak. Nem vagyok én eunuch. Ha velem jönne valamelyik a kiserdőbe, megmutatnám, mit érek. Ha nagy leszek, veszek tornaszereket, és lesoványodok. Erős leszek, de háj nem lesz a derekam körül. Majd néznek akkor. De ezek nem kellenek, akik az én keblemen akarták elsírni bánatukat. Más fiúk miatt sírnak, de rám nem gondolnak. Majd néznek akkor!
- BEÁTA:** Ricsi tanár úr nem rossz ember. Jóskát meg-megkínozza, de Jóska meg is érdemli. Sose készíti el a számtanházit. A tanár úr kicsit kopasz, de azt olvastam, hogy azok a legjobb férjek. Mindig nevet, ha látja, hogy a táblánál zavarba jövök a szemétől. Olyan szúrós szeme van. Jövő órára rövid szoknyát veszek fel, és keresztbe rakom a lábamat. Majd én is zavarba hozom. Majd meglátjuk, hogy a combomra is olyan szúrósan néz-e!
- MÁRTON:** Beáta ezt a hülye matekost keresi folyton a szemével. Pedig milyen vézna. Én vagyok a legerősebb fiú az osztályban, és pont én nem érdeklém. Miért? Olyan izmaim vannak, mint az acélrugók. Mondja is Kormányos tanár néptárs, hogy testnevelési főiskolára menjek. Lehet, hogy oda is megyek, ha sikerül ösztöndíjat kapnom. Ösztöndíj nélkül nehéz lesz, apám elég kis nyugdíjat kap, dolgoznom kellene. Rám is nézhetne Beáta. Ha szép idő lesz, rövid ujjú ingben járok, láthatja majd, ki az igazi férfi.
- RICSI TANÁR:** Fogadni mernék, hogy semmit se jegyeztek meg abból, amit a tábla előtt papoltam nekik. Az volt a legfurcsább, hogy Beáta folyton mereven az arcomba nézett, azt hittem, hallja is, amit mondok, de kénytelen voltam rájönni, hogy egészen más

indítékai vannak. Egyszer csak úgy felhúzta a szoknyáját, hogy kivillant fehér kis bugyogója, kénytelen voltam elfordítani a fejem, biztos elvörösödtem, nem mertem többé feléje nézni. Kinéztem az ablakon, kinn ragyogott a nap, előttem meg tovább morgogott a két levelet író fiú...

JÓSKA: Kérjél tőle találkát. A legvadabb időpontban. Éjfélkor. Érted? Hogy romantikus legyen.

DÁVID: Elalszom. Nem tudom megvárni az éjfélt.

JÓSKA: Nem baj az, fontos, hogy tetsszen neki az ajánlatod.

DÁVID: De én valóban találkozni szeretnék vele.

JÓSKA: Akkor írad, hogy majd te lesed a padlásablakból, ő meg intsen a kezével, mutassa hány órákor alkalmas a találka.

DÁVID: Látod, azt lehet...

RICSI TANÁR: Nem tűrhettem tovább a fecsegésüket. Még egyszer Beátára pillantottam, a bugyogója még mindig látszott, kissé széttartotta tejfehér combjait. Valamit tennem kellett. Bár sajnáltam Dávidot, mindig kitűnő volt matematikából, fölkaptam a levelet az asztalról...

KASZÁS TANÍTÓ: Nehéz a tanári sors, és rosszul fizetnek bennünket. Mindig mondom, ha a községi politikusokkal találkozom, hogy több pénzt is adhatnának gyermekeik nevelőinek. Így alig akad jelentkező a pedagógiai főiskolára. A gyöngye tanulókból lesznek tanárok. Aki élelmes, az nem megy tanárnak, az tudja, hogy ezen a pályán lemarad a flancolási versenyben.

OLGA: Add már azt a levelet, mit írt az a két csibész? „Kedves Irma! Nagyon megtetszettél, szeretnék találkozni veled. Ha nem kívánsz moziba jönni, nem baj. Elmehetünk sétálni, vagy kiülhetünk ide a ház elé, ha akarsz. Nagypádat se zavarja, ha itt maradunk a közelben. Én nem szégyellek az árokparton üldögelni. Nézek majd a padlásablakból, ints a kezeddal, és mutasd, hány órákor várjalak. Még csak annyit...” Hát ez semmi különös. Lánykorunkban mindnyájan kaptunk ilyen leveleket, igaz?

RICSI TANÁR: De nem számtanórán írták őket.

OLGA: Számtanórán vagy biológiaórán, az mindegy. Szegény fiúkat gonosszág ezért megbüntetni.

NÁNÁSI: Jobb, ha én, Nánási Béla tornatanár nem szólok közbe. Mostanában figyelik, mikor keieek Olga védelmére. Pedig vigyázunk, ne vegyenek semmit észre, mert Olga nem akar válni. Azt mondja, a gyerek miatt. Én elvállalnám a gyereket is. Így se rossz, persze. Szinte mindennap találkozunk, közel lakom az iskolához, oda szaladunk a világ szeme elől. Ha nem kellene bújkalni, lehet, Olgának nem is tetszene ennyire az ügy. Beugrunk az ajtón, már egymásnak is esünk. Nem kellene szerelmi ügyekben nyilatkoznia. Még a diákok ügyeiben sem. Még majd valaki felhánytorgatja a viszonyunkat, és akkor kénytelenek leszünk szakítani. Jobban tenné, ha hallgatna.

ISKOLAIGAZGATÓ: Az iskolaigazgató utoljára szóljon. Ezt még szegény elődömtől tanultam. Hagyom őket, hadd vitatkozzanak. Lakásosztáskor is bevált ez a taktika. Előtte ötórás vita volt, mindenfelé apró-cseprő ügyekről, mikor már mindenki kivolt, félholtan üldögeltek, megtörve, fáradtan, akkor került sor a la-

kásokra. Sikerült is Ormándiéknak és Nagyéknak juttatni. Most van két lekötelezettem az iskolatanácsban. Ki tudja, meddig. Az emberek hálátlanok és feledékenyek. De remélem júliusig, az újraválasztásomig kitartanak mellett. Tulajdonképpen nem vétettem senki ellen. Hogy a titkárnő a szeretőm, nem olyan kivételes eset. Akár le is mondhatnék róla, de jólesik, hogy az enyém. A hatalmamát látom a birtoklásában. Tudom, miket beszélnek rólunk, de oda se neki. Ha a feleségem túri, kinek mi köze hozzá. Csak hadd vitatkozzanak a gyerekek ügyén. Szeretem, ha lekötik magukat. Öt perc múlva ráripakodok a társaságra, hogy nem szabad ennyit késni az óráról. Ha kikotródnak, elmegyek, iszok egy konyakot a Lulusnál.

NAGY: Megérttem Ricsit. Öreg már, felháborította az a combocska. Én most nősültem, de azért szívesen megnézegetem a lányokat. Ez középiskola, ezek már nem kislányok.

IBOLYA: Miféle jogon mentegetik egyesek ezeket a kölyköket? Én már harminckét éves vagyok, komoly állásom van, rajzművész vagyok, jól keresek, és nekem nem írt még soha senki leveleket. Majd adnék én nekik szerelmes leveleket, ha a kezeim közé kerülnének. Az az osztály amúgy is szemtelen. Rajzórán nem dolgoznak rendesen, csak nevetgélnek. Még feleselnek is. Mindig azt akarják bizonyítani, hogy feledékeny vénkisasszony vagyok. Melyik az a Dávid, akivel úgy el vannak ragadtatva? Hanyadik padban ül? Olyan hosszú, magas?

(Választózene.)

DÁVID: Otthon még egyszer megírtam ugyanazt a levelet, amit elvett az iskolában Ricsi. Igaza volt, nem elég, hogy a házi feladatot elfelejtettük, még szemtelenkedtünk is órán. Majd anyával aláíratom a figyelmeztetőt, gondoltam magamban. Ő nem olyan szigorú, majd megkérem, ne szóljon apának. Megírtam a levelet, és ebéd után rögtön föllopakodtam a padlásra. Az asztalosék udvarán épp egy szekeret raktak le, nem tartott sokáig, a segítők siettek, mert éhesek voltak, utána csönd volt. Irma akkor jelent meg, mikor már indulófélben voltam. Örömben akkorát füttyentettem, hogy biztos a házban is meghallották, mert alig kapta fel a fejét, varázslatos módon, mintha bennünket figyelt volna, azonnal az udvaron termett a nagyapja is, és mire lemásztam a padlásról, ő már anyámmal veszekedett...

NAGYAPA: Nem engedem meg, hogy bárki is füttyödjön az unokámnak! Tessék rendre tanítani a fiukat, mert ha nem képesek rá, majd én tanítom meg!

ANYA: Nem olyan nagy bűn az, kedves szomszéd, ha egy fiatal lány után füttyülnek. Manapság ez a szokás a fiatalok között.

NAGYAPA: Maga után füttyültek annak idején?

ANYA: Változnak az idők, kedves szomszéd.

NAGYAPA: Az unokám még kislány. Nem érdekel, hogy milyen a mai fiatalság. Az unokámat úgy nevelem, ahogy akarom, ebbe nem szólhat bele senki.

ANYA: Nem is akar beleszólni senki.

DÁVID: Az asztalosnak sárga, nikotinos szálak festették tarkára a bajszát. Míg anyám beszélt, többször is türelmetlenül fölemelte a kezét, mintha végig se akarná hallgatni, mit mond. De nem vágott anyám szavába, tenyerével mindannyiszor végigsimított a köpenyén, mintha morzsákat söpört volna le róla.

NAGYAPA: Mást tapasztaltam.

ANYA: Remélem, nem a mi részünkről?

NAGYAPA: Nem tapasztalatcserére jöttem, csak közölni akartam magukkal, hogy vigyázzanak a fiukra.

ANYA: Jöjjön egy kicsit be, kedves szomszéd! Nem szólunk mi bele a szomszédok ügyeibe, nem ismer jól bennünket.

NAGYAPA: Arra semmi szükség. Figyelmeztettem magukat, többé ne történjen meg, hogy a fiuk füttyög a padlásablakból.

ANYA: Nem utasít vissza talán? Csak egy percre üljön le nálunk, hogy aludni tudjunk.

NAGYAPA: Nem kérek semmit.

ANYA: Ne rohanjon el haraggal. Hova siet? Dávid bocsánatot kér magától. Ugye, kisleány, hogy...

(Ajtócsapódás.)

Elment. Mit csináltál, a csudát?

DÁVID: Beszélgetni szerettem volna Irmával, a lánnyal.

ANYA: Miért nem szóltál hozzá szépen?

DÁVID: Valamitől mintha félne, nem is néz se a kapura, se a mi ablakunkra. Kénytelen voltam valahogy felhívni a figyelmét.

ANYA: Hagyd a csudába, látod, milyen mérges nagyapja van. Még megpofoz.

DÁVID: Nem félek tőle.

ANYA: Olyan sok szép lány van, beszélgethatsz velük kedvedre. Neked épp a szomszéd lányka kell?

DÁVID: Irma is szép.

ANYA: Ne vedd komolyan, korai még legénykedned.

(Választózene.)

DÁVID: Szégyenemben újra a padláson kerestem menedéket. A levél végére odaírtam, hogy bocsánatot kérek, amiért ilyen zűrt támasztottam körülötte. És nagy elhatározással mégis odaírtam, amit Jóska tanácsolt: Irma, szeretlek, írtam. Irma, szeretlek komolyan, és kitartok, ne félj. Nem tudtam, miért félne, vagy mitől, de azért teleírtam a papírt vigasztaló és bátorító szavakkal. Irma, rám mindig számíthatsz, írtam reszkető kézzel, hozzám őszinte lehetsz, én megértelek. S a lap aljára csupa nagybetűvel, széthúzva, hogy átölelje az egész levelet még egyszer: S Z E R E T L E K. Közben nevetés hallatszott az öregék udvarából, s ijedten rezzentem össze, mintha rajtam nevettek volna...

(Nevetés.)

KARCSI SEGÉD: Pista úgy fél a lányoktól, mint az ördögöktől!

PISTA INAS: Miért félnek?

KARCSI SEGÉD: Ne tagadd! Félsz tőlük, láttam vasárnap.

JÁNOS SEGÉD: Nem köll teketóriázni a lánnyal, öcsém! Minél gyávább vagy, annál inkább a fejedre nől.

KARCSI SEGÉD: Mondjad csak el neki, mit csináljon.

JÁNOS SEGÉD: Elmondhatom, de oda legény köll ám, nem málé-szájú.

PISTA INAS: Nem kell nekem semmit se elmondani, tudom én azt, amit el akarnak mondani.

JÁNOS SEGÉD: Tudod a fenét! Azt hiszed, hogy le köll sütnöd a szemed, ha szoknya ringatódzik előtted. Bátran köll a lányok derekát elkapni, erősen. Te meg inkább csak messziről bámulod őket.

(*Nevetés.*)

DÁVID: Fölháborított a nevetésük. Megértettem az öreget, félti a lányát, ha ilyen emberek élnek körülötte. De tőlem miért félti? Nem is ismer. Legjobb szerettem volna átmenni hozzá, és őszintén beszélni vele. Elmondani, hogy nem akarok én semmi rosszszat. Beszélgetni, sétálni Irmával. Abból mi baj lehet? Remegtem az izgalomtól. De nem félttem. Nem félttem apától sem, pedig tudtam, ha hazajön és meghallja, mi történt, biztosan szorulok. Nem félttem haragjától, tudtam, hogy igazam van, ha szavakkal nem is tudom elmondani, miért, ha nem is tudok meggyőzni egy felnőttet sem, ha Ricsi tanár néptárs, ha apa, ha anya, ha mindnyájan ellenem fordulnak is, igazam van. Közben lenn az udvaron folytatódott a segítődése...

KARCSI SEGÉD: Hát vannak hülye mesterek az biztos.

JÁNOS SEGÉD: Én nem gondoltam senkire, csak úgy eszembe jutott...

KARCSI SEGÉD: Az újságban olvastam, hogy a legjobb felvilágosítani a kelekótyákat, hogy ők kelekótyák. Akkor megjavulnak. Ezt írta az újság.

PISTA INAS: És senkinek nem szólok, maguk meg akinek akarnak.

KARCSI SEGÉD: Pofa be! Ki kérdezett?

JÁNOS SEGÉD: Az ember sok mindenbe behülyülhet. Van, aki a munkába hülyül bele.

KARCSI SEGÉD: Ez rád nem vonatkozik.

JÁNOS SEGÉD: Én egészséges óhajtok maradni.

KARCSI SEGÉD: Én is!

JÁNOS SEGÉD: Inkább a lányokra pislogok.

KARCSI SEGÉD: Én is!

JÁNOS SEGÉD: Van, aki a lányokat őrizni akarja.

KARCSI SEGÉD: Na, az bele is hülyül.

(*Nevetés.*)

DÁVID: Rettentően jó kedvük volt. Örültek, hogy kinevethették mesterüket. Mérges voltam rájuk, de tehetetlen harsogó nevetésükkel szemben. Arra gondoltam, nem ők az elsők, akik bolondnak nyilvánítják az öreg asztalost. A szomszédok közül is ez volt egyesek véleménye...

KESZEG: Én is azt mondom, hogy bolond az öreg. Nem szégyen az. Betegség, mint a többi. Én például szívbeteg vagyok. Szívbillentyű-bántalmaim vannak. Szégyelljem? Beteg vagyok, kész! Orvoshoz járok, mit csináljak. Az öregnek is orvosnál volna a helye. Mindenki becsülné érte.

KESZEGNÉ: Ugyan, ki becsüli a bolondot, te mafla! Téged tán becsül valaki azért, mert minden szerdán ott rostokolsz az egészségházban?

KESZEG: Te nem becsülsz az biztos. Te csak azt becsülnéd, ha meghalnék, és kifizetnék utánam a biztosítási összeget.

KESZEGNÉ: El tudnám költeni, nem tagadom!

KESZEG: Eredj, te szégyentelen!

KISBÍRÓ: Nekem nem sok közöm volt az asztaloshoz. Én kisbíró vagyok, a községházán dolgozom, szinte egész nap benn vagyok, este már fáradtan érek haza.

KISBÍRÓNÉ: Nincs ahhoz annak se köze, aki egész nap itthon van. Én igazán szeretek beszélgetni a szomszédokkal, mégse tudtam szóbaelegyedni vele.

KESZEG: Nemcsak beszélgetni szeret a hölgy. Meg is tapogatja, akivel szóba áll.

KESZEGNÉ: Mi közöd hozzá? Irigy vagy?

KESZEG: Rögtön pártját fogod. Ezek szerint igaza van a szóbeszédnek, hogy miért kiméled olyan szívesen az én beteg szívemet, mikor este melléd szeretnék feküdni.

KESZEGNÉ: Ha úgy volna, akkor se lehetne szavad. Épp eleget megteszek érted, hogy akkor is tartsd a szád!

KISBÍRÓNÉ: Igaz, hogy engem gyöngeség fog el a nadrág láttán, nem tehetek róla. Mióta nagylány lettem, nem tudok a férfiaknak ellenállni. De az asztalos nem szereti a nőket, nem szeret az senkit a világon. Gyűlöli a saját unokáját is, másképp nem zárna be.

FERI SZOMSZÉD: Nem tudom, miért olyan zárkózott természetű az öreg. Biztos megvan rá az oka. Én nem kárhoztatom. Vannak ilyen emberek, nem bántanak senkit, mi se bántsuk őket. A lányt meg úgyse sokáig zárhatja be. Még a Csipkerózsikához is eljutott a vitéz királyfi, egy asztalosműhely fala nem olyan nagy akadály.

KATI NÉNI: De hátha veri azt a lányt? Ha sose engedi ki az utcára, nem tudhatjuk, mit csinál vele.

FERI SZOMSZÉD: Látnánk az arcán, lábán, ha verné. Kék foltos volna a bőre.

KATI NÉNI: Mint a tied, mikor észrevette a feleséged, hogy néha kisbírójt játszol.

FERI SZOMSZÉD: Hallgasson, anyám, ne emlegesse. Megkaptam érte, ami jár.

KATI NÉNI: Oszt megérte legalább?

FERI SZOMSZÉD: Jó harmatos húsú a kisbíróné, az igaz. Meg igazán odaadó természetű, nem mint az én oldalbordám.

KATI NÉNI: Mondtam, jól nézd meg, kit választasz.

FERI SZOMSZÉD: Az én feleségem sovány, mogorva, de viszont nem is enged mást a közelébe. Az is valami.

DÁVID: Az esti beszélgetések a homályba boruló fák alatt még mindig nagy élményt jelentettek számomra, pedig nem voltam már kisgyerek. Este, a szürkületben, mikor egymás arcát, szemét se látták a beszélgetők, mikor csak a férfiak cigarettája parázslott a sötétben, mindenki közlékenyebbé és szokimondóbbá vált. Ilyenkor az emberek elmeséltek egymásnak olyan eseményeket, a család féltve őrzött titkait, testi-lelki bajaikat, amelyekről napvilágnál meg se mukkantak volna. Mi fiatalabbak hallgattunk, nemigen mertünk közbeszólni, csak ha nagyon vidám volt a társaság. Néha meg külön csoportot alkottunk, leginkább a pelyhedző állú fiatal emberek, hogy saját titkainkat, vágyainkat cserélgessük egymás között. Végre elcsendesedett az udvar, a segítők bementek a műhelybe, én meg vizsla szemmel figyeltem tovább. Mikor megjelent a lány, nem is néztem, ott van-e az öreg, bízom benne, hogy azt hiszi, kiabálásával végleg elrémisztett az unokája közeléből, gyorsan elébe dobtam a gombóccá gyúrt papírt. Szemem végigfutott az udvarbeli ajtókon és ablakokon, de nem kukucskált senki. Azt hittem, minden rendben van, és csücsörített szájjal, halkán súgtam lefelé: Irma, írtam levelet, olvasd el! de a lány nem hajolt le a kis papírgombócért. Irma, súgtam kétségbeesetten, olvasd el! Nagyon fontos, neked írtam, vedd föl. Hallod? Ment a dolga után, úgy tett, mint aki nem hallja suttogásomat. A papírgombóc ott maradt az udvar közepén. Egy darabig meredten figyeltem a szünke téglán fehérülő labdacskát, aztán rémülten vágattam lefelé, hogy átszaladjak a szomszédba, hátha sikerül visszaszereznem, mielőtt a segítők közül valaki észrevenné. Ha az öreg asztalos veszi föl, kitör a vihar, anyáméktól is kikapok. A levél egyesek szemében nagyobb bűn, láttam az iskolában, mint hogyha valami gázságot követek el.

KISBÍRÓNÉ: Én se szeretem a leveleket. Akinek dolga van velem, jöjjön hozzám személyesen. Már fiatalasszony voltam, mikor megismertem a községházán egy csinos adótisztviselőt. Olyan fekete bajszú, magas fiú volt, csinos legény nagyon. Kacsingatott rám, visszakacsintottam, gondoltam, tudja, hogy mikor ügyeletes az uram, majd eljön, ha akar valamit. Ehelyett meg illatos levélkét küldött, szép rózsaszínű borítékban, még egy rózsaszál is volt rajta, de semmi hasznom nem lett belőle, mert az a mafla postás, pedig lehetett volna esze, meg is háláltam volna neki, nem az én kezembe adta, hanem találkozott az urammal, és annak nyomta a markába. Lett is nemulass! Akkor még fiatalabb volt az uram, hevesebb. Nagyon kikaptam. Aztán még a községi elnököt is beavatta, úgyhogy áthelyezték az adótisztviselőt más községbe. Remélem okult a dolgon, levél helyett maga jár a menyecskekéhez.

DR. MAREK: Egyetemista koromban olvastam egy levélregényt. Egy fiatalasszony irkál egy csinos fiúnak, az meg válaszol neki. Akkor tetszett a dolog. De még fiatal voltam, ráértem. Ma már a legjobb barátainknak is csak sürgönyt küldök, ha nem telefonálhatok. A sürgöny gyorsabb, mint a levél, és nem is kell olyan sokat írni.

EDELKA: Én meg a testvérem, Ilonka nagyon sok levelet írtunk. Ha lányok is maradtunk, pártában maradtunk, mondták azelőtt, de mindkettőnknek sok szép emléke van. Volt nekem egy katonatiszt udvarlóm, olyan vőlegényjelöltem, szegény elesett a világháborúban, hát az rengeteget írt. Nem túl hosszú leveleket, de sokszor. Némelyik héten kétszer is. Az ország minden csücskét bejárta, és mindenhonnan írt. Képeslapokat is küldött. Mikor Dávidka elemista volt, és földrajzból városképeket kellett a füzetbe ragasztania, mindig hozzám jött könyörögni, hogy adjam neki a szép képeslapokat. Lassan-lassan el is hordta őket. De nem volt szívem megtagadni tőle.

PÉTER: Már megint levelet írt a szépségkirálynő! Egy nap alatt két levél. Mondtam az este neki, hogy majd találkozunk szombaton a kiserdőben, de csak írka. Ha anyámék észreveszik, hogy még egy lánynak udvarolok, akármilyen idős vagyok, apám beáztatja a kötelet. Amíg egyetemista vagy, ne nézz a lányokra — mindig ezt hajtogatja.

KASZÁSNÉ: A szerelem levél nélkül olyan, mint a leves só nélkül. Én biz rákényszerítettem a Pistát, hogy hetente írjon, mikor udvarolni kezdett. Hiába nyöszörgött, hogy minek írjon, hisz itt lakik, velem egy városban, nem is olyan túl messzire tőlünk, azt mondtam neki: ha szeretsz, írni fogsz, ha meg nem, akár búcsút is vehetsz tőlem. A levelei a kezemben olyanok, mint a töltött puská. Ha morog valamiért, csak előveszem őket. Nézd, mit írtál valamikor, dörgölöm az orra alá, és mit mondasz most. Hát így tartod be a szavad?

ISKOLAIGAZGATÓ: Én csak a katonaságból írtam a feleségemnek. Mióta iskolaigazgató vagyok, nem írok én senkinek. Csak hivatalos leveleket írok alá, de azokat is háromszor elolvasom. Veszélyes dolog a levél. Ki tudja, kinek a kezébe kerül, s mire használja fel. Mindig akadnak, akik az ember munkahelyére pályáznak. A titkárnő hiába kéri, hogy írásban hagyjam meg neki, hol vagyok, mikor érek be az iskolába, mire utasítom. Azt már nem! Most szeret, áradozik, egyszer csak ellenem fordul, megpróbál fiatalabb igazgatót meg szeretőt szerezni magának. Akkor majd a leveleim tanúk lesznek a mulasztásaimra. Nem írok alá semmit! Főleg nem a halálos ítéletemet!

IBOLYA: Kétszer írtam az „Ismerkedjünk” rovatnak a Magyar Szóba. Kaptam is vagy százötven levelet, egy pasas sokszorosított levelet küldött, tévedésből két darabot tett be a borítékba. Egy teljes hónapig jártam le Újvidékre, hogy különféle cukrászdákban és kocsimákban találkozzam egy megértő szívű, nyílt és becsületes, szerelmet váró, értelmiségi szintű magános lélekkel. Így írtam le a kívánságaimat. Egy se felelt meg a feltételeknek. Olyan pasasokat itthon is találok. Lehet, hogy még egyszer írok az „Ismerkedjünknek”. Mit vesztek velem? Legalább utazok valahova vasárnaponként.

ELSŐ GAZDA: Csak akkor kezdtem leveleket írni, mikor a frontra kerültünk. Nem sokáig írhattam. Őrizd meg a gramofont, írtam a feleségemnek, hallgasd gyakran, és gondold rám. Nem sokat

adhattam szegény asszonynak. Se örömet, se gazdagságot. Az a gramofon és az a néhány levél maradt utánam.

HIRSCH BÁCSI: Én csak üzleti levelekhez értettem. Volt egy pecséttem: Hirsch általános üzlete, ezt írta rajta cifra betűkkel. Ezt minden levélre ráütöttem. Magam készítettem a pecsét rajzát. Szép ébenfa nyelet csináltattam hozzá.

PÉNZTÁROSNO: Az udvarlóm Németországban dolgozik. Kéthetente írunk egymásnak. Egyik vasárnap kapom, a másik vasárnap írom a levelet. Elegem van a levelekből. Június elsejétől kapott munkát a számomra is, ott is vendéglőben dolgozom majd, persze nem a pénztárban, mint itt, a németek nem adják idegen kézbe a pénzüket, csak a konyhán, később esetleg az italokkal. De végre nem levelezünk. Vasárnaponként egész mást fogunk csinálni levélírás helyett.

DAGI: Egyszer itthagytam a körzömet a padban. Másnap reggel egy kis cédula volt mellette: Te kis feledékeny! Ha fiú vagy, válaszd! Irénke. Ezt írta rajta. Persze nekiültem, szünetben nem is játszottam a többiekkel, azt mondtam fáj a fejem. Kétoldalas választ írtam. Azt hiszem, elég szellemesre sikerült. Két viccet is beleszórtam, amit a tornatanártól hallottam. Pár napig leveleztünk, akkor találkát kért tőlem. Ő, a lány kért találkát. Akkor megijedtem. Meglátja, hogy kövér vagyok, és kinevet, akár a többiek. Nem írtam többet. Egy keddi napon még itt voltak néhányan, mikor bejöttem első órára. Délelőttösök voltak, és itt maradtak az osztályban. Tudtam, hogy köztük van az én levelező partnerem is, egyenesen idejöttem a padomhoz, és leültem. Gondoltam, majd megszólít, ha akar. A leveleiből ítélve jólelkű lány lehetett. De csak kuncogtak a tábla előtt. Aztán kimentek, nem szólt egyikük se hozzám.

(Választőzene.)

DÁVID: Kirohantam az utcára, és egyenesen be az asztalosékhoz. De már a kapunál megtorpantam, a levélnek nyoma se volt. Becsuktam magam mögött a kaput, és hazasompolyogtam. Benn a konyhában apámék épp az öreg felháborodását tárgyalták.

APA: Nem bélpoklos az én fiam, hogy távol kelljen tartani tőle a lányokat. És nem is közismert nőcsábász.

ANYA: Ne mérgeledj, akárki fütyült volna, az öreg asztalos azt is leszidta volna.

APA: Dávid nekünk nem akárki. Majd átmegyek, és magyarázatot kérek az öregtől.

ANYA: Veszekedésre semmi szükség.

APA: De most mit mondjak a fiamnak, miért ne beszélgesse a szomszédlánnyal? Mert hülye az öregapja?

ANYA: Nem hülye az. Tudod, mit mesélnek, hogy megszökött tőle a lánya, és hogy szerencsétlen halállal halt meg. Elhagyatva. Bánthatja a lelkiismeret is, meg féltheti az unokáját is, nehogy hasonló sorsra jusson. Nem kell mindjárt lehülyézni az embereket.

APA: A legjobb lesz, ha Dávid elfelejti azt a lányt. Különben kénytelen leszek összeveszni a szomszédal.

DÁVID: Nagyon megbántam, hogy elhamarkodottan a szomszéd udvarba dobtam a levelet. Ha az asztalos találta meg, újabb bajokat zúdítok a fejemre, apámékat is kellemetlen helyzetbe hozom. Ha a segítők vették fel, gúnyolódna majd rajtam, de megmutatják ömlengésemet az öregnek is. S még ha Irma tért vissza érte, még akkor sincs minden rendben. Nála is megláthatja a gyanakvó öreg, vagy ha ráijeszt a lányra, az árulja el magát. Nem tudtam, mit csináljak.

JÓSKA: A feladat világos: még egy levelet kell írnod.

DÁVID: Nem azért kértem tőled tanácsot, hogy ugrass!

JÓSKA: Komolyan beszélek.

DÁVID: A te tanácsodra írtam azt az első levelet is, most gondold ki valamit, húzz ki a csávából.

JÓSKA: A megoldás magától adódik. Még egy levelet írunk, s azt Irma kezébe juttatjuk.

DÁVID: De mit írjak neki?

JÓSKA: Őszintén tárd fel a helyzetet, és még szenvedélyesebb hangon írd meg, hogy semmitől sem riadsz vissza, ha akár meg is ő az öregapja, te nem félsz.

DÁVID: Nehogy ez a levél jusson az öreg kezébe.

JÓSKA: Ne félj, abból, hogy eddig nem lázadozott, nem kiabált, látható, hogy a címzett kezében van a leveled.

DÁVID: Könnyű neked javaslatokat tenned, te az egészszel játszadsz.

JÓSKA: Te kérdeztél, én válaszoltam, mit óhajtasz még?

DÁVID: Jóskától többé nem várhattam segítséget. Meg kellett tanulnom, hogy néha egyedül marad az ember, mert sem a szülei, sem a barátai nem segíthetnek neki. Fecsegett volna ő tovább is, de már nem akartam beszélgetni vele. Egyedül maradtam, szembe kellett néznem a tetteimmel, és döntenem kellett tenni-valóimról. Egész estig leskelődtem az asztalosék udvarába, de nem láttam sem az öregot, sem a lányt. Hol az utcán sétáltam, hol föllopakodtam a padlásra, ami mind nehezebb lett, hisz apám is, anyám is figyelt rám. A kapu előtt sem ácsoroghattam sokáig, ott is megláthattak. Este lecke helyett őszinte levelet írtam a lánynak. Nem az életről és a szerelemről, ahogy Jóska tanácsolta, csak olyasmit, hogy miért nem jön ki néha az udvarra, meg a húszparásról, ami véletlenül a zsebemben maradt, mikor a boltban egyszerre hajoltunk le érte. Ez a húszparás bizonyította, hogy ő is zavarba jött, hisz különben észrevette volna, hogy nem kapta tőlem vissza, nálam maradt. Többször is átírtam a levelet, végül már csak négy mondatból állt, de még mindig elégedetlen voltam, nem tudtam elaludni. Hallottam, hogy a másik szobában beszélgetnek a szüleim.

ANYA: Megöregedtünk. Észre se vettük, és megöregedtünk. A fiunk lányok után szaladgál, füttyög, udvarol. Emlékszel, milyen fiatal és sovány lányka voltam, mikor megismertél?

APA: Én mindig olyannak látlak.

ANYA: Jókedved van? Tréfálsz?

APA: Jókedvem van, de nem tréfálok. Én olyannak látlak. És ne keseregi. Az csak jó, hogy Dávid megnézi a lányokat. Az volna baj,

ha nem nézné őket. Szép, egészséges fiatalember, szép, egészséges unokáink lesznek.

ANYA: Megijedtem, mikor az öreg kiabálni kezdett.

APA: Felejtsd el. Majd megszokja, hogy az unokáját körülfütyögik a fiúk. Ma ez a divat.

ANYA: Pont Dávidnak kellett kezdenie...

APA: Ő van legközelebb. Majd körülnéz még a messzebb lakó lányok közt is. Van ideje, még csak harmadikos gimnazista...

DÁVID: Ők se tudtak elaludni. Az utcán baljós árnyékokat vetettek a fák, a lámpa halvány sárga fénye néha megrezsent. A város a második tavaszi napján nehezebben aludt el, mint az elsőn, a tavasz magával hozta a szokásos tavaszi gondokat is. A szerelem úgy látszik, nemcsak örömet, néha bánatot is okoz. Az álmodók nemcsak boldog, mosolygós álmokat, hanem sötét, komor álmokat is láttak...

ETELKA: Csaba, szerelmem, véres vagy? Nem írtál mostanában sehonnan képeslapot. Tudod, hogy kell majd Dávidkának a földrajzfüzetébe. Írjál még, hallod?

CSABA: Úgy jártam, mint a kedvenc nótám hőse: Ellőtték a jobb karomat, folyik piros vérem... Nem írok több levelet, Etelkám, se neked, se a többi menyasszonyomnak. Majd szerezték ti újabb levélírókat, tudom én!

ETELKA: Gondoltam, hogy valami bajod van, azért nem írsz. Lánynak hagysz, öreglánynak, ahogy majd Dávidka mondja néhány év múlva. Nem sajnálsz? Bután, fölöslegesen múlik el az életem, csak az a pár levél, az a néhány titkos csók, hát érdemes volt élni? Ez az a híres szerelem?

GERGELYNÉ: Összetört a kecskeláb! Mondtam, hogy ne annál a morgungorva, öreg asztalosnál csináltassuk a bútort, minden barátnőm üzletben vette a berendezést, a gyárak sokkal modernebbek, mint a maszekok. Nézd, ripittyára tört, mit szólnak most anyuék meg Ilonkákék? Kinevetnek bennünket. Jaj, hogy épp egy ilyen bumfordi lakatoshoz mentem férjhez, aki a kecskelábú bútort ellensége, jaj, nekem!

KOVÁCSNÉ: Mondja, doktor úr, ugye nem olyan nagy baj, hogy beteg a szívem? Egyesek hatvan-hetven évet is megérnek ezzel a bajjal. Legalább az unokám születését érjem meg, legalább az első születésnapját... Doktor úr, miért nem válaszol? Nem hall? Nem jön ki hang a számon, csak tátogok, a doktor úr néz rám, de nem ért, csak nem halok meg idő előtt, jaj, mondjon valamit, Šovagović úr, kap tőlem még ezer dinárt, ugye válaszol, ne csóválja a fejét, doktor úr, figyelje a számát, a mozgásáról is megért, ne forduljon el tőlem, mi lesz velem?

ESZTER: Nem gondoltam Karcsiról, hogy ilyen konzervatív. Azt mondta, neki mindegy, ki szűz, ki nem szűz, fontos, hogy jó beleváló nő legyen. Most meg hirtelen kijelenti, hogy le se köp, mert mindenkivel leálltam. Kivel álltam én le? Ő volt a harmadik. Az olyan sok? Anyunak meg beharangoztam, hogy férjhez megyek. Mit csináljak, talán az öreg, kopasz történész elvesz, milyen életem lesz mellette, azt hittem, ha férjhez megyek, hű asszony leszek, hát, íme, nem lehet, muszáj tovább ügyeskednem, plety-

kálni fognak megint rólam, egye fene őket, eddig csak hárman voltak, hány férfit csapok még be, és hányan csapnak be engem, nem szabadulok, állandóan újabb csalafintaságra van szükség...

HORDÁR: Jaj, de jó húsu a nagyságos asszony, ha házam lesz, ilyen asszonyt keresek magamnak. És én erős vagyok, sok csomagot elviszek naponta, egykettőre megjárom az utat az állomástól a központig, a piactól a lakótömbökig. Nézze, felemelem ezt a kosarat... Nem bírom! Egy vacak kosarat nem bírok felemelni, mi van benne, tojás? Az nem nehéz, nézze most... Nem bírom! Kiszívta az erőmet, nagyságos asszony, nem elég a harminc dinár, adjon még valamennyit, a lábam se tudom mozdítani, hogy keresek pénzt a házamba, mit csinált velem, nagyságos asszony, olyan, mintha ölmet ittam volna, kiszívta minden erőmet, ne, ne bántson többet, nem akarom...

KISBÍRÓNÉ: Mennyi férfi sétál az utcán, büszkék, erősek, szerelmesek. Hej, gyere ide, fiatalúr! Nem hallja, amit mondok. Nem baj, ezek a bajszosok úgyis túlságosan rátartiak, azt a borotváltat szólítom meg, az biztosan alapos ember, öröm lesz vele heteyegni egyet. Uram, hány óra van? Hé, kedves elvtárs! Te magas, horgas orrú mafla, nem látod, milyen nő hív? Rám nézett. Elfordulsz, nyavalyás? Nem vagyok elég szép neked? Majd akad másík. Ott az a kis tömzsi. Karcsikám, gyere ide! Biztos nem Karcsinak hívják. Gyere, gyere, én hívogatlak, nézd, milyen szép sima lábam van, milyen kerek... Jaj! Mi történt velem? Szőrös és sovány lettem, mióta... Hol a tükör? Beteg vagyok. Hol a tükör?

FERI SZOMSZÉD: Most néznek majd az inasok, mindig én rakom a tetőt, a többiek elfuserálnák. Nem félek én a legmagasabb házra se. A kishegyesi templom tornyát is én javítottam. Még kötelet se kötöttem a derekamra. Úgy járok-kelek a magasban, akár a földön. A többieknek a szeme is reszket, ha néznek, nekem a lábam se rezdül. A tetőn nem szoktam csúszkálni, mondom nekik, és büszkén feszítek, ide nézzetek, így kell csinálni! Jaj, mi ez a síkos? A cserép fölvágta a kezem, ömlik a vér. Most elkapom azt a kiálló gerendát... Minden csúszik, nincs sehol biztos támpont, most zuhanok le, mikor henecegni akartam. Segítség! Zuhannok lefelé, segítség! Feneketlen a mélység alattam, segítség!

(Vásasztőzene.)

DÁVID: Reggel fáradtan és elcsigázottan ébredtem, de a nap újra ragyogott, szép, meleg idő ígérkezett, s elöttem újra lehetőség nyílt, hogy beszéljek Irmával, vagy legalábbis a kezébe csúsztaszam a négy mondatból álló második leveletem. Az első sorsa még mindig aggasztott, de valószínűleg igaza volt Jóska barátomnak, a nagypapa kezébe nem juthatott, mert annak már következményei lettek volna.

ANYA: A lemezjátszót sose használod, jönnek majd a nénéid, és még azt se tudod megmondani nekik, melyik lemez tetszett jobban, hiszen nem hallgattad meg őket!

DÁVID: Anyának igaza volt, az öreglányok ilyen jó időben meg szoktak jelenni, és ha megjelennek, biztos kegyetlenül megkövetelik

a pontos, részletes és dicsérő hangú beszámolót ajándékuk eddigi használatáról. A lemezeket meg kellett hallgatnom. Előhoztam hát az öreg lemezjátszót, korongját zöld plüsstakaró fedte, kapcsolói körül régen lekopott a szürke festék, belsejéből szuszogás-szerű hang hallatszott, mikor felhúztam a rugóját. Egy konyhaszékre tettem az udvaron, s míg az „Ibolyaszál, édes kis ibolyaszál”, vagy valami hasonló dal nyekergett rajta, én a saját és Jóska számtanfűzetébe a gondosan megoldott példákat másoltam. Ricsivel nem lehetett két nap egymás után ujjat húzni. Néha megálltam egy pillanatra, a napba hunyorogtam, s arra gondoltam, nem is rossz ez a régimódi zene, lehet, hogy fölhívja magára Irma figyelmét, s jólesett a gondolat, hogy a huncut barna szemű lány újra rám gondol, míg e nyekergést hallgatja.

(A zene fölerősödik, régi lemez, nyekereg, ahogy Dávid meséli.)

Akárhogy törtem a fejem, nem jutott eszembe újabb közeledési módszer. Vagy a padláson keresztül leskelődhettem, vagy be kellett mennem a titokzatos várat záró zöld rácsos kapun. Éppen befejeztem a számtani házi feladatot, mikor anyám szaladt be az utcáról.

ANYA: A szomszéd vízbe ölte magát!

DÁVID: Mit mondasz?

ANYA: Az éjszaka lement a tóra, és vízbe ölte magát. Ma reggel húzta ki egy halász.

DÁVID: De hát miért?

ANYA: Nem tudom.

DÁVID: És Irma? Hol van Irma?

ANYA: Nem tudom.

DÁVID: Irma!

APA: Hova szalad ez a fiú, mint a bolond? Mióta kamaszodik, nem lehet bírni vele!

ANYA: A szomszéd lányt keresi, mert az öreg vízbe ölte magát.

APA: No, mégis leszállt a tóba? Mondtam én, hogy bolond az öreg. Hallottam a segédektől, hogy azt mesélgette, ő repülni is tud, szállni, mint a madár. Lehet, hogy azt próbálta meg a tó fölött.

ANYA: Ugyan ne beszélj összevissza. Mindenféle pletykát elhiszel. Hallotról nem illik így beszélni. Ki tudja, mi bántotta ilyen nagyon, hogy öngyilkosságra szánta el magát.

DÁVID: Rohantam lélekszakadva a szomszédba. Csak nem az én levelemet találta meg az öreg! Ha felszedte az udvaron, és a lelkére vette az unokájával folytatandó szerelemről, életem fölládozásáról, meg nem is emlékszem már, mikről írt sorokat, ki tudja, milyen következtetést vonhatott le belőlük. És ha feldühödött, vagy úgy érezte, hogy nemcsak a lánya, unokája is becsapja, mit csinálhatott Irmával? Az udvar tele volt emberekkel. Összesereglettek a szomszédok, a községházáról is volt egy bizottság az öreg vagyonát leltárba venni, meg valamiféle rokonok is megjelentek Kuláról, csodálatos gyorsasággal. Mindenkitől azt kérdeztem, merre van Irma, de senki se tudta. Az emberek jóízűen

fecsegtek, álltak a langyos tavaszi napon a széles, kiteglázott udvarban, és élvezték a napot. Az öngyilkosság, az öreg asztalos titokzatos élete volt a nagy téma.

KESZEG: Lám, én szívbeteg vagyok, nekem viciumom van, maga az orvos, a jőnevű szívspecialista, doktor Šovagović is elismeri, hogy nem könnyű betegség, és egy percig se gondolkodtam öngyilkosságon. Meg se fordult a fejemben. Az ember küzdjön az élettel, amíg lehet.

KESZEGNÉ: A kis ujjadat is alig mozdítod, persze, hogy nem akarsz öngyilkosságot elkövetni.

KESZEG: A doktor tanácsára kell a nehéz munkától tartóztatnom magam.

KESZEGNÉ: Tartóztatnod? Az se jut eszedbe soha, akár az öngyilkosság.

DÁVID: Hol van Irma? Látták?

KESZEG: Elvitték a rendőrségre kihallgatásra. Még nem tisztázódott, nem történt-e gyilkosság.

KESZEGNÉ: Miket beszélsz! A lányt átvitték a kulai leányinternátusba. Ott lakik ideiglenesen, amíg itt elmúlik a nagy cécó.

KATI NÉNI: Már miért vitték volna olyan messzire? Itt van a szomszédban a kisbíróéknál. Jól megtalálták, ki nevelje. Majd a kisbíróné maga mellé veszi segédnek.

DÁVID: De hisz ott áll a kapunál a kisbíró! Odaszaladok. Jó napot kívánok, igaz, hogy maguknál van az asztalos unokája, Irma?

KISBÍRÓ: Ugyan ki találta ki ezt a marhaságot? Így is tele van a ház. A feleségem két lakót is felvett, már lassan kiszorítanak a lakók a házból, hova tennénk azt a lányt?

DÁVID: De hát hol lehet?

KISBÍRÓ: Én azt hallottam, hogy fölfedezte, nem is ennek az öregnek az unokája, és az éjjel megszökött. Csak a neve volt hasonló, mint az öregé. Az meg annyira a szívére vette az állítólagos unoka távozását, hogy bánatába a tóba ugrott. Senki se tudja, hol a lány.

DÁVID: Senki se tudja? Hát a rokonai? Kik a rokonai?

KISBÍRÓ: Benn veszekszenek a műhelyben a segédekkel, hogy melyik szerszám volt az öregé, és melyik a segédek személyes tulajdona.

KARCSI SEGÉD: Bizonyítani tudom, hogy az a fűrészkészlet az enyém.

ROKON: Ugyan mivel tudja bizonyítani?

KARCSI SEGÉD: Még a számla is megvan otthon, de ha el is kallódott volna, tanúkkal bizonyítom, hogy én vásároltam.

ROKON: De az öreg pénzén.

KARCSI SEGÉD: Az öreg nem adott más kezébe pénzt. Nekünk még előleget se volt szabad elfogadnunk a felektől. Ha nem volt itthon, nem vállalhattunk el ajánlatot. Nem bízott az senkiben.

ROKON: Úgy látom, volt oka rá.

DÁVID: Ne haragudjanak, hogy közbevágnék, hol van Irma? Maga biztos tudja, hol van.

ROKON: Semmi közöm ahhoz a felfuvalkodott kis békához.

DÁVID: De hol van?

ROKON: Szerencséjére nem tudom. Ha tudnám, gyámság alá helyeztetném.

DÁVID: De hát valaki csak tudja, hogy hova lett!

ROKON: Nem érdekel, érdeklődjön a rendőrségen. Ők kutatnak az eltűnt személyek után.

DÁVID: Valóban van itt rendőr az udvaron... Megkeresem.

JÓSKA: Nem hoztad a házi feladatodat. Második órája van Ricsinek.

DÁVID: Ott van a táskámban. Vedd ki.

JÓSKA: Kiszöktem első óráról, még mindig jobb egy igazolatlan, mint a pótvizsga Ricsinél. Jól megoldottad a feladatokat?

DÁVID: Hagyjál most. Jók a feladatok, viheted.

JÓSKA: Csodálkoztam, hogy nem jöttél. Állati zúr van itt, mi? Ha nem volna olyan fontos, hogy javítsam a matekot, maradnék én is egy kicsit. De mennem kell.

DÁVID: Hagyjál.

JÓSKA: Ha tudtuk volna, mi lesz itt, mikor írtuk a levelet, biztos inunkba száll a bátorságunk.

DÁVID: Ne emlegesd!

JÓSKA: Izgulsz, ugye? Klassz volna maradni, de akkor évre bukok. Majd közlöm Ricsivel, hogy rád itt nagy szükség van. Szevasz!

DÁVID: Mondja, kérem, nem tudja, hogy hol van a házbeli lány, az Irma?

RENDŐR: Miért pont engem kérdezel, még csak egy órája posztolok itt.

DÁVID: Gondoltam, ha senki se tudja, a rendőrség biztos tudja.

RENDŐR: Biztosan valamelyik rokon gyámolítja.

DÁVID: Azok azt mondják, hogy a rendőrség.

RENDŐR: Mindig a rendőrségre kennek mindent.

DÁVID: Mit lehet ebben az esetben a rendőrségre kenni?

RENDŐR: Azt én nem tudhatom, de amint a rendőrséget emlegetik, svindli van a dologban.

DÁVID: Nem találom a lányt.

RENDŐR: Innen mindent ellopnak. Büntetést fogok kapni. Ez az egész utca tolvajokból áll. Hé, hova viszi azt a széket?

KESZEG: Ez az enyém, csak javításon volt.

RENDŐR: Azonnal tegye le. Majd a bíróságon bizonyítsa be, hogy a magáé volt.

KESZEG: Mi közöm a bírósághoz? Tán tudom, melyik az én székem?

RENDŐR: Teszi le rögtön! Minden vagyontárgy tulajdonjogát bizonyítani kell.

DÁVID: Már csak abban reménykedtem, hogy a temetésen megjelenik Irma is. De még a rokonok se jöttek el. A hivatalból megjelentek meg mi szomszédok temettük el. Délután erősen sütött a nap, és én újra az udvarunkon ültem egy öreg konyhaszéken, meztelen felsőtesttel, miközben a városban tovább folyt az élet, a levegőben izgatott verébcapatok röpködtek látszólag céltalanul, a sűrű vetélytársak időnként fülsértő csiripeléssel csaptak össze, s a szerelmespárok összebújva indultak el a csatornaparti kiserdő felé. A csendet alig törte meg valamilyen zaj, csupa érdektelen esemény kísérője: szorgalmas tyúkocskák károlása, s a napon heverő kutyák idegen lépteiket kísérő lusta ugatása. Kinn ültem az udvaron, és sírtam. Harmadikos gimnazista voltam, s elvesztettem az első nőt, akibe beleszerettem. A hátam mögött nyikor-

gott a kapu, s tudtam, hogy kíváncsi nagynénéim állítottak be. Gyorsan felhúztam az ósdi gramofon tekerőjét, és sercegve indult meg a tű a lemezen.

(Egy régi dal: Lesz még az enyém...)

ETELKA: Látod, hogy szereti a jó öreg jószágot?

ILON: Vehettünk volna új lemezeket is neki.

ETELKA: Csak ismerje meg a régieket is. Azok az igaziak.

DÁVID: Tizenhat éves múltam akkor, s csak három napig láthattam a lányt, akire aztán évekig visszagondoltam. Megtréfált az a hirtelenül beköszöntő tavasz nagyon. Azóta is sokszor eszemben jár. Hátha mégis a Jóskával közösen fogalmazott levelünk volt a baj okozója. Nyugtatgatom magam, hogy olyasmért is bánt a lelkiismeret, amiért nem kellene, de ahányszor elmegyek a szomszéd ház előtt, nem tehetek róla, eszembe jut. Különben a házat újra asztalos vette meg, de nem bútorokat, méhkaptárakat készít. Csöppet sem érdemes bekukucskálni a műhely ablakán. Minden sarokban egyforma kockaszerű ládák állnak, nem is tudtam, hogy ennyi méh van a világon.

(Fölerősödik a zene.)

költők és versek

brasnyó istván versei

NAPRAFORGÓK

A szalmabálák közt szél
támad estefelé,
mely a madarak röptét
már rövidre fogja.
Messziről kiáltozás hallatszik,
de az üres tarlókon
nincs senki —
a napraforgók bezárult virágai
aranyló szirmaikkal lassan
a sötétség felé fordulnak.

HÖSÉG

A kerítés árnyékában megnyírt birkák
lihegnek
és a légydongásban minden elalszik,
az utakon egyszerre felporzik a délibáb;
és a szobában,
a naptól elfedett ablakok mögött
a tükör hideg lapja,
mely előtt a nagylány fésülködik,
megkettőzi a vázába állított
liliomok illatát.

LÁMPAGYÚJTÁSKOR

A szikrázó sötétben gyufafejek lobbannak,
s az üveg alatt hirtelen
felnövő láng
befutja az asszony arcát, —

az üres ablaktáblák
beleolvadnak a közeli éjszakába,
melynek függőnye kívülről
elsötétíti a házat,
és az ajtó előtt a küszöbön
elhallgatnak a neszező kutyák.

A HALOTT TÖLTÉNY

Emlékeztetőül
a nagy háborúra
nádtetős házakban
az ablakpárkányon
öregasszonyok varrodobozában
zölden a rozsdától
egy fegyvertöltény lapul,
melynek puskája
elkallódott a csatatereken,
akárcsak az,
aki még mit sem sejtve
az utolsó éjszakán
lekapcsolta deréksziját
és a nyirkos sarokba dobta,
koszorúval övezett
esküvői képe alá.

HÁZ

Az ablakon keresztül olykor
belátni a házba,
amikor a szél
hosszúra nyújtja a függőnyt,
látni a terített asztalt
a hófehér tányérokkal,
a poharakban
kiszedve áll a barackbefőtt,
és akkora a csönd,
mintha a sápadt falak
megrepedni készülnének,
mintha minden
egyetlen percig tartó
tünemény lenne.

OLYKOR TRAGÉDIÁK

Olykor tragédiák híre
tartóztatja fel
útján az embert;
leteszi terhét,
egy pillanatra megpihen —
körös-körül növények zöldje,
fák magasodnak,
felhők lengenek el,

ő pedig a pergő szárnyú
madarak
vonalrepülése alatt
ültében
két kezével kulcsolja át
a semmi előtt remegő térdét.

CSILLAGOK NYUGALMA

A sötétben
emberek állnak házuk
időn kívüli ajtajában,
a magas csillagokat
veszik szemügyre
a kazlak és a fák felett,
melyek alatt lassan
tovafordul a világ —
nyugalmukat mi sem
zavarja azután,
ha a minden este menetrendszerűen
átrepülő postagép fényjelei
elhálnak
az ég meredeken lezuhanó alján.

ÜRES HÁLO

Üres hálójával
ballag haza az orvhalász
szénakupacok, fűkupacok mellett,
rátaposva a friss fekete
vakondtúrásokra;
az üres mezőkön
magasra nőtt gyomok szárai közt
szürke madarak lapulnak
rejtett fészkeiken
fejüket pettyes
szárnyuk alá dugva —
és a falu felett messze
a malom halott vitorlájája
forog, forog át
a holdfényből és porból szőtt
éjszakákon.

A BOKROK

A lakatlan házon
bezárva a zöld zsalugáterok,
a mohalepte tetőn
keresztülbukik az árnyék,
s a mennyezeten
a tükrök üres visszfénye
arrább és arrább csúszik
estefelé,

míg a vadrózsa bokrai alatt
csöndben lapulnak
az éjszaka felejthetetlen
zajai.

OKTOBER, ESTE

A holdfény vetette árnyak,
amint kiülnek a hideg fehér
falra,
valaki átmegy az udvaron,
léptei megcsörgetik
az avart,
érezni kesernyés
cigaretájára füstjét;
és a puszta földeken
nemsokára látni lehet
a halvány tüzeket,
amiket a szél alatt gyújtogat.

GYORSVONAT

A havas tetők felett
megáll a nap,
a távoli tornyon
az óra számlapja
belevész a levegőbe;
a fiú a megtett hosszú út
után
fagyos lábbal
sietősen kanyarodik fel
a szélárnyékban
a vasút töltésére,
és nemsokára
emlékei nélkül fog
továbbutazni
a táviródrótok között fennakadó
sötétségben.

TATÁR GYŰRŰ

Az Omszkaja Pravda
egy régi számának sarkába
csavarva,
melyet az idő
úgyszólván porrá őrölt,
sárgán csillan
a kapcsos tatár gyűrű;
emberek adják kézzől
kézre,
forgatják, mérlegelik,
hitetlenkedve csettintenek
nyelvükkel,

akárcsak az a néhány
szürke lovas katona,
amikor egy csipetnyi dohányért
még 18-ban, sűrű hóesésben,
ugyanígy adta nevetgélve
tovább
valakinek.

VAD TESTEK

Ketten állnak
a széles alkonyat előtt,
a messzeséget figyelik,
lábuknál apró virágok kéklenek;
üres gondolataikkal bíbelődnek,
nem gondolnak egymásra,
vad testek melegére —
a föld szúrós torzsain
árnyékuk egybemosódik:
ezerszer ment le így a nap,
míg a széltől megvadulva
láncát csörgette a jószág,
s a vörösre festett ajtó
széna sötét illatát
ontotta a homályból.

METSZŐ SZÉL

Hajnalban elvezetik
jászlától a lovat,
s ahogy kibújik
az ajtó szűk nyílásán,
idegenek kezére adják —
a gyerekek messziről nézik,
csüdjének hosszú pamacsait
figyelik;
és csak sokára hallani majd
kétségbeesett nyihogását,
amint vörös sörényét lobogtatja
a metsző szélben,
mintha csak ölnék.

EGYENES BESZÉD

Zord reggelek hidegétől
megpattan a vas,
lakatlan házakban
mindent beszó a nyirkosság,
fénymázás edények oldalán
felragyog éjszaka
a sarkcsillag,
ahol nincs titok, ahol

az egyenes beszéd
lassanként ráterelődik
a felidézhetetlenül
egyszerű dolgokra.

A FÖLDEKEN

Tágas szobákban
testek melege fészkel,
a délutáni nap
fénycsíkjait forgatja
a kék színű bútorokon
és a lámpaernyő lángoló
búráján;
kinn a földeken
elúszik a hosszú fehér ökörnyal
az ég éles kéksége alatt,
és fennakad az asszony árnyékán,
aki botladozva lépked
elmetszett száruk kotui közt.

A SZÉL HANGJA

A sötét házakban
megáll a huzat,
a csurgásban
edények kolompolása,
törött csigaházak recsegnek;
az ajtóban egy virág alszik —
sáros lábbal fut át
az utcán
varjúk káromlásától hajtva
a gyereksereg,
és a sövény megett hajladozó
ázott cserjéken
és a temető fekete keresztjein
vacogva törik meg
a szél hangja.

A TANÍTÓ

— R — r,
Rozi vár. —
Mire vár? —
A vonatra vár. —
hallgatja a tanító
birsalmafa pálcával
a kezében
a szélesre tárt ablak előtt;
senki sem tudja még,
hogy Ausztráliában fog
meghalni —

az országzászló talapzata
fénylik az esőben,
és a gyerekek ázott ruháinak
keserű szaga,
amit az őszi szobákban
szívtak magukba,
mindent betölt.

A HEGEDŰ

Valaki játszani szeretne
a megbarnult fájú
öreg hegedűn,
tenyerével letörli róla
a port, végigsimítja,
ujjai végigsiklanak a fa
lekopott peremén,
mely nagy utak tanúja;
a kék alkonyatban
úgy visszhangzik benne
a kopogtatás,
akár egy gyászbeszéd.

SZÉNA TEHENEKNEK

Amikor a melegben
patogni kezdenek a szöcskék,
a vadnövényekkel teli
keserű illatú és szúrós
szénát
kocsira rakják,
amint a harmat elperreg;
a lovak nehézkes árnya
a földön feketéllik
és a madarak visszaülnek
elhagyott fészkeikre.

LOVAK FEJE

A sötét házban
minden a helyén van,
a két idegen
megpróbál elaludni.
Az ablak előtt
árnyak suhognak,
mákszirom perreg
a langyos földre —
a lovak feje szimatol,
horkant,
míg a mozdulatlan éjszaka
megszüli szörnyeit.

A PÚPOS LÁNY

Mindenki elment —
üresek a szobák és az udvar,
a gyerekek nem vágják fel
többé
megvasalt cipősarkukkal
a ház földjét.
Most már késő van
kisimítani utánuk
a lehempergett ágyat,
felszedni a szalmaszálakat,
amiket a ruhájukon
behurcoltak. —
Késő van minderre,
látja a púpos, pártában maradt
lány,
míg kis lábasában a tűzön
ebédjét kavargatja.

SZITKOZÓDÁS

A téli hajnalban
világít a lélek —
gondolja a kisfiú,
míg a kék szárnyú madarakat
nézi, melyek
némán hintáznak a ködben.
A fázós tehenet itatni
vezetik,
az égen lánccsörtögés villan,
valaki előjön a homályból,
amikor a barmok
kihűlt almukban fészkelődnek,
és tenyerébe fújva
hangosan szitkozódik.

NYUGAT

A vasaló pattogva melegszik,
a zsúfolt konyhában
valakinek az emlékét
idézik,
ragyogva bukik le
a kertekben a nap
óriási korongja,
és hátul, az elszürkült
mezőkön
csenevész szárok közt
kaparász az esti szél,
s hideg porát
a küszöbök elé hordja.

SÓHAJTOZÁS

A zöld asztalterfő
kifakult sarkaival,
valamikori lakomák
sötétlő pecsétjével
és egy tintafolttal
a besötétített szobában
sóhajtasoktól lebben,
amikor valaki bekémsel
az ajtó függőnye felett,
nézi a megfonyadt alvó arcot,
majd zömök testét meghajtva kibotorkál,
megáll a forró napsütésben
a fehér fal előtt,
melyen fecskék árnyéka suhan,
és tövében elnyúlva sütkéreznek
a csupasz hasú kutyák.

A TRAKTOROS HALÁLA

Sok telet végigült
vicsorgó hidegben
a jeges vason —
28 évesen
csontvelőrák végzett vele.
Helye mégsem maradt
betöltetlen: azután
más hajtotta a gépet,
amit két évre rá
eladtak ócskavasnak.
De feketébb és simább földet,
mint az ott, Dreja alatt,
álmában sem láthat ember:
legyen hát jeltelen sírja
a végeleáthatatlan, haragoszöld
répatábla
s a búza, a búza,
amint mindhiába hajladozik
az alkonyati szélben.

üdvözlégy szomorúságom

FELICIA MARINA MUNTEANU

CSAK MÉG ENNYIT

ha még egyszer útra kelni
még egyszer tudnék veled
ha még egyszer tudnám
még egyszer utam feléd lelni
tárom széjjel
önfeledten két kezem
ó mily gyenge
vézna ujjak szorítása
folyónak
szilaj folyónak két partja
kéri így az árt
mint édes falat
fogad fehérjében halált lelve
mint kicsiny madárka
fény alatt
szárnya lankad neked hozza
mint alga lenn a mélyben
csak ha nézed
ha tekinteted érzi akkor élhet
tárom önfeledten
két kezem széjjel
csöndesen csak
ennyit mondjál
ezt súgd fülembé: megjöttem
hát így
kedves ma így szeress

NE KÉRDEZZ

ne kérdezz
éveim fel sosem róttam
ha árnyam látnád

levél-halálkor felbukkanni
ne várd
ajkam neved lázban rebegni nem
soha nem fogja
ne kérdezd
honnan merről utam
ne bánts ne vedd nyugalmam
ha majd
az elmúlás aranyát
érzem
csörgedezni rideg ereimben
ne próbálj
gondolatok sorába lépni
el engem úgysem érhetsz
soha
soha kérdést fel ne tégy
ha markodban
a remény
ha érzed felcsillanó fonalát
s el
nem
röpítenéd

HOVÁ MÁR UJJAD EL NEM ÉR

ne engedd ne add tiéd
a forró dél ott
a két nyár közt
mily magasra tör lombjuk
a megbántam kedves
meg
minden mögött
dacol a kicsiny részek összetartozása
hidd nem én vagyok
bennem a szorongást ne keresd
és csak néha
néha kell
felriasztott álmainkat
öltöztetni gyermek-dünyögésbe
ott tévelyeg talán
útkövek porában
ott a zöld illatában
miben a szép már akkor
rég megért

NEKED MONDOM

kemény kőfal egyre nő
hegy torlódik csillan
ott fehérlik jég sapkája
hegy
forró lehetünk közé
roppan hallom roppan a híd
el többé
ó miért nem érhetlek

hová lesz a fű zöldje
szorításod
messzi éjben

szűz-madárka röpjél
röpjél messze innen
vissza ne nézz
jég öleli hegyek hátát
szűz-madárka felejts
feledd hó csillogását
éj sötétje bújik lenn alatta
szűz-madárka röpjél
röpjél messzi tájra
hol fűzek könnye
nem hullik folyó-árba

ÜDVÖZLÉGY SZOMORÚSÁGOM

merítem magamba a csobbanást
csobbanásban élő fájdalmat
messzi öblök suttogását
hallom kacajod
másként
nem lehet hallanom kell
lentről onnan
a forró messzeségből érzem
szorít ölelésed
hiába a dac éreznem kell
sivatagok hunyorításában
kicsiny kölkét
leány-anya hordja így
bennem élsz tudom
csak el ne
erre kérlek
el már soha ne hagyj
a tegnap mámorában
tudom szomorúságom
hozzám csakis hozzám jöttél
köntösöd hagytad mégis
a feledést csupán
láttam ajkad szóra biggyedt
láttam
figyelt szép két szemed
aztán szemed csuktad
szád szót nem szólt
úgy mentél tőlem
te is elhagytál
talán mindörökre el

Bálint Béla fordításai

dadogások

HOLTI MÁRIA

Miért jöttél utánam?
Miért nem hagytál a többiekkel?
Olyan jó itt lenn
már érzem: rothad alattam a föld
már egészen megszoktam nélküled itt
kezem se kapdos már minduntalan a levegőbe
hogy képzelt testedet simogassa
képzelt csókra már szám se alakul
Már egészen megszoktam nélküled itt, Orpheuszom
A levélírásról is leszoktam, lásd
(Zeusz egyre rossz címeket ad)
és képzeletben visszajön a postám
a végtelen levelek

Lásd, Orpheuszom, én már nem is énekelek
Itt túl sok a kín ahhoz
és annyi szörnyűséget látok itt naponta
hogy azt is visszagyömöszölném
ha lehetne, magamba
akit bennem csókoltál világra egy éjjel

Jaj, Orpheuszom, annyi a pletyka itt
annyi a rontás
annyit beszélnek rólad errefelé
hogy már szóba se állok senkivel itt
csak kuporgok magamban, ha alkalmam adódik
két kín között parányi szünet
pedig a Mezőkre is bemehetnék
ott a helyem a Monda szerint is —
De ha elviszel innen, ne feledd a tilalmat
meghalok én, ha látják, hogy
észreveszel
Csak gubbasztok magamban

naptártalanul
pedig, hidd el, fordul az évünk
egy éve ilyenkor síkáltam a hátad
a fadézsza előtt

Te, Orpheuszom, tudsz-e nyugodtan aludni?
Mondd, csillagtakarónkat
ki mossa utánam?
Kivasalják lepedődet
ahogyan szereted
ahogyan tőlem azt szoktad?
Főznek-e könnyű ételeket?
Ki nyomja a hátad
ha kínoz a köszvény?
És tiszta-e házad, a teraszok is?

Látod, Orpheuszom
milyen bolondos dolgokat mondok és
vigyázok, ne remegjen a hangom
orrom se fűjjam, mint zokogások előtt —
itt, kívül Tartaroszon
Tudom, előttem se szeretted, ha
sírtak az asszonyaid —
mind kinevetted
Látod, nem sírok én se
pedig itt lenn annyi a sírás és
a panasz
hogy elbújnék, ha lehetne
ne halljam a kint
— mindegy, mi alá, mi mögé —
én elbújnék, ha lehetne
de mondták, figyeltet
nagy Zeusz isten
három spiclije rajtam
fondorságuk naponta kiállom
Közülük egyik a róka
mindük közt legeszesebb
ha pernyét kap a szőre
magától újránöveszti
Aztán itt van egy holló
itt van egy béka
folyton kérdezget
lépre hogy csalna
de én tartom a számat
nem fecsegek
nem szólok, hogy
enni se, inni se adnak
hogy csak a testemet látják
mert holtan is nálad vagyok
ha még a dolgod után
hogy másokat énekre taníts
Még rólad is pletykált a holló
mondják, belesültél egy dalba
itt fönn a hegyen
mit betanítani a szikláknak akartál
hogy a füvek mind kinevettek
nevetéstől görbére hajoltak a fák

(ezt azért már nem hiszem el)
merő rosszindulat már minden errefelé
— ha kérem, oda már nem adják
italom

Jaj, Orpheuszom, én már bánom, hogy akkor
hajlottam a szódra
elhittem: énekelni akarsz csak
és mentem utánad; hagytam
hogy csukjad az ajtód
mikor ágyazni kezdél
csak akkor gyanakodtam
hogy más dolog is járhat fejedben
hogy leénekeled a rongyaimat
de többre igazán nem gyanakodtam
Elzavar, félttem anyámat
hallottam ilyesmit odafönn eleget
hogy elmondja apámnak
tudod, ő milyen szigorú

Jaj, Orpheuszom, már bánom, hogy akkor
dalodra aléltam
s azután csak a bőröm égett
nem segített semmi olaj
hiába kentem
mindenki látta arcomon azt —
mondtad, csak hagyjam nyugodtan
ne törődjek semmivel én
te is úgy voltál legelőször
csak hát kisfiú voltál —
anyádra az ének se hatott

Lásd, Orpheuszom, mennyi bolondság
tolult fel a számra
úgy fecsegek
hogy már engem is untat
inkább nyelném le a nyelvem
vagy a mellem vágnám le szívesebben
semmint untassalak téged
még ideleln is

De, Orpheuszom, ha mégis
ha talán meggondolod a dolgot
és kiszabadítasz engemet innen
— énekelj gyorsan, valami könnyűt, kifelé —
és ha hagyod, hogy
sebemet csak én nyalogassam
és addig se zaklatsz, míg a
folyón átevezünk
áldani foglak, Orpheusz, téged
híredet versbe is költöm

Kérded, Orpheuszom, a
pletykákön kívül
történt-e valami
hogy múltak az éjek?
szőrös melledre hányszor

omoltam képzeletemben?
Jaj, hidd el, csak
a második év volt a legnehezebb
az elsőt átvészelttem valahogy
Csak az itteni kínok
ezek a fõnn soha nem látott alakok
szõrnyetegen szép számmal
tollasan-pikkelyesen
zöldnek se zöldek
kéknek se kékek
— rettenetes!
agyaruk-ágyékuk
egybeszabott
szemidegük az emésztõrendszer
vérük, a kásás, edénytelenül foly
kivül a bõrõn
Folyton futottam elõlük
bújtam, ahogy tudtam
felkúsztam a fára
ott vártam, hogy nõjön még magasabbra
magával emeljen, ahogy nõvekedne
De beindáztak a bronzlevelek
és könnyen észrevehettem
erükben méreg a nyirkuk
termésük hétszeres méreg, zsályaszínû
Aztán, Orpheuszom, otthagytam a fát
leereszkedtem lopakodva
odakúsztam a vízhez
fekete tükrén én
hétszer éltem át a halált
Rendre levettem tövis szõtteseim
és elaludtam a parton
Álomtalanul múlt az az éjjel
csak reggel láttam õsz hajamat
barnából kifehérvült
Dárdás halak közt
hétszer merültem be
hétszer fekete vízbe
és lett a hajam éjfelete
amilyennek most is látod, Orpheuszom

Aztán jöttek a kínok
Egy sárkány kérdezett folyton
és nekem vallanom kellett
Mind olyan dolgok voltak azok
melyeket az ész odafõnn ha dadog
formátlan szókkal
a boldogság egyetlen pillanatában
a lélek tájainak

Képzeld, Orpheuszom, mit
gyõtrõdtem akkor
Inkább haltam volna hétszer a tûzbe
vagy vállaltam volna bármi halált
semmint hogy valljak
a dadogás tájairól emberi szóval
ideleenn

négy vers

FÜLÖP GÁBOR

CSIPKERÓZSIKA

csipkerózsika örök hó alatt
alussza örök álmát
fölötte szél fúj
álmában riadt távoli pálmák
szívében orsó-tüske
nincs királyfi lerombolni mesevár-falat
nincs lángot köpni havat-olvasztó-táltos
tükkörbe nézne
álmom-halált rajzolni ezüstbe
illesztené egybe a sok tükkör-szilánkot
csipkerózsika hó alatt
szemében jég őriz örök álmat

EGYENSÜLY

a mámor rohanása ellen
küzdesz lomha lassúsággal
megpróbálsz fehérnek álcázni a feketét
antonioni ellenritmus-tánccal
a szóáradatok ellen
Tömondatok.
Jelzők nélkül.
Központoszással.

RÉS

Szemedben a felhők,
mint az ikonokon.
Két ujjad széttárod az ég felé,
közülük lepergett a kék.

Melletted vonulnak a folyók,
halántékodon szunnyadnak mesék.
Borcsepp csorog az üvegen,
szádban feketekávé.
A csilláron celofánba csomagolt dallamok.
Vörös rózsaszírom-hegyen
megtörnek-e a hullám-habok?

METAFIZIKUS VERS

óriási csillag-szobában
kifeszített úr szélén
meztelen test lebeg
széttárt végtagokkal
bőréből szög csorog szór helyett
szél fúj faltól falig
mennyezet és padló között
halk zene szól
hangja csontnak-ütközött

elfújtam a gyertyát
mindkettőt
a homályban csörrenve ledőltek
a szépen elrendezett üveg-tárgyak
és szilánkjaik belefúródtak a testbe
a két füstcsík
pontot metszett a térbe
ott keresd

a holnap fiai

DUŠAN VASILJEV

Jövünk már, ifjan,
rabok serege vár ránk,
az anyatej még érzik rajtunk,
s már a sírunkat ássák,
de mi jövünk,
és a rabok serege vár ránk!

Tegnap ők voltak erősebbek,
ma már gyászt öltenek és sírnak,
holnapra eltörpülnek,
csöpp a tengerben,
sötétség-irmag;

mert holnap
új hajnal virrad
s a vörös rózsák kibomolnak.
És aztán kacagunk,
a könnyek árka szikkad,
holnap, holnap a mi hajnalunk virrad,
mert bennünk fiaira ismer a Holnap.

Igyunk, daloljunk! örömet pazaroljunk;
a százados seb többé sose sajoghat:
tegnap még a Kín s a Hit rossz árvái voltunk —
de ma fiaira ismert bennünk a Holnap.

És holnap
új hajnal virrad,
a vörös rózsák pompásan kibomolnak.
Kacagunk, nagyon és sokáig,
a könnyek árka már meg se látszik,
mert ez a mi hajnalunk, ami virrad,
mert fiaira ismert bennünk a Holnap!

Ács Károly fordítása

a szép keresése

a háború után

Dušan Vasiljev halálának 50. évfordulójára

DRAŠKO REĐEP

Alapszínünk a szürke.
D. Vasiljev: Prológus

Ha Dušan Vasiljev életrajza fölé hajlunk, modern költészetünk e tragikus sorsú fiataljának Kikindán indult és itt is véget ért életútja fölé, a nem egészen negyed évszázadig tartó létezés és írás, küzdés és betegség, tengődés és haldoklás, a tüdővész lázában való lobogás fölé, — akkor jellegzetesen és visszavonhatatlanul egy sebzett ember drámai fájdalmas lírájának benyomását visszük magunkkal. Mert csak így lehet lázas, magános leveleket írni és küldözgetni a sivár bánati éjszakában, vagy „hajnalban, kakas szóra várni” (R. Konstantinović), így lehet megmagyarázni azt a felindult és átforrósodott életet, amelyben több volt a megbocsátás, mint az öröm, a kedves emlék, így lehetett csak naponta lesni a postást a messzi nagyvilágból érkező hírekkel, ahol az ő verseinek is megvolt a visszhangjuk, így lehetett álmodozni a sír szélén, mintegy a tudat túlsó partjáról. Azt, amit ez a költő tett, heves, szónoki lelkesedéssel tette, de egyúttal annak az embernek a nem mindennapi gesztusával is, aki a halállal barátkozik. Ahogy Antun Branko Šimić, úgy Dušan Vasiljev is a megismerés sivárságáról énekelt, egy fiatalember útjelző nélküli barangolásáról, melyben még eszménykép sem volt, mivel: *Az ember eltévedt, s szent dolgait a tűz felfalta.* És ahogy Tin Ujević is a híres *Fisharmonikában*, Vasiljev az emlékek és ábrándok feletti átkos kerengésben ismerte meg a vereségnek keserűségét és a szürke, semmitmondó élményekben a földhözragadtságot, amit egyértelműen meg is fogalmaz, amikor azt mondja: *Mi azt hittük, előre megyünk, de minden lépésünk visszakozás.*

Kikinda és Temesvár, Zombolya és Csenej, Kovin és ismét Kikinda az az állomáshely, ahova Dušan Vasiljev bánási vicimálisa elkanyarog, egy ember erőteljes halálhörgésével maga előtt, egy olyan ember feledhetetlen hörgésével, aki pusztának találja az életet, rajtaütésszerűen és rablómódra kifosztottnak. A vele egyívásúakról írva, szerencsétlen társait szólongatva, a szürke deszkabódék világát festegetve, melyek fölött kínos tespedéssel kel fel a hajnal, Dušan Vasiljev az egész benne

tomboló indulatot, haragot egyetlen himnuszként, egyetlen mementóként a *Háború utáni ének*ben öntötte ki. Egyetlen himnuszban, a nagy európai éjszakában, amely a Bánság földjén lidércként döntött mindent a porba.

És éppen ez a nagy, bizonytalan, hegekkel és kataklizmákkal teli kategória, a *háború után*, úgy jelenik meg e beteg költőnél, mint egy autentikus napló a pusztításról, pusztulásról és a halálról. *A szögesdrótoktól a szemhatárunk is szürke, az ég is szürke, a lélek is szürke, s közben halál, tifusz, nyavalyatörés kapkodja áldozatait.* A háború e gyógyíthatatlan sebére és élményére szűkítve le a láthatárt, Vasiljev a modern szerb lírában a halál és a búcsúzás hírnökeként dübörgött fel, s egyúttal a tiszta, szenvedő ember fedhetetlen nihilizmusával is.

Mindent eltaszítva magától, tüdővészének forró leheletével tagadva a *buja bűnöknek zavaros fertőjét*, Vasiljev undorodva sorolta fel e konvencionális tapasztalat tárgyait, rövid, lélegzetnyi szünetközökkel azoknak, akik búcsúzni készülődnek, vagy akik már elmentek. A vallomás állandó szenvedélyében, szépítgetés nélkül, sőt a versstruktúra iránti teljes gondatlansággal, Vasiljev a Tüzet is nagybetűvel írta, mint költészete megannyi lényeges szavát, vagyis patetikusan, fennköltén, nagy kezdőbetűvel.

És mivel nem hitt a *háború utáni ének* vidámságában, nem hitt abban, hogy mindaz után, amit a háborús öldöklés nagy békétlensége- és szürkeségeként élt át, még vidáman is lehet énekelni, Vasiljev azokon a cseneji, kikindai, zsombolyai, kovini, temesvári éjszakákon izzó szenvedéllyel a meztelen életet és életünket szólongatta, úgy becézgetve azt, mint a búcsúzó, a tőle távolodó.

A megsárgult lapok és emlékek messzeségéből így merül fel e fiatalember alakja is, aki az embernek és az őt nemző szülőanyjának is olyan szavakat mondott, mint később Krleža a saját lírájában, a *bitófák alatt*. És valóban, *bitófák alatt*, átkos lázainak tüzében, a perifériára szorulva és dacolva az áramlatokkal, ez a lírikus egy fájdalmas torzóban, meggyőzően örökítette meg a modern ember álmának és halálának látomását. Prológus volt ez nemcsak egy korszak költői antológiájához, hanem ahhoz is, hogy miként értelmezte ő a büszkeséget és a nyomorúságot, elesettséget.

E költő életrajzíró, egyik írásának címét — *Élet Csenejen* — felhasználva, gunyorosan megjegyzik, hogy ugyanaz a Csenej ez, amely Oluja pappal Čira és Spira papot is bevárja nevezetes temesvári útjuk során. Ily módon kapott ez a derűs, Stevan Sremac említette hely egyszerűen más horizontot, valahogy úgy, mint Wanyek Tivadar képein, amelyeken megszakítás nélkül remegnek ott egy késői lámpa ellobbanó fényei.

Joggal hangsúlyozta tehát Dušan Vasiljev halálának öt éves évfordulójakor Milan Bogdanović, hogy modern költészetünk e sajátos egyénisége izgalmas, szenvedélyesen kavargó vetületét adta a háborús éveknek és a háború utáni napoknak, pillanatoknak. Olyan vetületét, amely egyúttal tipikus is a mi korszerű irodalmunkra. És forrongó, retorikus, fájdalomtól hullámzó költői hangjával Đura Jakšić-tyal folytatott korrespondenciát Vasiljev, vagyis lényegében azt a forradalmi hanghordozást és melódiát vette át, amely ott lebegett a Bánság felett, s amelyet ma Bogdan Čiplić, Miroslav Antić, Milorad Crnjanin, Radivoj Šajtinac és Milutin Pavlov követ, vall a magáénak...

A fiatal Kležáról és a fiatal Crnjanskiról szóló írásokban, írásaikban, szóltunk már a háború e véres, kétségbeesett és halálos szimbólumairól, s most látjuk, hogy ezek a szimbólumok Dušan Vasiljev verseit is uralják. Sajnos, e fiatal költő egy márciusi éjszakán befejeződött, rövid élete és műve még nincs eléggé felderítve. Holott ez az élet az *Új Európa* még fölvágtatlan száma fölött aludt ki, holott Vasiljev fiatalosan lázadó versei azt mutatják, hogy ezt a költőt, ezt a feledhetetlen fiatal-embert a modern szerb költészet integrális részének kell tekinteni.

És éppen mert túl korán távozott, s mert befejezetlen torzót hagyott maga után, Dušan Vasiljev a fiatal Krleža és a fiatal Crnjanski költői és szellemi érdeklődési körében is megmarad, méghozzá úgy, mint az *Öldöklés vörös éveinek* hírnöke, azoknak az éveknek a hírnöke, amikor az emberek *térdig gázoltak a vérben*, s amikor a költő *magára maradt a véres hajnalokon*. Érzelmének ezt a körét mindenképpen érdemes megvizsgálni, mint ahogy azt is, hogy mennyiben hatott költészetére Ady. Annál is inkább, mert egyik méltatója szerint Vasiljev „Ady verseivel feküdt és kelt”. És az élete során megjelent kevés elismerő írás is elsősorban az Ady költői hangjával való rokonságot domborítja ki. „Ez a fiatal falusi tanító, 1923 őszén, Kikindáról hazatérve, egy riportot olvasott Csenejéről és önmagáról a magyar nyelvű *Bács megyei Napló*ban. Éspedig egy lelkes, sok elismerést tartalmazó riportot, amelyben a magabiztos és büszke fiatalembert, a fiatal cseneji költőt, az írás szerzője a nagy magyar költővel állította párhuzamba, bizonyos hasonlatosságokat fedezve fel köztük.” (Ž. Milisavac).

Miközben maga is Petőfit fordított és csaknem egyidőben Zmaj- és Đura Jakšić-verseket ültetett át magyarra, Vasiljev így a messzi cseneji és kikindai éjszakák síri csendjében a romantika legkifejezettebb alakjaival barátkozott, s persze, ennek ellenére a saját lírai világának alapvető jegyeihez sem maradt hűtlen. *Az országutakon bűzlő kórházak vánszorognak, és mindenütt, bennünk, álmunkban és imádságunkban is ott vannak, akár a felhők a város fölött...* Természetesen semmiképp se egy helyzet statikus állapota ez, mint inkább a mozdulás állapotáé, amely mindenekelőtt a fájdalomról és a lélekbe ivódott traumákról szól. Egyetlen nagy nekifutással és lendülettel írva verseit, utólagos javítgatások nélkül, Vasiljev az iskolás, illetve a klasszikus költészettel is ujjat húzott, mondván: *az én szívemben nincsen ritmus*. És valóban, az ő ritmusa semmilyen más ritmusra sem hasonlít, annyira laza, lázasan lüktető, szaggatott és feltétel nélküli. *Kelj fel, Fiam, hogy bosszút álljak*, költőileg nem más ez, mint egy patetikus felkiáltás, mint egy zászló, mint egyike azoknak a gyászlobogóknak, amelyek Dušan Vasiljev lírájában ott suhognak.

Ilyen megvilágításban, valóban, ennek az alig 24 éves, periférián és határmezsgyén kallódó beteg, magános fiatalembernek a költészete, a dévaj világ arcába vágva, mintha csak azt a mottót sugallná, hogy: *Elhullottunk a gyászlobogók alatt*.

És a gyűrött, megviselt falusi, kisvárosi, tanítói magányában neki — az elhulláson kívül — valóban nem is futotta többre erejéből. Nála még minden csak kezdet, sejtés, visszhangtalan vázlat és elindulás. Kortársa, Dušan Matić, nyilván nem rá gondolva írta le nemrég: *Van idő mindenre, még a meghalásra is*. A bánási lírikus halálának fél évszázados távlatából írta fel ezt, annak a költőnek a halála után, aki a hangjában

és a homlokán a halál jegyével szenvedélyesen kereste a *háború után éneklő embert*. Ez a hang Krleža korai, háborús verseiben lelt visszhangra és megújulásra. Az emberi és az európai háborús dráma színterén, Dušan Vasiljev a *lelkében kavargó árnyakkal* a szégyenteljes napoknak egy olyan áradatát jósolta meg, amely a békében sem jelent majd többet a polgári tespedésnél, a tragikus illúziórombolásnál és a végnél.

A háború költője tehát így elsőként vetette fel azt a kérdést, hogy merre induljunk el és mi legyen *a háború után*.

Szűcs Imre fordítása

Krúdy Gyula „nagy évtizede”

BORI IMRE

(Egy pályaszakasz történetének a vázlata)

8.

„Nem lehetetlen, sőt nagyon valószínű, hogy Krúdy Gyula az a regényíró, akire régen várunk...” — írta Bródy Sándor *A vörös postakocsi* megjelenése alkalmából, s joggal. Ám a regényíró Krúdy, kire a magyar irodalom alakulástörténete „várt”, évekkal korábban jelt adott magáról: előbb *Az aranybányában*, 1912-ben pedig a *Francia kastély* című regényében, nyomban az első Szindbád-novellás könyv után, a Szindbád-novellák regénnyé kristályosodása eredményeként.

Mert már a Szindbád-novellák is a regény-lehetőséget vetették fel, és azt példázták, hogy olyan életanyaggal volt az írónak dolga, amelyet a hagyományos regényformák felvenni nem tudtak, éppen ezért e novellák egy lehetséges regény részleteinek fragmentumai valójában, egy regény előtti állapotot tükröznek, ahogy Kosztolányi Esti Kornél-ciklusa egy regény utáni alkotói állapot szülötte. Nem a „regényről” általában van itt szó, hanem egy új formájú regény-lehetőségről, hiszen Krúdy *Az aranybánya* utáni és az első Szindbád-történeteket megelőző (s azokkal párhuzamosan) időben is írt regényt: 1906-ban *A podolini kísértet*, 1909-ben az *Andráscsik örököse*, 1912-ben pedig *A magyar jakobinusok* címűt, egy időben a *Francia kastély* című Szindbád-regénnyel. *A magyar jakobinusok* a kilencszázas évek vargabetűje vonalának jelképes végét, a *Francia kastély* a tízes évek törekvéseinek regény-kezdését jelzi, az 1912-es magyar irodalomtörténeti fordulópont „delejében” immár. Leegyszerűsítve: Krúdy a regényírás „mikszáthi” útjáról a Jókai-regényekből induló ösvényre tért, és lett a *Francia kastély* az első „jókaias” Krúdy-regény, egyúttal az író új regény-igényének első megvalósulása is.

Nem kétséges, Krúdy művészete a tízes években a Jókai-kérdést is felvetette. Részben a Jókai-hagyomány időszerűségére figyelmeztetett,

előtérbe helyezve, mint Sötér István írta kitűnő Jókai-monográfiájában, a „másik Jókait, a kaland, az álom bűvészt”, aki „megnyitotta előttünk a magyar regény egyik lehetőségét s utat mutatott az álom és képzelet irracionálisába, melyhez időnként visszatér egy-egy nemzedék”. Részben pedig a maga ideológiájának ösztönzésére idézi meg az immár klasszikus, végletesen eszményített, „angyali” Jókai-hősöket, vágyva azokat a „városos”, polgáriasult illúziókat, amelyeknek regényeivel nyomába szegődik, miként azt ugyancsak Sötér István jelezte. Nem annyira egy regénytípus továbbéléséről van tehát szó Krúdynál az oly feltűnő kapcsolódásában a Jókai-örökség egy részéhez, hanem sokkal inkább a vágyottnak átmentési kísérletéről (s mind egyértelműbb kritikájáról), nemkülönben arról a világhoz való viszonyulásról, amelynek alapján Krúdy is, mint évtizedekkel előtte Jókai, „realistának” vallhatta magát.

A Szindbád-anyag regénnyé szerveződése tehát Jókai katalizátori szerepe segítségével játszódott le: Krúdy hősei a *Francia kastély* című regényben Jókai műveire jellemző módon vannak egymással kapcsolatban, következésképpen a „regényes” elem ebben a műben Jókait idézi — oly módon azonban, hogy mind a *Francia kastélyt*, mind a későbbi Krúdy-regényeket egyúttal ellen-Jókai-regényeknek is tarthatjuk: Krúdy művében ellenkező előjelet kap majdnem minden jókaias motívum és regény-jelenség, az íróban dolgozó produktív ellentmondások tüneteiként.

9.

A Szindbád-novellák első sorozata is a történet problematikus voltáról vallott: egyetlen hősnőről volt szó bennük, de nem emberi viszonylatokról is, minthogy Szindbád szüntelenül az egykor megtörtént eseménynek a morzsáiból élt, s ezért nem volt alkalmas arra sem, hogy, egy regény főhőseként, világ szerveződjék alakja és sorsa köré. S nem válhatott erkölcsi normái miatt sem „igazi” hőssé: ítéleteiben ugyan pálcát tört szerelmei felett, gyakorlatában azonban ott lépkedett mellettük „romlásuk” útján. Asszony hőseinek méltó partnert kellett tehát találnia, s ilyen partnerre bukkant a *Francia kastélyban*, Jókai útmutatását követve, Pálházi, akinek „létezése” mintegy előfeltétele is a Szindbád-regénynek, minthogy általában „más”, mint Szindbád, s legalább a történések látszatát meg tudja annak a különben vékonyka cselekménynek, amely általa szövődik.

A *Francia kastély* című Krúdy-regénynek tehát nem Szindbád a kulcsa, hanem Pálházi, mint ahogy a Szindbád-történeteknek is az asszonyok sorsa és alakja adta meg esztétikai-ideológiai „értelmét”. Szindbád itt is csak a „harmadik”, aki vagy szemlélődik, vagy a szerelmi képzelgéseknek azokat a játékait űzi, amelyek a novellákban is adva voltak. Pálházi viszont Jókai regényeiből lép a színtérre, és Szindbád rögtön „egy regényes helyzet kellős közepén találta magát, amilyen helyzetek után gyakorta vágyakozott, amint kényelmes karosszékében szivarját szívta, vagy a korai tavaszi délutánt szemlélte a téli-esen elzárt erkély ablaka mögül”. Nem téveszthetjük szem elől a regénynek azt a mondatát sem, amelyben arról van szó, hogy Szindbád a

Pálházi támasztotta „vihart” „az első igazi kalandnak” nevezi, mondván, hogy „éppen háromszáz esztendeje kellett várnia erre az órára”.

A „krúdys” Szindbád ellenében tehát a „jókaias” Pálházira és segítőire kell figyelniük a *Francia kastély* jellemzői utáni nyomozásunk során, hogy külön tudjuk választani a jellegzetes Szindbád-szituációt attól, ami „regényes”, és éppen ezért nem is fér ebbe a situációba. A regényes elemet ugyanis Pálházi szerepe biztosítja, s az intrikának a szálai is mind őhozzá vezetnek — egyértelműen jókaias életfelfogásra emlékeztető módon.

Pálházi miként felesége mondja „tetőtől talpig gavallér”, azután „gárdatiszt, grófok és hercegek barátja, párbajhős, kártyás, kalandor, színésznek után futkosó úriember”, miként Márta asszony, az egykori színésznek jellemezte. „Inkább szomorú ember volt, mint vidám; mint azok a férfiak, akik sok mindent megpróbáltak már az életben. Nagy vagyont elkártyázott, majd milliókat szerzett megint, mert a török követésnél egy jó barátja a kisázsiai vasutak üzletét neki juttatta. Feketeszakállas, egykedvű, életunt, de mindig gavallér” — olvashatjuk jellemzésében. S külön is, akit bécsi borbélyja éppen úgy mindenüvé követi, mint tésztagyúró asszonya. „Vérbeli úr”, aki a perzsa sah módjára költözött Pesten, Blahánának négy fehér lovat küldött a kocsija elé, a kaszinóban pedig a wellsi herceg tiszteletére rendez estélyt, s regény cselekménye lejátszódásának idején éppen India felé tart, s Alexandriából üzen, hogy beleavatkozzék a többi hős sorsába. Nem kétséges, Pálháziban Krúdy egyik kedves embertípusával találkozunk, aki az író (de a regények szereplői) szemében is az élet hőse, akinek minden sikerül, s minden megadatik, ő az a „játékos, aki nyer” az életben.

Jókai hőseinek egyenes leszármazottja Pálházi, s rá is illik Zsigmond Ferencnek, Jókai monográfusának, a Jókai-hősökkel kapcsolatos megfigyelése, mely szerint a férfihősöket a „pózólo hidegség és nyugalom” jellemzi: „Ez az a híres romantikus póz, mellyel először Byron hősei gázoltak keresztül a hölgyvilág szívéen, egy emberöltőn át a társadalmi érintkezésekben is csakugyan ezt utánozta, ezt gyakorolta minden arszlán s Jókai sem tudott soha egészen leszokni erről kedvenc férfi-alakjainak rajzában...” S nem tudott Krúdy sem, ha Pálházira vagy Alvinczy Eduárdra gondolunk. Csak Pálházi már sebezhetőbb, mint az eszményi Jókai-hősök voltak: önérzete ágálóbb, cselekedetei leleplezőbbek, mert amikor nem tudja fiát megszerezni, el akarja rabolni, féltékenységében pedig párbajra hívja Szindbádot. Még nagy gesztus lehet, amikor, csak hogy megalázza a Walter családot, Roncsy Mariettet veszi feleségül, ki csak társalkodónő volt, és azután GeorGINÁT, de a gyermekrablási szándék, a GeorGINÁVAL kötött eltartási szerződés kikötése, hogy a fiatalasszony színésznek nem lehet, végül pedig a Walter család anyagi romlásának előidézése, majd párbaja Szindbáddal már jelzi, hogy a „romantikus pózon” megpattant a fölény máza, s esendőbb, mint ahogy azt „tartása” feltételezni engedné. Nem véletlenül tartja tehát az író sem háttérben. Pálházias létezésének szinte feltétele, hogy „láthatatlan” legyen. S valóban: „élelesebb” azokban a részletekben, amelyekben nincsen jelen, csupán beszélnek róla, mint akkor, amikor a színre lép.

Szindbád tudatában a „kaland” lehetősége tapad Pálházi személyéhez, s a bonyodalom kifejtését teszik lehetővé segítő társai, Pankotai Pál ügyvéd, Pálházi megbízottja, és az öreg Corvinusz doktor, a család orvosa és Pálházi házi besúgója, aki Walteréket céltudatosan tőzsdei játékokba vonja, hogy vagyoniukat elveszítsék és kiszolgáltatottjaivá váljanak Pálházinak. A mű regényes jellegének is ők a biztosítékai: Pálházi gyermekszöktetési tervének megakadályozásával kezdődik a regény, amikor Szindbád élete első igazinak nevezett kalandjába bonyolódik, romantikus körülmények között, hiszen „a régi, arisztokratikus városkában, a divatját múlt, ódon hangulatú álarcos-bálon” találkozik a segítséget kérő Georginával; Corvinusz doktor celszövése és Pankotai Pál megjelenése a regény derekán Szindbád és a Pálházi asszonyok életének a fordulatát siettetik; a Pálházival vívott párba pedig a cselekmény megoldását teszi lehetővé — sajátos módon Szindbád vereségével és Pálházi kétes értékű győzelmével, mert vele a pénz győzött a szerelem, a „modern” Pálházi a konzervatívabb Szindbád felett.

Nem Szindbád, hanem Pálházi igazi partnerei a nők is: az öreg Walterné, Mariett és Georgina. Pálházi mellett „élnek”, Szindbáddal pedig csak szenvednek. Ebből a szempontból ott van a helyük a Szindbád-novellákból már megismert „háremben”, hiszen „igazi” életük a Szindbád életkorét nem is metszi. Amikor Pálházi szituációját élik, akkor regényesek („Elvált asszonyok, egy férfi elvált feleségei, és a legnagyobb barátságban élnek. Regényekben...” — olvashatjuk róluk), amikor Szindbáddal vannak, a nem-történés langyosabb, álmodozásra ösztönző közegében mozognak, bár ők még tudnak ennek a másik, kevésbé praktikus életnek a szépségeiről, ezért talál Szindbád meghallgatásra Georginánál és Mariettnél is. Választásuk azonban az írói erkölcsi ítélet érvényével bír: a pénzt választják, mert kiegyeznek Pálházival, amikor felismerik, hogy „pénz nélkül nem ér semmit a fővárosi élet”, hiszen hősünk „csókon, kézszorításon, a kezeknek kedves játékokán” kívül mást nem tud nyújtani, s azt sem éri el, hogy Georgina legalább egyszer úgy szeresse, „amint a nő a férfit szeretni szokta”. Ilyen benyomásunkat erősíti meg az öreg Walterné viselkedése is, akinek életfilozófiája talán leginkább a Pálháziéval rokon, s nem véletlenül. Egykor színész volt, öregségére sem változott meg: a nőiség pénzre válthatóságának a tudatában viszi vissza lányát Pálházihoz, és szakítja el Szindbádtól. Ő „nagyvilági nő” volt, akinek főherceg udvarolt, s ilyen szellemben mérlegelte a „jót” és a „rosszat” a „ranghoz méltó élet” búvkörében.

A moralista Krúdy írja ezt a regényt is, s nő hőseinek erkölcsi arculatából, elsősorban Pálházihoz és Szindbádhoz való viszonyulásuk rajzából bontja ki a „babaotthon”-problematikát, nyilvánvalóvá téve, hogy nem véletlen a *Francia kastélyban* az Ibsen Nórájára való utalás sem. Van egy pillanata a regénynek, amely már-már a magyar Nóra lázadásának a drámáját ígéri, amikor Georgina Pálházival dacolva elhatározza, hogy színésznő lesz („Színésznő leszek, de úri dáma maradok...” — mondja), kitör Mariettel együtt a felvidéki városka „babaotthonából”, szakítanak az eltartottak kényelmes, ám végső fokon mégiscsak megalázó életével, és maguk keresik meg kenyerüket a színészséggel és a tanítósággal. Georgina mondja: „Nos, ha talentum, itt van az ideje, hogy aprópénzre fölváltuk. Eddig az előkelő, megközelíthetetlen úri

dáma volt a szerepem, most majd a rendező osztja ki. Shakespeare-t majdnem végig tudom... De tudok néhány Ibsen-szerepet is. Nórát! Ismeri?..." Egyértelművé az ilyen helyzet Walterné szavaival válik, aki Szindbádnak replikázva mondja, hogy Pálházi és a Szindbád is a maguk módján Georginának csak a „babaotthon” életmódját tudják kínálni. Pálházi feleségeit a kisvárosban ásta el, „míg ő maga élte világát”. Szindbád pedig a következőképpen látja a hősnőket, ismét csak az Ibsen-analógiára emlékeztető módon: „Mariett és Georgina finom kezeikkel sorban vizsgálták az elmúlt hölgyek eme emlékeit, és Szindbád lassacskán maga is olyan formájúnak látta a két nőt a régiségkereskedő boltocskájában, mintha ők is maroquin-kötésbe volnának foglalva, finomra csiszolt üveg alatt, és egy kései rajongó ágya fölött figyelnének valahol, valamerre...” Ezt a benyomást erősítik Szalánci Edit, a színésznő, szavai is: „Azelőtt magam is egy kis ördög voltam a színpadon, mint a kritikusok gyakran megírták: csupa elevenség, temperamentum, szenvedély égett játékomban... Mióta idekerültem, lassan átalakultam, ma olyan vagyok, mint egy porcelánbaba... Nemde porcelánbaba vagyok, Szindbád? Porcelánbaba egy finom üzlethől, ahonnan a főhercegisasszonyok részére is vásárolnak...” A Nóra-analógia mellé kívánczik azonban a Kaffka Margit regényeivel megfigyelhető is. A *Színek és évek* keletkezésének az ideje lényegében egybeesik a *Francia kastély*val. A két író felelete azonban a felmerült kérdésre merőben más, és éppen szemléletbeli különbségeik kínálják az analógia révén tanulságaikat. Krúdy nem hisz a nők olyan jellegű emancipációjában, amelyet Kaffka Margit hirdet, a kérdés időszerűségét azonban ő is érzékeli és ábrázolja is a kettős erkölcsű világ rajzával, valamint női hősei prostituálódása folyamatának a megmutatásában. Krúdy szerint a művészet sem kiútja a nőknek: Szalánci Edit, aki Pálházi udvarlását is fogadja, mint jeleztük, „babának” érzi magát, de még ő is „kifogástalan hírnevű”, tehát nem lépi át azt az erkölcsi Rubikont, amely után már nincs megállás, Kisfalvi Benedeknél pedig, ki „egykor hírneves csillag a vidéki drámában — elhízott, és beföttes üvegeket kötözget”, pedig neki is volt egy pillanata, amikor elbukhatott volna. Jellemző Krúdy felfogására, hogy éppen Szindbáddal akadályoztatja meg Kisfalviné bontakozó kalandját egy párbajjal, míg a *Francia kastély* hősnőjének, Georginának, Pálházi Szindbáddal vívott párba állja az útját, s kerül vissza végül is a volt férj kisvárosi „babaotthonába”. Krúdy mintegy Szindbád elől ragadja el Georginát.

S ez a „babaotthon” Krúdy Senki-szigetén van, a *Francia kastély* jókaias körének kiteljesedéseként.

10.

A *Francia kastély* a Senki-sziget kérdésének egyértelmű felvetésével a Szindbád-interpretáció is gazdagodhat a novellákban is. S ha elfogadjuk Sőtér István véleményét, aki szerint „Timár Mihály sorsa jelképpé lett, romantikus jelképpé: Jókai művének titkát és lényegét fejezi ki számunkra”, akkor azt is állíthatjuk, hogy Krúdy a maga esztétikai és eszmei „titkát” éppen a Szindbád alakja köré szőtt történetekben kezdte kibeszélni. A *Francia kastély*, éppen ezért, bár nem a leg-

jelentősebb alkotásai közé sorolható, egyik kulcsműve Krúdynak: nyilvánvalóvá válik például, hogy a felvidéki kisvároskák, elsősorban Podolin, Krúdy képzeletének a vágy-világának Senki-szigete valójában. Ez a *Francia kastélyban* is, amelyben a kisváros „régii, ábrándos és regényeskedő”, egy letűnt kor szokásrendszere konzerválódott benne, a biedermeier (amelyről Szindbád azt gondolta, hogy már csak múzeumban látható), amelynek emlékeit az író majd Pesten is keresi. Így vall erről a Pálháziné szalonjában (a ház is Krúdy szívéhez nőtt épület: „Régii urasági ház volt, amelyben bizonyosan volt valahol egy széles, aranyozott lábú ágy, melyben a családi hagyomány szerint egyszer Mária Terézia aludt...”):

„Horácot hiába keresem e helyen, meg kell elégednem Stánczyval. Az öreg katonatisztek mogorva férfiak, a színésznők igen tisztességesek. Tán mert régi házak, régi tornyok vannak benne, és Medve, a Francia kastély régi portása már igen jól tudja minden szeszélyemet. Szeretek végigsétálni a Barátok utcáján, ahol gyermekkoromban iskolába jártam, és örömmel tölti el szívemet itt a téli hó, amely furcsa alakban rakódik le a háztetőkre, mintha nem is egy modern magyar városban sétálgatnék, hanem visszatérve az időben, száz, kétszáz esztendő előtt egy kis német városban volnék. Szeretem a kosztot a vendéglőben, a Szőlőnél, és a dolgaimtól ráérek megállni régimódi erkélyek alatt, ahol fiatal nőt látok...”

Vágy-kép, egy imaginárius valóság csak, „szindbádi” ráfogás az idilli kisváros, ahova Timár Mihályként tér meg Szindbád is, Pálházi is, mintha Jókai aranyemberének tudathasadásával keltek volna életre. Látszat csupán a boldogság ezen az életszigeten. Azok húzódnak meg itt, akik nem bírják az élet-versenyt, vagy „elnehezültek”, mint Kisfalvi, a színház igazgatója, akinek Shakespeare az istene. A valóság az, hogy a városka lakói Pestre mennek „élni”, s oda igyekszik Szindbád oldalán a színésznőnek készülő Georgina is. A kettős erkölcs világában véli tehát Szindbád a boldogságot felfedezni. „A régi fölvidéki városka lakói — olvashatjuk —, akik hetenkint többször is Pestre vagy Bécsbe »szaladnak a gyorssal«, hogy végig lumpolják az éjszakát, megnézzék a balettet az operában, a táncosnőkkel poharat koccintsanak az Olympia földalatti csarnokában, és hajnalban képosztalevest egyenek az artista korcsmában, amely mulatságokban gyakran maguk a patricius dámák is részt vettek, mint nagyanyáink idejében, a fürdőhöz való kirándulásban, a Francia kastélyban szigorú gonddal őrködtek arra, hogy Szalánczi kisasszony sohase mutathassa meg harisnyakötőjét, szegény.” Hőseinkkel azonban Pesten sem „történik” semmi különös az egy párbajon kívül. Ha a felvidéki kisváros tele van „eseményel” Szindbád szerint, Pest a „nem-történés” színhelye, s az érdekes benne, ami a kisvárosra emlékezteti, a múltat idézi. Krúdy igazságszolgáltatása zárja el Georgina elől Pest jelenét, s akadályozza meg, hogy „modern” módon prostituáldjék, ha színésznő lesz, s már Szindbád is meguntta.

A Jókai-analógiákat éppen a fentiek miatt kell az írónak a Dickens világára való utalások sorával erősítenie, mintegy megkettőznie a múltat. Feltűnő ugyanis a *Francia kastély* „analogos” köre: már a „jókaiság” is irrealitást sugall itt, s ezt tetézik Krúdy angol képei, amelyeknek középpontjában Kisfalvi Shakespeare-kultusza áll. A *Francia kastély* „másik” világa bontakozik ki az angolos hasonlatokból, mely tulajdon-

képpen egy a Senki-szigete képzetel, ha Sükösd Mihály Dickens-tanulmányának arra a kitételére gondoltunk, amely szerint a fiatal Dickens idejében délangol tájon „még a »régik«, mezőgazdasági, patriarkális Anglia képe tárul a szemlélő elé, nagy földbirtokokkal, juhnyájakkal, legelőkkal, vidéki úriházakkal és az úriházakban derék, puncsivó, múlt századokból ittmaradt földbirtokosokkal: a Pickwick Klub világa ez...” Nyilvánvalóan nem hiába emlegeti Krúdy a *Francia kastélyban* Bozt, éppen a Pickwick Klub íróját, s kapja tőle majd a „vörös postakocsi” képzetet is.

A *Francia kastély*nak már az első oldalán feltűnik az angolos hasonlat. Georgina „arccoskája olyan üde és kellemetes volt, mint a múlt századbeli hercegek vagy lordok feleségeinek arcképei az aranyozott bőrtokban”, Mariett pedig „lehetne egy angol lady az Anna királynő korabeli képekről” is. Szindbád képzelgésai pedig rendre „angolosak”: a fogadók „mintha egytől egyig a Györgyhöz volnának címezve, mint az angol regényekben”, a *Francia kastély* pedig egyenesen Oxfordot juttatta eszébe („... egyetemi hallgató volt ismét Oxfordban, a Themzén evezett, és egy londoni színésznőbe volt szerelmes, miss Toterhaybe. És hetenkint Londonba utazott.”) Ezekben az angol képekben találkozunk többször is a postakocsival, „mely a régi angol városokba, fogadókhá vitte az utazókat”, vagy amelyekben „a régi Angliában ide-oda közlekednek”. S még Pesten is a Trieszt szállót Georgina azért szereti, mert „mindig furcsa, regényes érzései támadnak, midőn hajnalonként arra ébred, hogy vidéki szekerek csengős lovaikkal a fogadó udvarára hajtának. Szinte várja, hogy mikor jön már a nehéz postakocsi az angol regényekből és vele a különböző utazók, akikről Dickensben annyit olvasott”. A Krúdy szeme előtt eltűnő magyar feudalizmus látványa így idézi meg az angol feudalizmusét, azét a gentryét, amelytől a magyar is a nevét kapta, de Krúdynál már az idillt hordozta, melynek eltűnését éli és írja.

11.

A vágy és valóság dilemmái kísérik tehát nemcsak a novellákat, hanem a Szindbád-regényt is. A mű Kisfalvi-epizódja is ezt hirdeti, hiszen a *Francia kastély*nak vannak kesernyés oldalai is, a vágyott ellenében a valóság tükröként. Szindbád, ki modern „lézengő ritter” és szeret cél nélkül vándorolni a világban, egy pillanatban így kiált fel: „Mit ér az egész élet, ha egyszerre céltalannak és üresnek kezdjük látni?” Kisfalvi elárulja, hogy csak azért él úgy, ahogy él, mert a „felesége nem engedi, hogy más legyen”, vallva, hogy „a legjobb kocsmában lenni”, Szalánci kiasszony pedig bevallja, hogy azért nem lett már öngyilkos, mert „a boncoló asztaltól félt”: „Egy tiszta nő még halála után is megrendül attól a gondolattól, hogy a halottasház őrei mezítelenül látják, és a temetkezési vállalat tisztjei veszik karjaikba”. Az író a Pálházi asszonyainak „másik” életét már meg sem meri mutatni, mint aki fél a leleplezés rettenetes igazságától. Krúdy „aranyemberének” Timeája és Noémije (Georgina és Mariett) Szindbád szeme elől Pálházi Senki-szigetére távozik, hogy megmaradhasson idillikus vágyképnek továbbra is.

Az író egyértelmű feleletet a *Francia kastélyban* sem adott tehát, de a tizes évek valóságának dialektikáját itt is ábrázolta a regényforma felé való tájékozódásával egyetemben. Hőst is vált: Szindbád helyett Rezeda Kázmér alakja köré szövi majd „nem-történeteit”.

(Folytatjuk)

költői párhuzamok

SZÜCS IMRE

(Danilo Kiš és Ivan V. Lalić Petőfi-fordításairól)

Mottó: „Petőfi minden idők eszméinek hirdetője lesz, minden tavasszal megifjul, ő a jelen költője.”
(Kosztolányi)

Jubileum és megjelent kötet talán még sohasem volt annyira szinkronban a jugoszláv könyvkiadásban, mint a múlt évben, 1973. januárjában, amikor Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóját ünnepeltük. A magyar—dél-szláv irodalmi kapcsolatok szüntelen fejlődésének szép bizonyítékaképp — Mladen Leskovac akadémikus válogatásában — erre az alkalomra jelent meg Petőfi szerbhorvát nyelvre átültetett költeményeinek reprezentáns kötete. Az előszóval (Mladen Leskovac), Petőfi-értékeléssel (Danilo Kiš), életrajzi jegyzetekkel (Bányai János) és bibliográfiai adatokkal (Desanka Bogdanović) kibocsátott antológia 41 versfordítást tartalmaz, még hozzá azzal a céllal, hogy a szerbhorvát nyelvű olvasóközönségnek a lírikus Petőfit mutassa be, korszerű fordításban.

Ezért a Petőfit első ízben tolmácsoló Zmajtól (1858, János vitéz) kezdve a kötet összeállításának napjáig számon tartott 96 Petőfi-fordítói az antológiát válogató Leskovac csak a legújabb költői nekirugaszkodásokat vette figyelembe. Azokat, amelyek, megítélése szerint, mások, mint a szerbhorvát nyelvre átültetett eddigi — poétikai szempontból gyakran naiv — Petőfi-fordítások, másrészt pedig olyanok, hogy „a műfordítói művészet lehető legszigorúbb követelményének is eleget tesznek”.

A mércét tehát, amint látjuk, igen magasra teszi Leskovac. Akárcsak a Shakespeare-fordításra készülődő Arany a maga idején, vagyis 1860 októberében, amikor a Kisfaludy Társaság elé a következő bizottsági jelentést terjeszti:

„Ami az elveket illeti, melyek szerint a fordítás eszközlendő lenne: a bizottság nem látja célszerűnek, hogy eziránt a fordítók előre, hosszas, körülményes utasításokkal nyugtassanak le. Elég volna annyit mondani, hogy az *áttevők alak- és anyag vagy tartalomhű fordításra törekedjenek*, jambust jambussal, lyrai alakot lyraival adjanak vissza: *de úgy, hogy az eszmét, az erőt, a nyelvet (különösen szavai) gördülékenységet apró formai bibelésnek sehol föl ne áldozzák*... Általában a bírálók dolga lenne, az itt körrajzolt formai határok közt megítélni, vajon

a fordítás bír-e annyi benső jelességgel, hogy ezért az alakban némi elnézésre számíthat; vagy szoros ragaszkodással a formához, a szellemet nyomorította meg, mely esetben elvetendő. Óhajtja a bizottság, hogy az áttétel ne annyira azt az olvasót igyekezzék kielégíteni, ki az eredeti Shakespeare-rel kezében szót szóval összehasonlít s inkább nehézkes fordítással is beéri, csakhogy egy iota se vesszen el az eredetiből; mint inkább azt, ki az angolhoz nem férhetvén, szépségeit a nagy költőnek magyarban kívánja élvezni; s a színpadot, mely nagy hiányt szenved jó fordításokban. Legfőbb cél mind a háromnak kielégítése s erre törekedni kell, de teljesen elérni csaknem lehetetlen.” (A kiemelések tőlem.)

Nos, mutatis mutandis, mindez a Petőfi-tolmácsolásokra is érvényes. Természetesen azzal a magától értetődő igénnyel kiegészítve, hogy az új szerbhorvát nyelvű fordítások ne csak a mindenkor üdvös műfordító elvekhez igazodjanak, hanem egyúttal az irodalmi és köznyelv állandó fejlődéséhez, korszerűsödéséhez is, s még inkább: a modern, mai költészet ismérveivel.

Mert hogy a korszerűsödő és korszerűsítési folyamatok szinte nemzedékről nemzedékre lejártszódnak — és tetten érhetők —, azt öt Zmajfordítással (Dalaim; Falu végén kurta kocsmá; Homér és Osszián; A téli esték; A rab oroszlán) és egy Veljko Petrović-fordítással (Egy gondolat bánt engemet) ez a kötet is jelzi. Ennek tüzetes taglalása helyett csak annyit, hogy Zmaj fordításai — amint arra a *Híd* 1973. márciusi—áprilisi kettős számában Sava Babić is rámutatott — „a XIX. századi költői nyelvünk tényleges lehetőségeit mutatják, Veljko Petrović átültetései pedig e hagyomány fegyelmezett továbbvitelét és a költészet fejlődésének új eredményekkel való gazdagítását a XX. század első évtizedeiben...” (A k. t.)

A mai költészet és a mai költői nyelv — vagy ha úgy tetszik, formakincs — ilyen értelmű fejlődése és gazdagodása a Petőfi-kötet zömét tolmácsoló Danilo Kiš és Ivan V. Lalić műfordításaiban is jól kimutathatók. Annál inkább, mert az előbbi 17, az utóbbi pedig 18 verset ültetett át, úgyszólván kizárólag e kiadás céljára. Vagyis, amit az egyik és a másik (író-költő-műfordító-kritikus) is felmutat, az a népiességtől el-elrugaszkodó, s ugyanakkor a népiességhez, népköltészethez folyvást vissza-visszatérő mai szerbhorvát lírának is erőteljes hegyvonulatát képezi. Azt a hegyvonulatot, amely költői nyelv- és magatartásként, de ars poeticaként is könnyűszerrel ötvözi magába „korunk költői tapasztalatait”, ahogy azt Sava Babić is megjegyzi, vagy ahogy én mondanám: könnyűszerrel ötvözi magába: a lírai, a szociális, sőt a valóság-elvonatkoztatásból nyert ezoterikus és szürrealista tartalmakat is. És nem is akárhogy, hanem a tartalom és a forma egyre tökéletesedő, egyre inkább átforrósodó egységeként.

Ezek után már adva vannak azok a kiindulópontok, koordináták is, amelyekről e dolgozat témájával választott költői párhuzamokat megvonhatom — vagy legalábbis megkísérelhetem megvonni.

Mindenekelőtt előrebocsátanám, hogy — eddigi műfordítói gyakorlatuk ismeretében — Danilo Kiš és Ivan V. Lalić két egymástól eltérő műfordító alkát. (Legalábbis, ami a magyar költők részükről történő szerbhorvát nyelvű tolmácsolását és prezentálását illeti.) Már aszerint is, hogy Kiš jól beszél magyarul — Lalić viszont, amint azt már We-

öres Sándor verseinek átültetésében is példázta, nyersfordítások alapján fog hozzá a versek csiszolgatásához és (idegen nyelvű) költői átlényegítéséhez. De ugyanakkor versmegközelítésük és temperamentumuk is különbözik. Erről — a már említett Híd-recenzióban — Sava Babić is meggyőzően szól. A többi közt megállapítja, hogy „Kiš Petőfi-átültetései arról a szándékról és képességről vallanak, hogy a fordító ízeire bontsa és szerb nyelven újraalkossa az eredeti verset” — míg ezzel szemben Ivan V. Lalić „egészen sajátos fordító” . . . , aki „a vers lényegéig mindig mások közvetítésével jut el, a közvetlen élmény segítsége nélkül, csupán sejtve annak lehetőségeit . . .”

Nos, ebben teljesen igaza van Babićnak. Mint ahogy abban is, hogy „Lalićot nem nyugtalanítják a magyarul tudónak oly ismerősen csengő versek vagy versszakok, mert nem is ismerte, s nem is hordta, dédelgette őket magában nehezen megoldható teherként . . .” Nincs azonban igaza Babićnak abban, hogy ebből — mintegy magától értetődően — olyasmire következtet, mintha a másik nyelv ismerete, jó ismerete, eleve jó műfordításokat is előlegezne! Hát ez így nem áll. Vagy legtöbbször nem áll. Hiszen a már említett Weöres Sándor is kiválóan tolmácsolta pl. Vasko Popát (*Ostromlott derű*, 1968) vagy a kínai költőket — anélkül, hogy tudna szerbül vagy kínaiul, s ugyanígy Rab Zsuzsa, a jeles műfordító és költő is az éppen mostanában megjelent *Ivótilók* című kötetében jó érzékkel nyúlt mintegy ezer év grúz („kartvél”) költészetéhez, anélkül, hogy értene a nyelvükön. De hogy kötetünknel — és költő-műfordítónknál — maradjunk, az implicite beleértendő vagy belemagyarázható állításnak (nyelvismeret) az ellenkezőjét Ivan V. Lalić is igazolta. Csak megint nem úgy, ahogy Babić magyarázza, hogy ő — tudniillik — „komplexusok nélkül fordította Petőfit . . . de mégis jó verseket alkotott . . .” Nem, nem így, mert — véleményem szerint, amelyet a versek eredetivel való összevetésére alapozok — Lalić nem azért fordított „jól” (ennek bizonyításáról vagy elvitatásáról még szó lesz), mert hiányzott a jó vagy rossz értelmű gátlása, megszólaltatásra való ráhangoltsága, hanem munkája elsősorban azért figyelemreméltó (a kifogásokról ezúttal ne essék szó), mert Petőfi verseinek fordításakor mint „áttevő” az Arany említette „alak- és anyag vagy tartalomhű fordításra” törekedett, az eszme és erő feladása nélkül, s a „benső jelesség”-ek egyéni többletével. Azzal a többlettel, amit én egyszerűen belső tűznek illetve teljes mérvű költői odaadásnak neveznék. Olyan odaadásnak, elmélyedésnek, felszín alá hatolásnak, amelyre csak nagy költőt tolmácsoló vagy költő képes: a költészet, a szépség és a nép (nemzet) igazi szolgálatában. Úgy is mondhatnám, hogy Lalić fordításai — s most már hadd mondjam ki én is — jobbra azért *sikerültek*, mert az Arany említette hármas feladatnak s a korszerű műfordítói és költői nyelv követelményeinek is többnyire eleget tesznek. Eleget olyan értelemben, hogy a virtuóz forma és nyelvérzékhez (s itt most az anyanyelv színeire, ízeire, árnyalataira, hangulataira, rezdüléseire gondolok!) Lalić legtöbb versfordításában költői szárnyalás is társult, de nem önkényesen csapongó, hanem igen *fegyelmezett* és céltudatos formában. Ezen pedig azt kell érteni, hogy Lalić — a saját költészete fegyverzetét és kincsesházát sem féltetve — úgy fordított, ahogy az ma egyedül elvárható. Vagyis — Kišsel szemben — nem a saját Petőfi-képét, Petőfi-élményét igyekezett

átadni, átnyújtani az olvasónak, hanem magát: *Petőfit!* A korszerű Petőfit, aki ha ma élne, szerbhorvát nyelven nagyjából úgy énekelne, ahogy Lalić megannyi nyelvi és költői leleménnyel megszólaltatja. Telitalálataiból — a kötetben közölt versek sorrendjét követve — főképp a *Befordultam a konyhára . . .*, *Az alföld*, a *Legenda*, *A jó öreg kocsmáros*, a *Kutyakaparó*, *A nép nevében* és a *Nézek, nézek kifelé* című versek megoldásai bravúrosak. Ezek zöménél nemcsak hogy szó szerinti, kis híján filológiai pontossággal fordít, hanem a központozástól kezdve a rímek (és asszonáncok) összecsengéséig, egyeztetéséig úgyszólván mindent visszaad, és mégis (mondom most már én is) nagyszerű szerbhorvát verseket teremt, amelyek egyike-másika akár énekelhető szerb népdal is lehetne, mint például az *U kuhinju svratio sam*, vagyis a *Befordultam a konyhára . . .*, amely egyébként — és paradox módon — a részleges átköltésre, az „Aligha meg nem ígézett!” sor fordítása esetében pedig egy szerencsés szinonima-párosításra is — „Zatravi me, začara me!” — igen szép példa.

U kuhinju svratio sam
Žar u luli da rasplamsam . . .
To jest, to bih možda hteo
Da žar nije već goreo.

Eddig, két vesszőnek az elhagyásával (egynek pedig a kitevésével) minden „csupán” hűséges mása az eredetinek. De most jön az igazi emelkedett, ihletett pillanat, a fordítás-átköltés vagy átköltés-fordítás, és máris felizzik, áttüzesedik minden. Kép, szó, látomás, indulat. És olyan természetesen ragyog is fel a vers, mint ahogy a napfény villan elő a felhők mögül.

Žar je već u luli bio,
Nisam zbog tog ulazio!
Uđoh kada spazih lice
U kuhinji lepotice.

Ložila je vatra mila,
Buktav oganj potpalila;
Joj, a plamen oka njena,
Kakva vatra razgorena!

S itt csak a láng, a szerbhorvát tolmácsolásban erotikumot is sejtető ihlet lángja a legmagasabbra:

Udjoh, ona pogleda me,
Zatravi me, začara me!
Žar u mojoj luli stuknu,
Seno moje srce buknu!

Ez a fordítás a költői remeklésnek számító *Az alföld*, a *Legenda* és a *Nézek, nézek kifelé . . .* című versekkel együtt megérdemelné, hogy szinte a magyar és szerb nyelvű versszakok párhuzamos váltogatásával ideírjuk

őket. Minthogy azonban ezek mindegyikére nincs lehetőség, bizonyítás-
képp elégedjünk meg a Nézek, nézek kifelé... című hetykén gunyoros
vers két első és az utolsó szakaszának magyar és szerbhorvát nyelvű egy-
más mellé állításával, összevetésével:

Nézek, nézek kifelé az
Ablakon
Ott merengnek szemeim a
Silbakon.
Jár a faköpenyeg mellett
Föl s alá,
Méltósággal, mint valami
Kiskirály.

Gledam, gledam ja kroz prozor
Napolje,
Pa mi pogled na stražara
Pao je.
Pet koraka do siljboka,
Pa u dalj,
Šetka s dostojanstvom, kao
Mali kralj.

Sétifikáltam így én is
Valaha,
Merthogy voltam, voltam én is
Katona,
Fekete-sárgára festett
Fák előtt
Villogtattam a hatalmas
Gyíklesőt.

Šetkao sam i ja tako
Gdekada,
Jer sam i ja vojnik bio
Nekada;
Drvored sam crnožuti
Pratio,
Pod njim grdnom sabljom vazduh
Mlatio.

Hej, de meg is vert az isten
Engemet,
Hogy elhagytam a vitézi
Életet,
Poéta lett belőlem, csak
Poéta...
Ott talán már káplár volnék
Azóta!

Hej, al stiže kazna božja
 Preteška,
 Što se manuh ja života
 Viteška;
 Tek sam pesnik, sveg se drugog
 Lišio...
 Tamo već bih za kaplara
 Prišio.

És hadd mondjuk el mindjárt, hogy Az alföld lírai hangulatának megidézésében, avagy a tájfestésben éppolyan rendkívüli teljesítményt nyújt Lalić, mint az itt idézett versrészlet vidám, sőt a Legenda pajzán-szaturikus hangjának a visszaadásában, kicsendítésében. Mindezt pedig megint csak úgy éri el — és a kiemelt versek fordításában éppen ezért kongeniális alkotó —, hogy a roppant nehéz Az alföld című hosszú versben csak az utolsó előtti (11.) szakaszban fordít gyümölcsfák helyett *almafákat* (jabuke).

A tartalomnak, formának és nyelvi-költői leleménynek ezt az összhangját azonban — igazat szólva — ő sem valósítja meg mindig. Így például a népdal egyszerűségét oly sikeresen átmentő *Befordultam a konyhára...* c. vers tözomszédságában az *A virágnak megtiltani nem lehet...* c. verset már egészen nehézkesen, sőt „zakatolva” fordítja, a gördülékenység helyett s a lágyan lebegő magyar eredetivel szemben! Ugyanez, csak kevésbé, a *Füstbement teru* tolmácsolására is érvényes, azzal, hogy itt meg — sarkon-közön — a vers melegsége, meghittsége veszik el. Viszont az *Egy estém otthon* fordítása egészen gyenge, olyanynira, hogy a vers 7. szakaszában már nyugodtan beszélhetünk *ferdítéstről* is, amit a 10. szakasz teljes nyelvi színtelensége tetéz!

Vegyük szemügyre ezt is.

Vino s ocem pio sam;
 Dobri starac može
 Da uz mene potegne —
 Pomozi mu, Bože.

Dugo sam izbivao
 Daleko od svojih;
 Ostareo otac moj —
 Da, vreme ne stoji.

Ez bizony se rím, se hangulat tekintetében nem azonos a Petőfi-vers otthoni ízeket idéző, kissé feszült, de mégis meleg, meghitt gyengédségével. Vagyis azzal, hogy:

Borozgatánk apámmal:
 Ivott a jó öreg,
 S a kedvemért ez egyszer —
 Az isten áldja meg!

Soká nem voltam otthon,
Oly rég nem láta már,
Úgy megvénült azóta —
Hja, az idő lejár.

(stb.)

Itt mutatnék rá arra, hogy Petőfi az istent — nyilván nem véletlenül — következetesen köznévként használja és kis kezdőbetűvel írja, Lalić viszont, ugyancsak következetesen tulajdonfőnévként értelmezi, és írja is nagybetűvel. Ez semmiképp sem mellékes dolog, mivel e látszatra „apró” eltérés világnézeti felfogást takar, és kétségkívül Petőfi lutheránizmusával és ateizmusával függ össze. (A maga módján, csak persze egy kis áttétellel, erre vet fényt Petőfi Aranyinak írt levele is, aug. 17. 1847. keltezéssel, amelynek kezdő sorai így hangzanak: „Kapva kaptam két leveledet, melyekből sok szép dolog esett értésemre; valamennyi között legszebb pedig az, hogy tiszteletes tudós Tompa Mihály uram csakugyan lutheránus, olyan lutheránus, mint a Jézus Krisztus! Szép és még egyszer szép. Csak látom én, hogy szar a világ, tők a tromf. Ki hitte volna, hogy még ez iránt az ember iránt is meghűlök, meg kell hűlnöm... mert én csak karakteres, szilárd karakterű embereknek tudok barátja lenni.”)

Nos, e kis kitérő után, hadd állítsam párhuzamba az eredeti vers már említett 7. és 10. szakaszát is. Nem, korántsem az eredeti „szó szerinti” számonkérése céljából, hanem inkább azért, hogy igazoljam: olykor a tiszta bűzába is ocsú keveredik.

Én műértő beszédit
Mosolyogva hallgatám;
De ő makacs fej! föl nem
Világosíthatám.

— mondja Petőfi, viszont Lalić félreértve (és ferdítve) így fordít:

Tu sam stručnu besedu
Uz osmeh slušao;
Al njega da razdragam
Uzalud kušao.

Azért-e, mert ezt a verset nem egészen „érezte” Lalić vagy pedig másért, de tény, hogy a tizedik versszakot már egészen rosszul, erőtlennül, színtelenül fordítja:

Ništa čudnog u tome!
Mesarstvo mu struka;
U životu nije ga
Mučila nauka.

Ami, ugye, megint közelébe sem fér a szebben, tisztábban csengő eredetinek. Figyeljük csak:

Nem is lehet csodálni!
Csak húsvágáshoz ért;
Nem sok hajszála hullt ki
A tudományokért.

A hangsúly a hajszálon van, de ezen a hajszálon — képletesen szólva — egy egész világ merült el.

Hogy egészében véve milyenek akkor Lalić fordításai? Versek és áttételek, megvalósítások szerint váltakozók — de általában véve jobbára mégiscsak sikerültek, hitelesek. Egy mondatba sűrítve: olyanok, mint a műalkotások, mint a versek általában, hol szárnyalnak, zengenek, hol meg alant bukznak; mindig attól függően, hogy mennyire izzik fel a költészet, a befogadó nyelv és a lélek nagy, kiismerhetetlen kohója.

És Danilo Kiš fordításai?

Az ő fordításaira — főképp a szárnyalás tekintetében — kevésbé érvényesek a fentiek. Méghozzá azért, mert ahogy Sava Babić is mondja: „ő voltaképpen nem ülteti át következetesen a verseket, noha az eredeti költemények minden árnyalát pontosan ismeri, hanem ehelyett mindig feláldoz valamit azért az alkotói öröméért, ami által a fordítás az eredeti vers leglényegesebbnek vélt tónusát a lehető legjobban közelíti meg. Egyszóval Kiš számára a vers személyes élménye a legfontosabb, ehhez tartja magát, olyannyira, hogy az is feltételezhető, hogy enélkül meg sem kísérelné lefordítani, professzionálisan jól lefordítani a verset, ha nem érezné elég erőteljes kihívásnak, amelynek élményét érdemes átültetni.” (A k. t.)

Szóval, ha az imént azt mondtuk, hogy Lalić műfordítói gyakorlatát érintve Babić elvetette a sulykot, most vele együtt mi is állítjuk: Kiš esetében a lényegét ragadta meg! Vagyis azt, hogy Kiš „mindig feláldoz valamit”... Igen ám, de nem azért, amiért Arany is engedményt tenne, miszerint „a Társaság nem követelné meg, hogy a magán- vagy párbeszéd vége — hol Shakespeare-nél a jambus rímekbe csap — okvetlenül rímelve adassék; nem, hogy a fordító mindig és mindenütt sort sorral adjon vissza; nem, hogy a lantos idomú részeket ép azon idomban ugyanannyi szótag- s rímmel fordítsa”. Tehát nem ezért, illetve nem ennek az elvnek a sutba dobásáért áldoz fel Kiš mindig valamit, hanem az „alkotói öröméért” a „vélt tónus” lehető legjobb megközelítéséért — és a „személyes élményéért” (ami ugye mégiscsak más). És éppen ez az, amin Kiš a legtöbbször zátonyra fut. Vagyis képletesen szólva: zászlót lengető, de kevésbé szembetűnő Robinson marad a maga választotta szigeten! Hogy miért? Minden nagyobb bölcselkedés nélkül azért, mert helytelen — legalábbis ez esetben helytelen — műfordítói magatartásra esküszik. Első pillanatra ez most afféle fából vaskarika-szerű magyarázatnak tűnhet, de nyomban megvilágítjuk, hogy mire is gondolunk. Voltaképpen arra, hogy a lírai versek nemigen „fekszenek” Kišnek, még akkor sem, ha egy-egy Petőfi-verset tán egész eddigi életén át is magával vagy magában hordott (mint például a Szeptember végén-t vagy a Négyökrös szekér-t). Ő inkább a lüktető, feszülő, háborgó, átforrósodó, érzelmeket és gondolatokat szabadon megmozgató és felszíkraztató szociális vagy forradalmi versek ihletett tolmácsolója, mintsem az ellágyuló, lehetetlenomságú költeményeké.

Erre egyébként már Milisav Mirković is utalt az évekkel ezelőtt írt Tri mađarska pesnika című tanulmányában, melyben Kiš Ady Endre, József Attila és Radnóti Miklós versfordításköteteit (*Krv i zlato — Vér és arany —; Noć predgrađa — Külvárosi éj —; Strmom stazom — Mérédek út*) méltatta.

A legsikerültebb és legforradalmibb Ady-versek hiteles megszólaltatása kapcsán itt jegyezte meg Milisav Mirković, hogy „a fiatal műfordító, Danilo Kiš, jó válogatást és még jobb fordításokat készített. Ady Endre nyilvánvalóan esztétikájának és érdeklődéskörének a központjában van, s ez hozzásegít bennünket ahhoz, hogy a költők mellett a műfordító természetes és alkotó sziluettjét is észrevegyük...” (Avagy szerbül: „Mladi prevodilac Danilo Kiš napravio je dobar izbor a još bolje prevode. Endre Adi je očigledno u centru njegove estetike i sujete i to nam pomaže da uz pesnike vidimo i prevodioca i stvaralačku siluetu...”)

Hogy Danilo Kiš egyet-egyet a biedermeier stílusú versek közül is elég jól fordít, pl. *A Dunán*, a *Színbírálat* vagy a *Ha életében...* című versek esetében — az csak azt bizonyítja, hogy Kiš avatott műfordító, ha nem is vágja mindig ki a rezet. De még az itt említett versekben is hol az eredeti szótagszámot, hol a rímképletet, hol a ritmust, hol a metaforát áldozza fel, hol meg a formai „nyűgtől” való szabadulás vágyában rugaszkodik el olyan messzire, hogy kiváló nyelvtudása ellenére még melléfogást is csinál. Mint például a *Csokonai* vagy a *Színbírálat* esetében. Mert míg a *Csokonai*ban Petőfi azt mondja: „Egy kálomista pap a Csokonai / Egymásnak voltak jóbarátai” — Kiš egészen érthetetlenül, így fordít: „Čokonaj i jedan kalvinistički fratar / Behu kao dva rođena brata.” Vagyis először, a rím kedvéért, megváltoztatja Csokonai nevét, aztán meg kálvinista pap helyett kálvinista frátert mond, ami, ugye, sehogy sem pászol, mivel a fráter értelme testvér; pappá nem szentelt barát (szerzetes). A *Színbírálat* második sora is így hangzik: „Vétek volt ma őket nézni, vétek”, — Kišnél viszont az eredetivel ellentétben éppen így csendül fel: „Šteta je bilo ne videt ih, šteta.”

Kár, hogy Kiš nem ügyel jobban a nyelvi árnyalatokra, pedig a magyar nyelv ízeinek és színeinek ismeretében igazán megtehetné ezt, könnyűszerrel. Vagy lehetséges volna, hogy rá is érvényes az, amit Illyés Gyula mond egy helyütt igen találóan a műfordításról: „Nem azt a nyelvet kell igazán ismernünk, legfinomabb rezzenetéig, amelyről, hanem azt, amelyre fordítunk.”

A Kišre vonatkozó állításom helyességét, mármint azt, hogy forradalmi verseket — nyilván vagabundos temperamentumánál fogva is — sokkalta jobban fordít, mindenekelőtt a kötet néhány, részben forradalmi versében találok a leginkább beigazoltnak. Vagyis *A kutyák dala*, *A farkasok dala* és *A Tisza zárt tökéletességű fordításában*. Itt végre elemében van Kiš, és úgy, olyan érzékletesen, elevenen, plasztikusan fordít, hogy az ellen tán még a legszörzálhasogatóbb kritikus sem emelhet kifogást. Mert ezekben a versekben — versfordításokban — a líra reszketeg csillogása, villogása éppúgy ott ragyog, mint ahogy ott pattog a forradalom előestéjének máglyatüze vagy a meghunyászkodó kutyák felett pattogó ostor. Míves — és mégis nagyfeszültségű, magasba csapó — sorok és versszakok sorakoznak e fordításokban, olyan versek, amelyekről, mintegy varázsütésre, most már nem is vers — hanem *költeményként* kell beszélni.

De lássunk néhány példát is.

Legelőször vegyük A kutyák dalát. E kis remeklésben éppolyan rövid, pattogó és felkavaró, lázító kifejezésekkel találkozunk Kišnél, mint a magyar nyelvű eredetiben, azzal, hogy Kiš igazi nyelvi leleményként és telitalálatként, a második versszakban, a népies „kutya időt” is szervesen és sokatmondóan építi be a versbe. Íme az első két szakasz, szerbül is, magyarul is:

Zavija mečava.
Svod oblaci skriše;
Pljušte naizmence
Snegovi i kiše.

A šta nas se tiče
Ovo vreme pasje?
Milostiv gospodar
Zaklonio nas je.

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt;
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Mi gondunk rá? mienk
A konyha szöglete,
Kegyelmes jó urunk
Helyeztetett ide.

És ami A kutyák dalában még csak izzani kezd, az A farkasok dalában már gyűlölet, és lázadásként csap magasba. A harmadik és az ötödik szakasz átültetésében különösképp:

Spolja muči studen,
Nutrinu glad mori,
Svod nas prate ovi
Združeni zlotvori.

Itt kívül a hideg,
Az éhség ott belül,
E kettős üldözünk
Kinoz kegyetlenül;

Fázunk és éhezünk
S átlöve oldalunk,
Részünk minden nyomor...
De szabadok vagyunk!

Premrzli smo, gladni,
I ranjeni svi smo,
Snašli nas svi jadi...
Ali — slobodni smo!

Ez a vers és fordítása már azért is figyelmet érdemel, mert annak idején közismerten erőteljes hatást tett Miroslav Krležára is, sőt mi több: írásra ösztönözte Krležát. (A gondolkodásra és írói kezdeteire gyakorolt Petőfi-hatásról, különben a Moj obračun s njima című vitairatában a következőképpen számolt be Krleža: „Már rég, a Plamen c. folyóirat idején megírtam, hogy nem tudom, vajon farkas vagyok-e, de hogy irodalmi hasított patás nem vagyok, azt már akkor világosan tudtam. Aból, hogy az ugatás körülöttem intenzíven növekszik, az világlik ki, hogy ezek a teremtések farkast szimatolnak. S valóban! Petőfinek a farkasokról írt verse az első mély serkentés volt, amelynek hatására írni kezdtem. *S ma is azt hiszem, hogy Petőfi farkasként jobb átlőtt oldallal fázni és éhezni, semmint láncon ugatni...*” Így vallott Krleža, s vallo-másának kiemelt része a vers mondanivalóját is lakonikus tömörséggel értelmezi.)

Szóval ez a Petőfi vers, és fordítása, több szempontból is igen tanul-ságos. Mindenekelőtt azonban arról vall, hogy a nagy lelkek, nagy egyé-niségek üzenete mint szárnyal és jut el korokon és tájakon, országhatá-rokon át az új befogadóig, a forradalmi eszméket tovább éltető új arcú emberekig. Kiš is közéjük tartozik. És, ha jól meggondoljuk, nincs is ebben semmi különös, semmi csoda, hiszen Danilo Kiš már Ady *Vér és aranyának*, József Attila *Külvárosi éjének* és Radnóti *Meredek útjának* átültetésekor is igazolta, hogy műfordítóként is és emberként is melyik utat választotta magának.

De hogy nemcsak a forradalmi hangulatok és tartalmak visszaadásá-ban, hanem olykor-olykor a nyelvteremtő képzelet felszíktráztatásában is jeleskedik Kiš, az A Tisza c. költemény 3., 5., 7., 8., 11. és 14—15. szakaszában tűnik ki a leginkább. A fentiek illusztrálására ragadjuk ki ebből a 11. és a 14—15. szakaszt:

O prirodo, o prirodo slavna!
 Ima li govora tvojem ravna?
 Moćna si! kad se s ćutnjom boriš,
 To sve više i lepše govoriš! —

Oh természet, oh dicső természet!
 Mely nyelv merne versenyezni véled?
 Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
 Annál többet, annál szebbet mondasz. —

Kroz koji dan iz dremeža laka
 Trže me namah zvonjava opaka.
 Poplava! poplava! zvona zборе,
 A kad izviriš, ugledah more.

Kao luda bez lanca i žice
 Jurila je Tisa kroz ravnice.
 Hućeć je razbila nasipa splet,
 Hteo da proguta vas ceo svet!

Pár nap mulva fél szendergéséből
Félrevert harang zugása vert föl.
Jön az árviz! jön az árviz! hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.

Mint az őrült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bőgve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot!

Íme hát ennyit e néhány észrevételünk, állításunk igazolására.

Végezetül pedig csak annyit, hogy Lalić és Kiš műfordítói eredményeinek — fogyatékoságainak — a részleges (és nagyon sok mindenben tovább gondolható, tovább mondható, elemezhető) bemutatásával korántsem a költő-fordítók vagy fordító-költők értékelése, illetve egymás fölé- vagy alárendelése volt a célunk. Mi, erőnk szerint, csupán arra igyekeztünk rámutatni, hogy egyetlenegy fordításkötet kapcsán is milyen költői, műfordítói párhuzamok és tanulságok merülhetnek fel. Ez pedig, meggyőződésünk szerint, csöppet sem kisebbítheti az itt említett szerb nyelvű Petőfi-versantológia és a vállalkozás nagyságát. Még akkor sem, ha Petőfi teljes értékű szerbhórvát nyelvű tolmácsolásáért, illetve tolmácsolásáig még „folyvást küszködni kell.” Mert végső soron minden végtelenül egyszerű és végtelenül nehezen megfogható költészetnek — és költőnek! — az a „dolga”, hogy szavai ne „csupán a teremtmények keresztnevei és vezetéknevei maradjanak” . . ., hanem, hogy ezek a szavak „a teremtmények és maga a teremtés legyenek”. Hiszen mindenné kell lenniük. *Mindenné a világon* —, ahogy azt, nagyon ideillőn, Vasko Popa is mondta a saját lírájáról. És nemcsak arról, hanem magáról a költészetről. Mert minden jó versnek — műfordításnak — a József Attila-i és Juhász Ferenc-i *mindenséget* kell megostromolnia és mértékül választania! . . .

HÍD IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT. — 1974. MÁRCIUS. — KIADJA A FÓRUM LAPKIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MIŠIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRAK: MINDENNAP 10-TŐL 12 ÓRAIG. — KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZETHETŐ A 65700-601-196-os FOLYÓSZÁMLÁRA, ELŐFIZETÉSKOR KÉRJÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVET. — ELŐFIZETÉSI DÍJ BELFÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FÉL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FÉL ÉVRE 18,75 DINÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FÉL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KÉSZÜLT A FÓRUM NYOMDÁJÁBAN NOVI SADON
